

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการผลิตพืชปลอดสารพิษของ
ชุมชนบ้านดอนตู
ต.คันธารราษฎร์ อ.กันทรวิชัย จ. มหาสารคาม

โดย

อาจารย์ ดร. ฉันทนา เวชโอสถศักดิ์ดา และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.)

กันยายน 2553

สัญญาเลขที่ RDG52E0008

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการผลิตพืชปลอดสารพิษของ

ชุมชนบ้านคอนตู

ศ.คันธารราษฎร์ อ.กันทรวิชัย จ. มหาสารคาม

โดย

อาจารย์ ดร. นันทนา เวชโอสถศักดิ์ และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.)

กันยายน 2553

กิตติกรรมประกาศ

รายงานฉบับนี้เป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการผลิตพืชปลอดสารพิษของชุมชนบ้านคอนคู ต.คันธารราษฎร์ อ.กันทรวิชัย จ. มหาสารคาม เป็นรายงานการวิจัยของชุมชนบ้านคอนคู ที่ขอหาโจทย์ และปัญหาในการวิจัยด้วยตนเอง ตลอดทั้งการทำการดำเนินการ ซึ่งมีนักวิชาการ และโหนดสกว.ภาค เป็นผู้ช่วยเหลือในการทำงานวิจัยในครั้งนี้

นอกจากนั้นแล้วนักวิชาการเป็นเพียงผู้คอยกระตุ้น และจัดการเพื่อให้งานวิจัยสามารถขับเคลื่อนไปในทิศทางที่ถูกต้อง พร้อมกันนี้หากไม่มีโหนดสกว.ภาคแล้ว งานวิจัยฉบับนี้คงไม่สามารถเสร็จเรียบร้อยได้

อีกทั้งต้องขอบคุณทีมวิจัยทุกท่าน ที่ช่วยเหลือและคอยส่งกำลังใจให้กับเพื่อนๆ ในทีมวิจัยเวลาเศร้า หมอง หรือนึกไม่ออก ตอบไม่ได้ ประกอบด้วย นางรัตนา ทิพรส นางทองม้วน อ่อนโพธา นางบุญน้อม แก้วจินดา นายทรงเดช พรภุณา นางสมดี พิลาท่า นาย วิรัตน์ เหล่าพิเดช และอาจารย์ฤทัย นิมน้อย ที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการจัดการเพื่อให้งานดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่ขาดไม่ได้เลยนั่นคือชุมชนบ้านคอนคูทุกท่านที่กรุณาช่วยตอบแบบสอบถามหากขาดท่านแล้ว งานวิจัยฉบับนี้ก็ไม่สามารถเสร็จสิ้นสมบูรณ์ลงได้

ขอขอบคุณโหนดสกว.ภาค และเจ้าหน้าที่สกว.ทุกท่าน ที่คอยช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา แม้ว่าคำคืนก็ยังรับโทรศัพท์ติดต่อ เมื่อครั้งมีปัญหา และทำให้มีพื้นที่เป็นฐานในการเรียนการสอนของนิสิตสาขาสารสนเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสารคาม ที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ที่เป็นจริง

ขอขอบคุณนิสิตสาขาวิชาสารสนเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคามที่ออกพื้นที่ช่วยเหลือในการเก็บข้อมูล กรอกข้อมูล ถ่ายภาพชุมชนและการประชุมกลุ่ม

ขอขอบคุณอาจารย์สาขาวิชาสารสนเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคามทุกท่าน ที่ช่วยทำงานระหว่างออกไปประชุมกลุ่มในการทำงานวิจัยในครั้งนี้

หวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านไม่มากนักน้อย

คณะทีมวิจัยบ้านคอนคู

กันยายน 2553

สารบัญ

บทที่

หน้า

1 บทนำ

ความเป็นมาของโครงการ	1
คำถามวิจัยวัตถุประสงค์	3
พื้นที่ศึกษา	3
วิธีการดำเนินงาน	4
ผลที่คาดว่าจะเกิด	5
กรอบงานวิจัย	6

2 ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้	7
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	8
ขั้นตอนการเรียนรู้ของบุคคล	8
หลักการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ 10 ประการ	9
วิธีการสอนผู้ใหญ่ (Teaching Methods)	10
หลักการจัดฝึกอบรมให้กับผู้ใหญ่	11
การสื่อสารเพื่อการพัฒนา กระบวนการสื่อสารสองทางเพื่อการเรียนรู้	12
แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร	13
องค์ประกอบของการสื่อสาร	13
รูปแบบของการติดต่อสื่อสาร	14
การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participation Communication)	15
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ความหมายการมีส่วนร่วม	16
ลักษณะการมีส่วนร่วม	18
เงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม	19
ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน	20
แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน	21

2 ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)

เศรษฐกิจชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน	22
แนวปฏิบัติในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน	23
แนวคิดการเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน	24
แนวทางเกษตรอินทรีย์	25
การประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่ศึกษาเพื่อการวิจัย	26

3 กระบวนการและวิธีปฏิบัติการ

การพัฒนาโจทย์งานวิจัย	27
การเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจกับโครงการวิจัย	27
การสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล	31
การเก็บข้อมูล	37
การวิเคราะห์ข้อมูล	40
เตรียมการทดลอง	43
ขั้นตอนการเตรียมการทดลอง การออกแบบทดลองและการปฏิบัติ	45
การสร้างความร่วมมือกับเครือข่าย	47
การจัดเวทีสาธารณะ	47

4 ข้อมูลพื้นที่ศึกษา

ข้อมูลพื้นที่ศึกษา	49
อาณาเขตติดต่อ	49
พื้นที่	49
ประวัติบ้านคอนคู	52
สภาพภูมิประเทศ.....	52
แหล่งน้ำในหมู่บ้าน	52
ลักษณะดิน.....	52
ทรัพยากรธรรมชาติ.....	53
การคมนาคม.....	53
ระบบสาธารณูปโภค.....	53
ข้อมูลสภาพทางสังคม.....	53
ด้านการศึกษา.....	54
ด้านการปกครอง.....	55

บทที่	หน้า
4 ข้อมูลพื้นที่ศึกษา (ต่อ)	
ด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี.....	56
ด้านเศรษฐกิจ.....	59
ด้านสุขภาพอนามัย.....	60
ด้านทรัพยากรธรรมชาติ.....	61
5 ผลการศึกษา.....	63
6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	94
บรรณานุกรม.....	107
ประวัติหัวหน้าโครงการและรายชื่อทีมวิจัย.....	111
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก ภาพกิจกรรม.....	122
ภาคผนวก ข แบบสอบถาม.....	138

สารบัญตาราง

ตาราง

หน้า

2.1 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเพื่อการวิจัย.....	27
5.1 ผักที่ปลูกในปัจจุบัน.....	67
5.2 การจัดการในการหาพันธุ์ผัก.....	69
5.3 วิธีการปลูกพืชผักแต่ละครัวเรือน	73
5.4 การใช้สารเคมีกับผักแต่ละชนิดในปัจจุบัน (วัตถุประสงค์ที่ 2).....	74
5.5 ปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์กับพืชผักแต่ละชนิด.....	78
5.6 ปฏิทินการเก็บเกี่ยวผักแต่ละชนิดในอดีตและปัจจุบัน.....	81

สารบัญแผนภาพ

ตาราง

หน้า

ภาพประกอบ 4.1แผนที่บ้านดอนคู.....	50
ภาพประกอบ 4.2 แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ.....	51
ภาพประกอบ 4.3 ผังแปลนฝักของบ้านดอนคู.....	60

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
4.1 แผนที่บ้านดอนคู้.....	47
4.2 แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศบ้านดอนคู้.....	48
4.3 ผังแปลนผัkb้านดอนคู้.....	57
1 การประชุมกลุ่มสร้างเครื่องมือ.....	117
2 การประชุมกลุ่มจัดทำแบบสอบถาม.....	117
3 การประชุมกลุ่มจัดทำแบบสอบถาม.....	118
4 การศึกษาดูงานที่บ้านหนองผือ.....	118
5 การศึกษาดูงานและการสร้างเครือข่ายที่บ้านหนองผือ.....	119
6 การศึกษาดูงานและการสร้างเครือข่ายที่บ้านหนองผือ.....	119
7 การศึกษาดูงานที่บ้านหนองผือ.....	120
8 การศึกษาดูงานที่บ้านหนองผือ.....	120
9 จดบันทึกการดูงานที่บ้านหนองผือ.....	121
10 การศึกษาดูงานที่บ้านหนองกุงเต่า.....	121
11 จดบันทึกการศึกษาดูงานที่บ้านหนองกุงเต่า.....	122
12 ชมสาริตการทำนํ้านํวที่บ้านหนองกุงเต่า.....	122
13 การประชุมวิเคราะห์ข้อมูล.....	123
14 การประชุมวิเคราะห์ข้อมูล.....	123
15 การประชุมวิเคราะห์ข้อมูล.....	124
16 การจัดอบรมการปลูกผักปลอดสารพิษ.....	124

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบ (ต่อ)	หน้า
17 การบรรยายการปลูกผักปลอดสารพิษ วิทยากรจากบ้านหนองกุงเต่า.....	125
18 การลงมือปฏิบัติการทำแปลงผัก.....	125
19 การลงมือปฏิบัติการทำแปลงผัก.....	126
20 การลงมือปฏิบัติการทำแปลงผัก.....	127
21 การลงมือปฏิบัติการทำปุ๋ยพืชสด.....	127
22 การเทกากน้ำตาลเพื่อทำปุ๋ยพืชสด.....	128
23 ถอดบทเรียนหลังจากที่ได้ลงมือปฏิบัติ.....	128
24 ถอดบทเรียนหลังภาคปฏิบัติ.....	129
25 ถอดบทเรียนหลังภาคปฏิบัติ.....	129
26 ถอดบทเรียนร่วมกับสกว.ภาค.....	130
27 ถอดบทเรียนร่วมกับสกว.ภาค.....	130.
28 ถอดบทเรียนร่วมกับสกว.โหนด.....	131
29 การประชุมการสร้างภาคี.....	131

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการ

การเกษตรแผนปัจจุบัน เป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติเขียวในราว ค.ศ.1960 (พ.ศ. 2503) โดยใช้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เกษตรและเทคโนโลยี มาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้า เช่น การใช้พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ให้ผลผลิตสูง การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรไถพรวนทดแทนแรงงานจากสัตว์ รวมถึงการใช้สารเคมีทางการเกษตรจำพวกปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และฮอร์โมนพืชสังเคราะห์ ฯลฯ ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อให้ได้ผลผลิตในปริมาณที่มากขึ้นในระยะเวลาการผลิตเท่าเดิมเพื่อตอบสนองระบบการค้าและอุตสาหกรรม (อานัฐ ดันโซ, 2550)

ระบบการเกษตรแผนใหม่หรือเกษตรเคมีที่มีการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีในการผลิตได้เกิดผลกระทบอย่างมากมายหลายด้าน ตัวอย่างเช่น ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้ก่อให้เกิดการทำลายป่าธรรมชาติ เพื่อทำเป็นพื้นที่ทำการเกษตร เกิดการทำลายหน้าดิน และเกิดปัญหาสารเคมีตกค้างสะสมในดินอย่างมากมาย(75%ของสารเคมีที่ใช้ในแต่ละครั้งไม่สามารถสูญสลายไปได้ในระยะเวลา 25 ปี) ในด้านเศรษฐกิจพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ทำให้ขาดทุนในการผลิต และมีปัญหานี้สืบตอมมา ในด้านสุขภาพพบว่าผู้ผลิตและผู้บริโภคไม่มีความปลอดภัยในชีวิต เพราะผลผลิตที่มีสารพิษตกค้างทำให้มีการสะสมสารพิษในร่างกาย และเกิดการเจ็บป่วย เช่น โรคมะเร็ง โรคภูมิแพ้ โรคเครียด โรคเมเร็ง ฯลฯ โดยเฉพาะโรคเมเร็งซึ่งจะเห็นได้จากสถิติคนไทยที่ป่วยเป็นโรคเมเร็งมีจำนวนมากขึ้นทุกปี ในด้านวิถีชีวิตและภูมิปัญญาการเกษตรเชิงเดี่ยวทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาคนนอกและละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนเอง เพราะต้องไปพึ่งพาสารเคมี ปุ๋ยเคมี สารเคมีจากบริษัทเอกชน และพึ่งพาความรู้วิชาการจากเจ้าหน้าที่รัฐ

ชุมชนบ้านดอนคูก็เป็นหนึ่งในหลายชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากการส่งเสริมการเกษตรตามกระแสหลัก คือ มุ่งเน้นการผลิตเพื่อการจำหน่ายโดยไม่คำนึงผลกระทบจากสารพิษสารเคมีที่ตามมา โดยชุมชนมีอาชีพหลักคือ การทำนาไร่ฝนปีละครั้งและมีอาชีพเสริมในการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชผักไว้บริโภคและจำหน่าย จากการผลิตตามกระแสที่มีการใช้ปุ๋ย และสารเคมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้การผลิตทางการเกษตรประสบภาวะขาดทุนในทุกปี

จากการวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพเบื้องต้นของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านดอนคูมีจุดเด่นอยู่ที่ความพร้อมเพียง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน มีการบริหารจัดการกลุ่มที่มีหลากหลายได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี และที่สำคัญมีสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมเสริมในด้านการเกษตร กล่าวคือมีแหล่งน้ำและพื้นที่สาธารณะที่แบ่งให้ชาวบ้านทำการเกษตร โดยผู้นำและกรรมการชุมชนได้มีการ

วางแผนการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณประโยชน์มาเป็นอย่างดี กล่าวคือ มีการขายดินให้ผู้รับจ้างถมดิน แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องขุดเป็นสระน้ำอย่างดีให้กับชุมชน นอกจากนี้ชุมชนได้มีการนำงบประมาณที่ได้จากภาครัฐ เช่น งบอุดหนุน และงบ SML เป็นต้น นำมาสร้างประปาเพื่อการเกษตรและต่อไฟฟ้าเพื่อการเกษตร ลงไปในพื้นที่ จนกระทั่งเวลาเกือบสองปีเต็ม เมื่อทุกอย่างลงตัวทางชุมชนได้ให้ชาวบ้านเข้าไปใช้พื้นที่ทำการปลูกพืชผักเพื่อการบริโภคและจำหน่ายเป็นอาชีพเสริม โดยมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 78 ครัวเรือนจาก 115 ครัวเรือนเข้าไปใช้ประโยชน์

การปลูกพืชผักในช่วงระยะเวลา 1-2 ปี ผ่านมา ชาวบ้านดอนคูมีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในปริมาณที่สูง เพราะว่ามีปัญหาเรื่องวัชพืช และโรคแมลง หนอนที่ที่เข้ามาทำลายพืชผักในแปลงผัก ในพืชผักบางชนิดที่ปลูกชาวบ้านไม่กล้าที่จะบริโภคเอง ได้แต่ส่งจำหน่ายให้ผู้บริโภคในตลาดตัวเมืองเท่านั้น (สัมภาษณ์จากเวทีชาวบ้านวันที่ 1 มีนาคม 2552) เมื่อมีการวิเคราะห์ถึงปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการผลิต จึงทำให้ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนคูทราบว่าปัญหาในการใช้สารเคมีกำจัดแมลง เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ กล่าวคือ จะมีสารเคมีตกค้างในดินจากการปลูกผักอย่างน้อย 100 ลิตรต่อปี ซึ่งจะทำให้พืชธรรมชาติ ปุ่ ปลา ในนาในน้ำตายไปด้วย เป็นต้น มีปรากฏการณ์คนเจ็บป่วยเพิ่มขึ้นด้วยโรคมะเร็งและโรคอื่นอีกจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าน่าจะมีสาเหตุมาจากการใช้สารเคมีในการเกษตร นอกจากนี้การใช้สารเคมีในการผลิตยังก่อให้เกิดผลกระทบด้านเศรษฐกิจ คือทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น อันจะส่งผลให้ประสบปัญหาการแบกรับภาระการเป็นหนี้สินในการผลิตการเกษตรไม่มีวันสิ้นสุดได้

ดังนั้นชาวชุมชนดอนคู ซึ่งมีประชากรกว่า 78 ครัวเรือนที่ทำปลูกผักบริโภคเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน จึงมีความสนใจที่จะหาทางออกร่วมกันในการผลิตพืชผักปลอดสารเคมี โดยลดการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตตามกระแสหลักจากภายนอกชุมชน หันมาร่วมกันคิดค้นถึงแนวทางที่เหมาะสมของการแก้ไขปัญหานั้น เพื่อนำไปสู่การลด ละ เลิก การใช้สารเคมี และหันมาปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตสู่การปลูกผักปลอดสารพิษ โดยมีแรงสนับสนุนอันแข็งแกร่งขององค์กรพี่เลี้ยงที่สำคัญคือ ศูนย์การศึกษาเกษตรและอาหารตามอัธยาศัย พัฒนาชุมชนอำเภอกันทรวิชัยและนักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ร่วมเป็นทีมวิจัยในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านสารสนเทศจะมาร่วมในค้นหารูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเรียนรู้กับชุมชน โดยคาดหวังว่ากระบวนการวิจัยจะสร้างการเรียนรู้ให้คนในชุมชน รู้จักคิด รู้วิเคราะห์ รู้การใช้ทุนภายในชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตพืชผักปลอดสารพิษเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน ก่อให้เกิดสุขภาวะที่ดีในชุมชน และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นแล้ว ยังสามารถขยายสู่ภายนอกชุมชนอันจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนต่อไป

คำถามวิจัย

คำถามหลัก

จะมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างไรเพื่อให้ชาวบ้านชุมชนคอนคู้ สามารถดำเนินการผลิตพืชผักปลอดสารพิษเพื่อการบริโภคและจัดจำหน่ายได้

คำถามย่อย

- สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบของการผลิตพืชผักของชุมชนบ้านคอนคู้เป็นอย่างไร
- องค์ความรู้ในการผลิตพืชผักปลอดสารพิษมีหรือไม่อย่างไร
- จะมีแนวทางในการสร้างการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การผลิตพืชผักโดยไม่ใช้สารเคมีในได้อย่างไร
- ชุมชนบ้านคอนคู้จะมีแนวทางการสร้างความร่วมมือกับภาคีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการตลาดผักปลอดสารพิษได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนและศักยภาพของชุมชนบ้านคอนคู้ในการผลิตพืชผัก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาและผลกระทบในการผลิตพืชผักปลอดสารพิษของชุมชนบ้านคอนคู้
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการสร้างการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การผลิตพืชผักปลอดสารพิษของชุมชนบ้านคอนคู้
4. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายและหน่วยงานสนับสนุนที่เกี่ยวข้องในการจัดการตลาดผักปลอดสารพิษ

พื้นที่ศึกษา

ชุมชนบ้านคอนคู้ หมู่ที่ 9 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอกันทรวิชัยจังหวัดมหาสารคาม อยู่ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 12-13 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 213 ถนนถีนานนท์ ห่างจากตัวอำเภอ 4 กิโลเมตร ชุมชนคอนคู้ถือได้ว่าเป็นชุมชนขนาดกลาง มีจำนวน 115 ครัวเรือน ประชากร 482 โดยแยกเป็นชาย 251 คน และหญิง 231 คน ชุมชนตั้งอยู่บนที่ราบลุ่ม มีทรัพยากร

สำคัญคือ พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 1,231 ไร่ มีป่าสาธิตประโยชน์คือ ป่าโคกโจด เนื้อที่ 87 ไร่ ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการหาอาหารป่า ที่สาธารณะโนนหนองหลักซึ่งเป็นที่ตั้งโรงเรียน 35 ไร่ ขุดบ่อน้ำเลี้ยงปลาจำนวน 1 ไร่ 3 งาน และพื้นที่ทำการเกษตรคือแบ่งชาวบ้านใช้ปลูกพืชผักจำนวน 65 ไร่

วิธีการดำเนินงาน

ระยะที่ 1 : ระยะเตรียมคนและข้อมูล

1. ประชุมเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์โครงการและกำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย

2. ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์การวิจัยแก่ชาวบ้านบ้านคอนคู้ นักวิชาการ

จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม กศน. อำเภอ พัฒนาชุมชนอำเภอ เกษตรอำเภอ สถานีอนามัย ธาราเกษตรและสหกรณ์ และโรงเรียนบ้านคอนคู้

3. ประชุมออกแบบเครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

4. เก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ข้อมูลบริบทของชุมชน

4.2 ข้อมูลวิธีการปลูกพืชผักตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน

4.3 สภาพปัญหาและผลกระทบจากการปลูกพืชผักของบ้านคอนคู้

4.4 องค์ความรู้ในการผลิตผักปลอดสารพิษทั้งจากภายในและภายนอก

5. จัดเวทีสะท้อนและตรวจสอบข้อมูลในระดับพื้นที่

6. ประชุมสรุปการทำงาน

7. รายงานความก้าวหน้า

ระยะที่ 2 : ระยะทดลองปฏิบัติการ

ประชุมเตรียมการทดลองปฏิบัติการ

1. จัดเวทีประชุมกลุ่มเพื่อหา รูปแบบการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในการปลูกผักปลอดสารพิษ

2. จัดกระบวนการเรียนรู้ แนวคิดและวิธีการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ โดยเชื่อมโยงการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายตลาดนัดสีเขียว จังหวัดมหาสารคาม

3. ประชุมกลุ่มเพื่อเตรียมการทดลอง

4. ลงมือปฏิบัติการทดลองปลูกพืชผักปลอดสารพิษ

5. จัดประชุมกลุ่มเพื่อหาวิธีการจัดการการตลาดภายในและภายนอกชุมชน

6. ประชุมสรุปการทดลองปฏิบัติการทุก 2-3 เดือน

7. ประชุมสรุปผลการทดลอง

8. จัดเวทีสร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายตลาดนัดสีเขียว

9. เวทีนำเสนอผลการศึกษาและวิธีการ รูปแบบการทดลองการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ

10. สรุปบทเรียน

11. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

ผลที่คาดว่าจะเกิด

1. ได้กระบวนการเรียนรู้และรูปแบบวิธีการผลิตผักปลอดสารพิษ

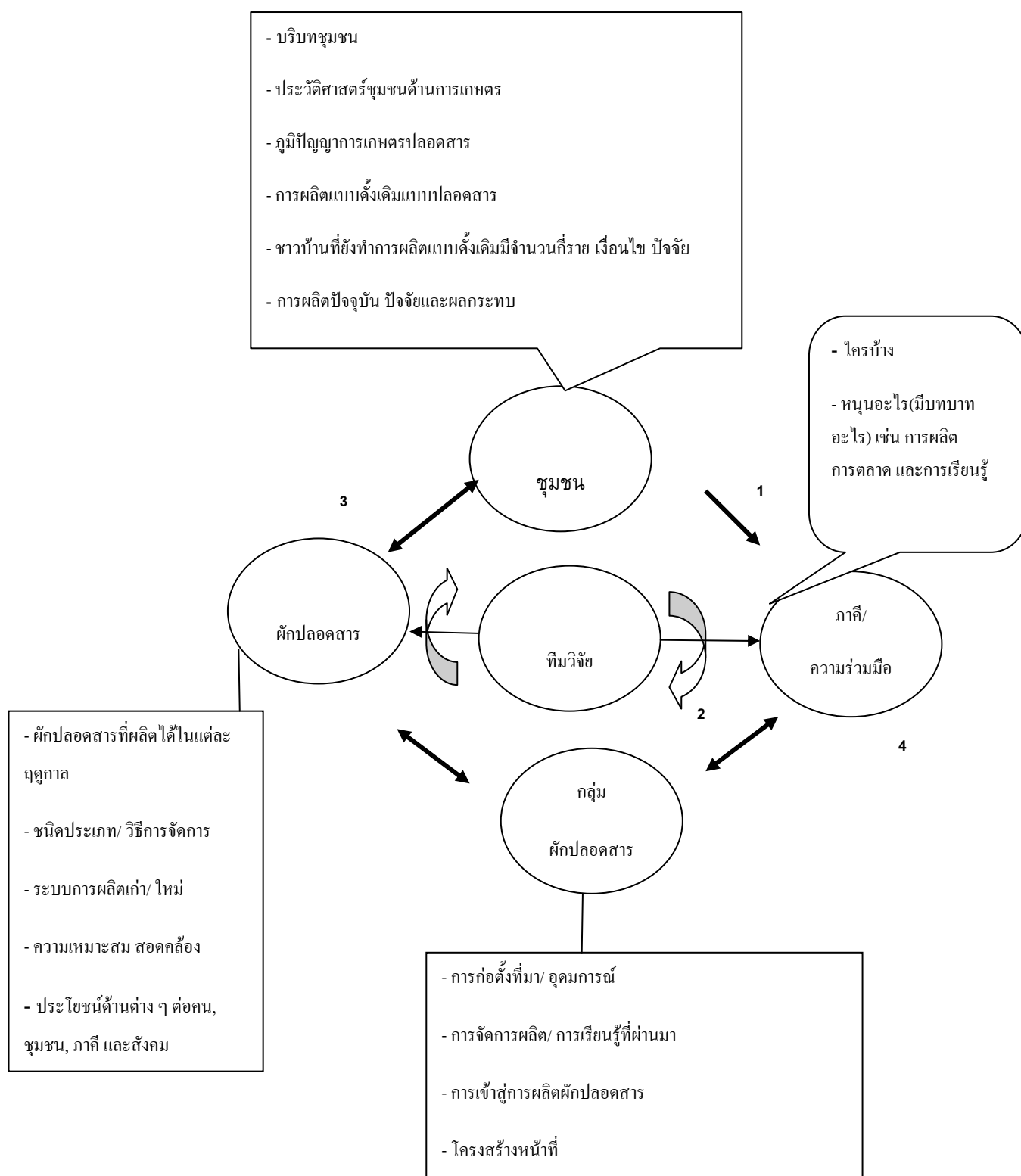
2. ได้วิธีการจัดการทางด้านตลาดผักปลอดสารพิษที่เหมาะสมและชาวบ้านผู้ผลิตผักมีรายได้เพิ่มขึ้น

3. สมาชิกในชุมชนมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงปลอดภัยจากการบริโภคพืชผักปลอดสารพิษ

4. ได้แหล่งเรียนรู้ และฐานการเรียนรู้ เรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษ หรือสอนด้านการเกษตร

ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและพัฒนาชุมชน
กันทรวิชัย

กรอบงานวิจัย

บทที่ 2

ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้
2. แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา
3. แนวคิดการมีส่วนร่วม
4. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
5. แนวคิดการเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน
6. การประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่ศึกษาเพื่อการวิจัย

1. แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนา "คน" และ "ชีวิต" ให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มตามความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน

การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยการทำหน้าที่ของวิทยากรกระบวนการ (Facilitator) ถือว่าเป็นแนวทาง ทางออกที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย ในการให้ความรู้กับผู้ใหญ่ โดยเฉพาะสำหรับ ชุมชน หรือผู้ที่ต้องเข้าร่วมทำงานกับชุมชน ต้องคำนึงถึงลักษณะสำคัญบางประการอยู่เสมอในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่

- เป็นการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งแตกต่างไปจากเด็กนักเรียน ทั้งในด้านวัย กายภาพ และความคิดจิตใจ รวมทั้งบริบทในชีวิตของผู้เรียน มีมากมายหลากหลาย

- เป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม นั่นคือ ร่วมกันเรียนรู้ และ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน
- อยู่ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ยืดหยุ่น ไม่เคร่งครัด อึดอัด เกินไป
- การใช้เครื่องมือและเทคนิคที่เหมาะสมเพื่อสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นสิ่งสำคัญ
- สิ่งสำคัญที่สุดของกระบวนการ คือ แบบแผน วิธีคิดของผู้ที่เป็นวิทยากรกระบวนการ

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการทำงานร่วมกับชุมชนจำเป็นที่จะต้องเข้าใจกระบวนการเรียนรู้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการนำคนในชุมชนเข้าสู่การปฏิบัติจริง อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ากระบวนการเรียนรู้จะเป็นสิ่งที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนแล้วยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะบ่งบอกถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น ควรประกอบด้วยวิธีการ 1) การค้นหาและวิเคราะห์ปัญหา 2) การวางแผน 3) การลงทุนและการปฏิบัติงาน 4) การติดตามประเมินผล 5) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น (อดิสร วงศ์คงเดช. www.e-san.org)

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

โนลล์ (Malcolm S. Knowles) ได้สรุปพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่สมัยใหม่ (Modern Adult Learning Theory) ซึ่งมีสาระสำคัญต่อไปนี้ (Knowles.1978. p 31 อ้างอิงจาก สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. 2547: 248-249)

1. ความต้องการและความสนใจ (Needs and Interests) ผู้ใหญ่จะถูกชักจูงให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ถ้าหากตรงกับความต้องการและความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมา เขาก็จะเกิดความพึงพอใจ เพราะฉะนั้นควรจะมีการเริ่มต้นในสิ่งเหล่านี้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมทั้งหลาย เพื่อให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ขึ้นต้องคำนึงถึงสิ่งนี้ด้วยเสมอ

2. สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ (Life Situation) การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะได้ผลดีถ้าหากถือเอาตัวผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน (Life-Centered) ดังนั้น การจัดหน่วยการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ควรจะยึดถือเอาสถานการณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่เป็นหลักสำคัญ มิใช่ยึดที่ตัวเนื้อหาวิชาทั้งหลาย

3. การวิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of Experience) เนื่องจากประสบการณ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้ใหญ่ ดังนั้น วิธีการหลักสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ก็คือ การวิเคราะห์ถึงประสบการณ์ของผู้ใหญ่แต่ละคนอย่างละเอียดว่ามีส่วนไหนของประสบการณ์ที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้บ้าง แล้วจึงหาทางนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

4. ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง (Self-Directing) ความต้องการที่อยู่ในส่วนลึกของผู้ใหญ่ก็คือ การมีความรู้สึกต้องการที่จะสามารถนำตนเองได้ เพราะฉะนั้นบทบาทของครูจึงอยู่ในกระบวนการสืบหาหรือค้นหาคำตอบร่วมกันกับผู้เรียน (Mutual Inquiry) มากกว่าการทำหน้าที่ส่งผ่านหรือเป็นสื่อสำหรับความรู้ แล้วทำหน้าที่ประเมินผลว่าเขาคล้อยตามหรือไม่เพียงเท่านั้น

5. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference) ความแตกต่างระหว่างบุคคลจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละบุคคลเมื่อมีอายุเพิ่มมากขึ้น เพราะฉะนั้นการสอนนักศึกษาผู้ใหญ่จะต้องจัดเตรียมการในด้านนี้อย่างดีพอ เช่น รูปแบบของการเรียนการสอน (Style) เวลาที่ได้ทำการสอน สถานที่สอน และประการสำคัญ คือ ความสามารถในการเรียนรู้ในแต่ละขั้นของผู้ใหญ่ ย่อมเป็นไปตามความสามารถของผู้ใหญ่แต่ละคน (Pace of Learning)

ขั้นตอนการเรียนรู้ของบุคคล

กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลนั้น เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์กันของ 4 ขั้นตอนที่สำคัญ คือ ความต้องการ ข้อมูล-ข้อสนเทศ การทดสอบ-ผลสะท้อน และการประยุกต์ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1: ความต้องการในการเรียนรู้ เป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดที่จะต้องทราบว่าบุคคลนั้นต้องการจะเรียนอะไร ต้องการประสบความสำเร็จในสิ่งใด ต้องการค้นหาคำตอบหรือแก้ปัญหาในเรื่องใด เช่น ต้องการเรียนรู้ศิลปะการเป็นวิทยากร เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 : การรวบรวมข้อมูล-ข้อสนเทศ สิ่งเหล่านี้บุคคลจะเก็บรวบรวมตั้งแต่โรงเรียน จากวิชาต่าง ๆ เป็นการเรียนในระบบโรงเรียน และบางส่วนได้รับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยจะได้รับจากที่บ้าน หรือสถานที่ทำงาน เช่น จากการอ่านหนังสือพิมพ์ การเล่นเกมกีฬาหรือดนตรี การชมโทรทัศน์ รับฟังรายการวิทยุ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 : การทดสอบและผลสะท้อน จากการทดลองในการพยายามเรียนเรื่องใดในการเรียนของบุคคล เช่น การทดสอบฝีมือทางด้านอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 : การประยุกต์และปฏิกิริยาตอบสนอง เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ข้อสนเทศที่ผู้เรียนได้จากสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเขาอาจจะได้ประเมินดูถึงผลลัพธ์จากการทดสอบ หรือผลลัพธ์จากการพยายามค้นหาคำตอบ การประยุกต์ใช้ความรู้จากสิ่งที่เรียนรู้ไปสู่สถานการณ์ใหม่ ๆ ถ้าหากทักษะการเรียนรู้ได้นำไปเกี่ยวพันกับการปฏิบัติในทักษะใหม่ ๆ และสามารถถ่ายโอนทักษะนั้น ๆ ไปสู่การเรียนรู้ใหม่ ๆ เช่น การขับรถได้ด้วยตนเอง การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการทำงานได้ด้วยตนเอง เป็นต้น

หลักการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ 10 ประการ

สวณัน วัฒนวงศ์ (2547 : 7-26) ได้ให้แนวคิดไว้ว่า การเรียนรู้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ อาจเกิดขึ้นได้มากกว่าหรือดีกว่าในอีกสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งในเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับหลักการและทฤษฎีการเรียนรู้ อันเป็นแนวทางที่นักการศึกษาและวิทยาการการฝึกอบรมควรจะคำนึงถึง ซึ่งองค์ประกอบหรือหลักการ 10 ประการ ที่จะมีส่วนสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และจะเป็นการช่วยให้การฝึกอบรมประสบความสำเร็จด้วยดี ปัจจัยที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เหล่านี้มีส่วนสัมพันธ์กันอย่างมากในการเรียนรู้และการฝึกอบรมผู้ใหญ่ โดยจะคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ควรพิจารณาและให้ความสำคัญกับ แรงจูงใจในการเรียน (Motivation to Learn)
2. สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ (Learning Environment) ต้องมีความสะดวกสบาย เหมาะสม ตลอดจนได้รับความไว้วางใจและการให้เกียรติผู้เรียนหรือผู้เข้ารับการฝึกอบรม
3. ควรคำนึงถึง ความต้องการในการเรียน ของแต่ละบุคคล และ รูปแบบของการเรียนรู้ (Learning Styles)
4. ต้องคำนึงถึง ความรู้เดิมและประสบการณ์ (Experience) อันมีคุณค่า
5. ควรได้พิจารณาถึงการดูแล และให้ความสำคัญกับ เนื้อหาและกิจกรรมในการเรียนรู้ (Learning Content and Activities)
6. ให้ความสำคัญเกี่ยวกับ ปัญหาที่สอดคล้องกับความจริง (Realistic Problem) และนำการเรียนรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหา
7. ต้องให้การเอาใจใส่กับการมีส่วนร่วมทั้งทางด้าน สติปัญญา และทางด้านร่างกาย ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

8. ควรให้มี เวลาอย่างเพียงพอ ในการเรียนรู้โดยเฉพาะ การเรียนรู้ข้อมูลใหม่ การฝึกทักษะใหม่ ๆ และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ
9. ให้โอกาสในการ ฝึกภาคปฏิบัติจนเกิดผลดี หรือ การนำความรู้ไปประยุกต์ได้
10. ให้ผู้เรียนได้แสดงศักยภาพ หรือสมรรถภาพในการเรียนรู้ จนกระทั่งเขาได้แลเห็นถึงความก้าวหน้าว่า สามารถบรรลุเป้าหมาย ได้

วิธีการสอนผู้ใหญ่ (Teaching Methods)

จาร์วิส ได้จำแนกวิธีการสอนผู้ใหญ่ออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือ วิธีการสอนโดยใช้ครูเป็นศูนย์กลาง วิธีการสอนโดยใช้นักศึกษาเป็นศูนย์กลาง และวิธีการสอนโดยใช้นักศึกษาเป็นศูนย์กลางรายบุคคล (Jarvis, 1983, pp 130-156 อ้างอิงจาก สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. 2547)

1. วิธีการสอนโดยใช้ครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher-Centered Methods) เป็นวิธีการที่มีครูผู้สอนหรือวิทยากรทำหน้าที่เป็นผู้นำและผู้ดำเนินการ จัดเป็นวิธีการสอนที่จะพยายามให้ความรู้ ข้อมูลและข้อเท็จจริงแก่ผู้เรียนหรือผู้เข้าอบรมเป็นสำคัญ โดยอาจมีการใช้ศิลปะในการตั้งคำถามของครูหรือวิทยากร เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการสนองตอบในการเรียน อย่างไรก็ตามผู้สอนบางคนหรือในการสอนบางครั้งก็ไม่สามารถใช้เทคนิคในการตั้งคำถามได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าไม่มีเวลา หรือเป็นเพราะว่าผู้เรียนมีจำนวนมากจนไม่สามารถที่จะถามได้อย่างทั่วถึงทุกคน

2. วิธีการสอนโดยใช้นักศึกษาเป็นศูนย์กลาง (Student-Centered Methods) เป็นวิธีการสอนที่มีลักษณะที่ผู้เรียนสามารถจะเรียนรู้ร่วมกันในระหว่างพวกเขาตนเองเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ก็จะเป็นการนำเอาความรู้จากประสบการณ์ของผู้เรียนมาสู่สถานการณ์การเรียนการสอนด้วยเพื่อน (Peer Teaching) แต่ก็มีบางคนกล่าวแย้งว่าวิธีการสอนแบบนี้มีลักษณะคล้ายกับ “คนตาบอดจูงนำทางคนตาบอดด้วยกัน” อย่างไรก็ตาม ความจริงแล้วก็มีความรู้หลายสิ่งหลายอย่างที่ผู้เรียนเองสามารถจะเป็นแหล่งความรู้ได้อย่างดี ซึ่งกรณีนี้ครูผู้สอนก็จะทำหน้าที่เป็น “ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator)”

3. วิธีการสอนโดยใช้นักศึกษาเป็นศูนย์กลางรายบุคคล (Individual Student-Centered Methods) เป็นวิธีการที่มีทั้งส่วนคล้ายและแตกต่างจากแบบที่ 2 ทั้งนี้เป็นวิธีการสอนซึ่งเน้นเฉพาะผู้เรียนแต่ละบุคคลเท่านั้น เพื่อผู้เรียนจะสามารถนำไปใช้ให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับตนเอง โดยมีลักษณะที่หลากหลายในวิธีการเรียน จากการเลือกเรียนด้วยตนเอง (Self-selected Learning) หรือการให้ผู้สอนกำหนดกิจกรรมได้

หลักการจัดฝึกอบรมให้กับผู้ใหญ่

ลักษณะการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่รวบรวมไว้ มีดังนี้ (จกกลณี ชุติมาเทวินทร์. 2542)

1. ผู้ใหญ่ไม่ต้องการถูกปฏิบัติเหมือนกับตนเองเป็นเด็ก เพราะผู้ใหญ่สามารถที่จะรับผิดชอบได้ เคารพตนเอง และกำหนดวิถีของตนเอง

2. ผู้ใหญ่มีประสบการณ์มากมายหลายอย่างที่สามารถจะนำเอามาใช้ได้ในการอบรม
3. ผู้ใหญ่มักจะไม่สนใจเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องที่มีเนื้อหามาก ๆ หรือการที่จะต้องจดจำข้อเท็จจริง หรือตัวเลขที่มากมาย หรือการพูดถึงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่ผู้ใหญ่จะต้องแสวงหาสิ่งที่แท้จริง และคุณค่าในด้านอื่น ๆ ด้วย
4. ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีที่สุดในสภาพการณ์ที่น่ารื่นรมย์
5. ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้เร็วกว่า หากได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมในการอบรม โดยเฉพาะหากมีการทำจริงปฏิบัติจริง แทนที่จะเป็นการนั่งฟังการบรรยายเพียงอย่างเดียว
6. ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดี เมื่ออยู่ในสภาพที่พร้อมและพอใจที่จะเรียน
7. ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้เร็วที่สุดโดยหลัก “ความเกี่ยวข้องกัน” ซึ่งหมายถึง ทุกข้อเท็จจริง ทุกแนวคิด และความคิดรวบยอดทั้งหลายนั้นจะสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด เมื่อสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เคยรู้หรือมีประสบการณ์มาแล้ว
8. การเปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ได้ค้นพบตัวเอง เรียนรู้ด้วยตนเอง จะเป็นกิจกรรมที่แต่ละคนสามารถรับผิดชอบด้วยตัวเอง ในสัดส่วนเวลาของตนเอง โดยมีผู้เชี่ยวชาญหรือผู้รู้คอยแนะนำ ซึ่งการเรียนโดยวิธีนี้ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดี
9. ผู้ใหญ่แต่ละคนเรียนรู้ได้เร็วหรือช้าในอัตราก้าวกระโดดที่แตกต่างกัน และในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งมีปัจจัยทางด้านจิตวิทยาและทางด้านร่างกาย เป็นตัวกำหนดขีดความสามารถทางด้านการเรียนรู้
10. สำหรับผู้ใหญ่แล้ว การเรียนรู้คือกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ สามารถเรียนรู้ได้โดยไม่มีที่สิ้นสุด ผู้ใหญ่จึงมีความรู้มาก ซึ่งจะมีความหมายว่าบางคนอาจจะมีประสบการณ์มากกว่าวิทยากรหรือผู้สอน หรืออาจจะมีความรู้ในบางเรื่องมากกว่าผู้สอนก็ได้ รวมทั้งอาจจะมีความรู้มากกว่าผู้เข้าร่วมอบรมในกลุ่มเดียวกัน
11. ผู้ใหญ่ชอบเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ขณะที่การใช้ภาษาท่าทาง และสื่อทัศนูปกรณ์ที่หลากหลายจะมีผลต่อการเรียนรู้มากกว่าสื่อที่เป็นภาษาเขียน
12. ถึงแม้ว่าผู้ใหญ่จะมีความรู้ลึกทางด้านเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีค่อนข้างมาก แต่ผู้ใหญ่ก็ยังคงมีความพอใจและความอบอุ่นใจที่ได้รับการยกย่องเช่นเดียวกับเด็ก ๆ
13. กระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะได้ผลดีมากที่สุด เมื่อการเรียนรู้นั้น ๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานปัจจุบันได้
14. กระบวนการอบรมให้ผู้ใหญ่ ควรเริ่มต้นจากภาพรวมก่อน ต่อจากนั้นจึงระบุที่ส่วนที่ละขั้นตอน จากนั้นจึงตามด้วยการแสดงให้เห็นภาพรวมอีกครั้ง
15. นอกจากความสามารถของผู้ใหญ่แต่ละคนจะแตกต่างกันแล้ว ความต้องการที่แท้จริงของแต่ละคนก็จะแตกต่างกันด้วย ทั้งในเรื่องของทักษะเฉพาะ ความรู้ เทคนิค ทักษะ และประสบการณ์
16. อัตราการหลงลืมของผู้ใหญ่ อาจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและในทันทีหลังการอบรมได้

17. ทุกสิ่งทุกอย่างอาจง่ายต่อการเรียนรู้และการยอมรับของผู้ใหญ่ ถ้าหากการกระทำนั้นหรือสิ่งนั้นไม่ขัดกับสิ่งที่ได้เคยเรียนรู้ หรือเคยมีประสบการณ์มาก่อน

2. การสื่อสารเพื่อการพัฒนา

กระบวนการสื่อสารสองทางเพื่อการเรียนรู้

การติดต่อสื่อสารเป็นกระบวนการรับและการถ่ายทอดข้อมูล อันได้แก่ ข้อเท็จจริง ความคิด ความรู้สึก ทักษะคติ หรือเนื้อหาสาระต่างๆ ที่บุคคลต้องการเกี่ยวข้องกับ จากบุคคลไปสู่บุคคล หรือจากบุคคลไปสู่กลุ่มคน หรือจากกลุ่มไปสู่กลุ่ม เพื่อสร้างความเข้าใจ การชักจูงใจ หรือมุ่งให้ความรู้ หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่ประสงค์

การสื่อสารนับเป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นเครื่องมือในการรวมตัวกันของคนในชุมชน เป็นองค์กร ประชาชน หรือประชาคมที่เน้นการมีส่วนร่วมในการตระหนักถึงปัญหา แล้วใช้การสื่อสารมาแก้ไขปัญหา ชุมชน อันนำไปสู่การค้นพบทางออกที่เหมาะสมแต่ละชุมชน โดยการสื่อสารในมุมมองนี้ได้แก่การสื่อสารระดับบุคคล กลุ่มบุคคล หรือการสื่อสารสาธารณะที่เน้นการพูดคุยกันแบบเปิดเผย จริงจัง และไว้วางใจต่อกัน และความแน่วแน่ของกลุ่มสาร (Participants) ในอันที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วง (ปาริชาติ สถาปิตานนท์. 2546)

นอกจากนั้น การสื่อสารยังนับเป็นฟันเฟืองสำคัญในการทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบและมีเป้าหมายร่วมกัน และการสื่อสารจะเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาร่วมกับชุมชน

รูปแบบการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลโดยทั่วไปมี 2 ระบบได้แก่

2.1 การติดต่อสื่อสารแบบทางเดียว หมายถึง การที่ผู้ส่งสารได้แจ้งหรือเสนอข้อมูลให้ผู้รับสารทราบ เพื่อแนะนำ บอกกล่าว ซึ่งฝ่ายรับจะไม่มีโอกาสได้สอบถาม หรือปรึกษาหารือกับผู้ส่งสาร

2.2 การติดต่อสื่อสารแบบสองทาง เป็นการสื่อสารทำความเข้าใจ โดยมีการโต้ตอบระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร โดยทั้งสองฝ่ายมีโอกาส พบปะ ชี้แจง ทำการตกลง ทบทวนความเข้าใจ เป็นต้น การสร้างความสัมพันธ์ต่อกันควรใช้การติดต่อสื่อสารแบบสองทางในทุกระดับชั้นการบังคับบัญชา การติดต่อสื่อสารที่ตรงไปยังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว หากไม่มีการโต้ตอบกลับมา หรือไม่มีการตรวจสอบย้อนกลับมาแล้ว โอกาสที่จะเกิดการผิดพลาดในการทำงานก็มีมาก และยังทำให้การทำงานในหน่วยงานไม่มีประสิทธิภาพ

ปัจจุบันนี้การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้องกระทำในมุมกว้าง มุ่งกระบวนการ และเป็นการเสริมสร้างพลังภายในให้เกิดการกระตุ้นให้มีพลังการขับเคลื่อนการทำงานและความสามารถของบุคคลในชุมชน ขณะที่อีกด้านหนึ่งนั้นสนองความต้องการของตนเอง เป็นมุมมองที่แคบและตื้น มองเห็นแต่ปัญหา

และผลที่ออกมา ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกชุมชนลงมือปฏิบัติก็จะเน้นผลงานมากกว่ากระบวนการ หากมีการผสมผสานทั้งสองอย่างเข้าด้วยกันแล้วเน้นกระบวนการติดต่อแบบสองทางจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดสำนึกพึ่งพาตนเองได้และทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นทั้งด้านสังคม และเศรษฐกิจ (กองเกษตรสารนิเทศ. www.moac.go.th/knowledgebase/uploadfile/moacnews%20CoP-1.doc)

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร

การสื่อสารของมนุษย์ คือ การแลกเปลี่ยนข่าวสารเพื่อความรู้ความเข้าใจร่วมกันระหว่างบุคคล ซึ่งการสื่อสาร (communication) คือการรับสาร การย้อนกลับ (feedback) ปฏิสัมพันธ์ หรืออันตรกิริยา (interaction) ระหว่างผู้ส่งสารทั้งสองฝ่าย นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจร่วมกันในความหมาย (meaning) อย่างไรก็ดีอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่าง การสื่อสารจึงเป็นกระบวนการสองวิถี (two – way) อยู่ในตัวของมันเองเสมือนหนึ่งวงจรความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนความหมายที่อยู่ในสมองของบุคคลที่สื่อสารกัน นำไปสู่ความเป็นหนึ่งเดียวของสังคม (สมควร กวียะ. 2545)

องค์ประกอบของการสื่อสาร

การสื่อสารของมนุษย์ต้องมีส่วนประกอบที่สำคัญ ๆ รวม 4 ประการ (วิรัช อภิรัตน์กุล. 2546) จึงทำให้การติดต่อสื่อสารนั้นเกิดขึ้นได้ และดำเนินไปตามขั้นตอนแห่งกระบวนการ ส่วนประกอบสำคัญ 4 ประการมีดังนี้คือ

1. ผู้ส่งสารหรือผู้พูด (Sender or Speaker) คือ แหล่งต้นตอ (source) ของการติดต่อสื่อสารหมายถึงบุคคลที่เริ่มต้นทำการติดต่อสื่อสารก่อน
2. สารหรือเรื่องราวที่พูด (Message) คือ เนื้อหาสาระหรือสัญลักษณ์ ภาษา สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่สื่อความหมายให้เป็นที่เข้าใจกันได้
3. ช่องทาง (Channel) คือ วิถีทางหรือหนทางที่ชักนำเอาข่าวสารนั้นไปสู่ผู้รับ หรือเป็นตัวนำสารนั้นไปสู่ผู้ฟัง (a carrier of message) ถ้าหากปราศจากช่องทางแล้ว ข่าวสารก็ไม่อาจไปสู่ผู้รับได้ ผู้ส่งสารอาจจะสื่อสารผ่านช่องทางต่าง ๆ ได้มากมายทั้งการพูดการเขียน ฯลฯ กรณีตัวอย่างนี้ นางสาว ก. สื่อสารด้วยการใช้เสียงพูดผ่านอากาศเป็นช่องทาง
4. ผู้รับสารหรือผู้ฟัง (Receiver or Listener) คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ตกเป็นเป้าหมายของการสื่อสาร หรืออีกนัยหนึ่งคือจุดหมายปลายทาง (Destination) ผู้รับหรือผู้ฟังจึงเป็นไปเป้าหมายที่ผู้ส่งสารหรือผู้พูดตั้งใจจะส่งสาร (The person for whom the message is intended) และสร้างความร่วมกัน (Commonness) หรือคล้ายคลึงกันในบางสิ่งบางอย่าง เพื่อให้ผู้รับสารหรือผู้ฟังมีความเข้าใจในสารนั้นตามที่ตนประสงค์หรือมุ่งหมาย ในกรณีตัวอย่างนี้ นาย ข. คือผู้รับ ซึ่งรับสารจาก นางสาว ก. ด้วยการฟัง

รูปแบบของการติดต่อสื่อสาร

ในการติดต่อสื่อสารของบุคคลในสังคมนั้น มีรูปแบบที่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ ดังที่ ภัทวดี นิติเกษตรสุนทร (2540) ได้จำแนกรูปแบบการติดต่อสื่อสาร ดังนี้

1. การติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication)

การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ส่วนมากมักจะเป็นไปในรูปแบบของการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ การติดต่อสื่อสารแบบนี้ว่ามีบทบาทสำคัญมากในองค์กร และใช้สำหรับการสร้างความเข้าใจที่ดีหรือการแก้ไขความเข้าใจผิดที่เกิดขึ้นในกลุ่มประชาชนต่าง ๆ เช่น การพูดคุยกันอย่างกันเองไม่เป็นทางการ ทำให้เกิดความสัมพันธ์คุ้นเคยกันดียิ่งขึ้น รวมทั้งใช้แก้ไขความเข้าใจผิดในหมู่พนักงาน ลูกจ้าง ชุมชน กลุ่มผู้ถือหุ้น ฯลฯ เป็นต้น

การติดต่อสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการอีกประเภทหนึ่ง คือ “การแพร่กระจายข่าวจาก “ปากต่อปาก” (Grapevine) ซึ่งประกอบด้วยการซุบซิบ ข่าวลือ ซึ่งการแพร่กระจายข่าวแบบนี้จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว และอาจก่อให้เกิดผลดีหรือร้ายได้เช่นกัน สุดแล้วแต่เรื่องราวของข่าวนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม บ่อยครั้งที่การติดต่อสื่อสารแบบการแพร่กระจายข่าวจากปากต่อปากนี้ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดหากผู้ปล่อยข่าวมีเจตนามุ่งร้ายหรือเจตนาที่ไม่ดี เช่น อาจใช้วิธีการพูดแพร่ข่าวโดยอ้างว่า “เขาเล่าว่า” “เขาลือกันว่า” หรือ “ได้ยินได้ฟังเขาเล่ามาอีกทีหนึ่ง”

นอกจากนี้ผู้แพร่ข่าวดังกล่าวยังอาจบิดเบือนความจริงหรือพูดให้เกินความจริงโดยการขยายความเรื่องราวให้ใหญ่โตและน่าตื่นเต้นยิ่งขึ้น รวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์อย่างไม่เป็นธรรมหรือมีอคติ ด้วยเหตุนี้การติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการจึงมีทั้งข้อดีและข้อเสีย และสามารถแพร่กระจายได้ทั้งข่าวดีและข่าวร้ายได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม หากการติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในหมู่พนักงานที่ได้รับการแจ้งข่าวสารอย่างถูกต้องจากองค์กรก็ย่อมเป็นผลดี เพราะทำให้บรรดาพนักงานเข้าใจองค์กรหรือบริษัทอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง นอกจากนี้ ฝ่ายบริหารยังอาจใช้การติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการนี้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้หรือตอบโต้ข่าวลือได้ด้วยการกระจายข่าวอย่างไม่เป็นทางการผ่านพนักงานลูกจ้างบริษัท เพื่อให้เขานำไปแพร่กระจายหรือบอกเล่าให้เพื่อน ๆ ของเขาฟังอีกต่อหนึ่ง ซึ่งย่อมเป็นวิธีที่มีน้ำหนักได้ผลดีกว่าที่บริษัทติดต่อสื่อสารอย่างเป็นทางการกับพนักงานของตนเอง

2. การติดต่อสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Communication)

การติดต่อสื่อสารแบบเป็นทางการนี้ ฝ่ายบริหารมักจะใช้เพื่อชี้แจงบอกกล่าวข่าวสารกับประชาชนทั้งภายในองค์กรและภายนอกองค์กร การติดต่อสื่อสารแบบนี้เป็นการติดต่อสื่อสารที่มีระเบียบแบบแผน มีข้อกำหนดไว้แน่ชัดที่จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ และอาจจะทำเป็นลายลักษณ์อักษร การสื่อสารอย่างเป็นทางการนี้มีทั้งที่เป็นแนวดิ่ง (Vertical) และแนวนอน (Horizontal) คือ

ก. การสื่อสารจากบนสู่ล่าง (Downward communication) ลักษณะข่าวสารของการสื่อสารแบบนี้จะเป็นพวกนโยบาย คำสั่ง คำชี้แจง ระเบียบปฏิบัติจากผู้บังคับบัญชาเบื้องบนไปสู่เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการเบื้องล่าง เช่น คำสั่งอธิบดีไปยังข้าราชการหรือคำสั่งของผู้จัดการไปยังพนักงานการสื่อสารแบบนี้จะมีประสิทธิภาพดีก็

ต่อเมื่อผู้บังคับบัญชาจะต้องคอยสอดส่องดูแลเอาใจใส่ด้วยว่าข่าวสารต่างๆ เหล่านี้ลงไปถึงผู้ใต้บังคับบัญชาได้อย่างถูกต้องและทันเวลาหรือไม่ ไม่ควรทอดทิ้งให้ข่าวสารนี้ขาดตอนหรือเกิดความเข้าใจผิดได้ ผู้บังคับบัญชาในที่นี้มีได้หมายถึงผู้บังคับบัญชาชั้นสูงสุดของหน่วยงานแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น แต่หมายถึงผู้บังคับบัญชาทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นรองอธิบดี หัวหน้ากอง หัวหน้าแผนก เป็นต้น จะต้องรับผิดชอบและเอาใจใส่ ต่อการติดต่อสื่อสารและต้องเข้าใจนโยบายระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ก่อนที่จะส่งต่อไปด้วย

ข. การสื่อสารจากล่างสู่บน (Upward Communication) ลักษณะข่าวสารจะเป็นการส่งข้อเสนอแนะ รายงาน ความคิดเห็น จากผู้ใต้บังคับบัญชาไปยังผู้บังคับบัญชา อันทำให้ฝ่ายบริหารได้ทราบถึงปฏิกิริยาตอบกลับจากเบื้องล่าง และส่งเสริมบรรยากาศประชาธิปไตย เพราะเป็นการติดต่อสื่อสารแบบ 2 ทาง (Formal Vertical Two – way Internal Communication) รวมทั้งบำรุงขวัญกำลังใจในการทำงานด้วย

ค. การสื่อสารในระดับเดียวกัน (Formal Horizontal Two – way Internal Communication) เป็นลักษณะการสื่อสารเกี่ยวกับข้อมูล ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะของบุคคลในระดับเดียวกัน (ไม่เกี่ยวกับผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใต้บังคับบัญชา) การสื่อสารแบบนี้สำคัญไม่แพ้สองแบบแรก เพราะทำให้ข่าวสารข้อมูลถึงกันระหว่างบุคคลหรือหน่วยงานอย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องผ่านสายการบังคับบัญชา นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความร่วมมือและประสานงานดียิ่งขึ้น เพราะระดับเดียวกันและมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกัน ปัจจุบันองค์การต่างๆ เน้นการสื่อสารแบบนี้มากพอสมควร

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participation Communication)

ในกระบวนการมีส่วนร่วมต้องอาศัย “การสื่อสาร” เป็นเครื่องมือไปสร้างความรู้สึกร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ ตามแนวคิด กาญจนา แก้วเทพ (2548) ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม มีรูปแบบจำลอง 2 แบบ โดยการอาศัยเพลง “ผู้ใหญ่ลี” แสดงแบบจำลองดังนี้

พ.ศ.2504 ผู้ใหญ่ลีตีกลองประชุม ชาวบ้านต่างมาชุมนุม มาชุมนุมที่บ้านผู้ใหญ่ลี

ต่อไปนี้ผู้ใหญ่ลีจะขอกล่าว

ถึงเรื่องราวที่ได้ประชุมมา

ทางการเขาสั่งมาว่า

ให้ชาวนาเลี้ยงเป็นและสุกร

ฝ่ายตาลีหัวกลอน

ถามว่า สุกร นั้นคืออะไร

ผู้ใหญ่ลีจึงลุกขึ้นตอบทันใด

สุกรนั้น ไชรี คือ หมาน้อยธรรมดา...

จากเนื้อเพลงที่ยกมานี้ จะพบว่ามีแบบจำลองของการสื่อสารอยู่ 2 รูปแบบ คือ

1. แบบจำลองเชิงการถ่ายทอด (Transmission Model) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ “ทางการเขาสั่งมาว่า”

2. แบบจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic Model) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ตาลีหัวกลอนและผู้ใหญ่ลี มีการซักถาม โต้ตอบกัน

คุณลักษณะ (Attribute) สำคัญ ๆ ของแบบจำลองทั้งสองจะมีดังนี้

แบบจำลองเชิงถ่ายทอด	แบบจำลองเชิงพิธีกรรม
1.เป้าหมายหลัก คือการถ่ายทอดข่าวสารเพื่อการโน้มน้าวผู้รับสาร (Persuasive)	1. เป้าหมายหลัก คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร (Shared Meaning)
2.ความสำคัญของการสื่อสารจึงอยู่ที่ผู้ส่ง (Sender – centered)	2. ความสำคัญอยู่ที่ทั้งผู้ส่งและผู้รับสารซึ่งต้องทำความเข้าใจกันและกัน
3.ทิศทางการไหลของข่าวสารเป็นแบบทางเดียว (One – way flow) และเป็นแนวดิ่ง (Vertical)	3. ทิศทางการไหลของข่าวสารเป็นแบบสองทาง (Two – way flow) และเป็นแนวระนาบ (Horizontal)
4.บทบาทของการเป็นผู้ส่งสารและรับจะตายตัวตลอดกระบวนการสื่อสาร	4. บทบาทของผู้ส่งและผู้รับจะสลับสับเปลี่ยนกัน ไม่มีการผูกขาด
5.ผลลัพธ์ของการสื่อสารเมื่อสิ้นสุดกระบวนการ ผู้รับสารจะรู้ข่าวสารหรือเห็นคล้อยตามผู้ส่ง	5. หลังจากสื่อสารสิ้นสุดแล้ว ทั้งผู้ส่งและผู้รับสารจะแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็นของกันและกัน

จากแบบจำลองทั้ง 2 นี้ หากเป็นการสื่อสารที่จะใช้ในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมก็ต้องเป็นการสื่อสารในแบบจำลองเชิงพิธีกรรม เท่านั้น จึงจะเรียกว่าเป็น “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” (participation Communication)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

Reeder (1963 : 39) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การร่วมกันในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมเป็นกลุ่ม

Erwin (1976 : 138) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงกับประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 2) ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุม การใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 6) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน การสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มชนสมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน

Goodman (อ้างใน พงษ์ธร ัญญสิริ. 2543 : 37) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง

1. กระบวนการซึ่งมวลชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมของส่วนรวม
2. มวลชนที่เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน ตลอดจนทรัพยากรของตนต่อกิจกรรมนั้นๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเกี่ยวข้องของกิจกรรมต่างๆ ของมวลชน ในกิจกรรมต่างๆ จะมี 2 ด้าน คือ

2.1 ด้านความคิดหรือกำหนดนโยบาย ซึ่งแบ่งได้อีก 3 ระดับคือ

- มวลชนเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร ข้อคิดเห็น (Information Input)
- มวลชนมีส่วนแบ่งในอำนาจตัดสินใจ (Share Decision Making)
- มวลชนเป็นผู้กำหนดนโยบาย (Policy Formulation)

2.2 ด้านทำหรือดำเนินการตามนโยบาย ซึ่งแบ่งได้อีก 3 ระดับ คือ

- ร่วมกำหนดเป้าหมายแผนงาน (Participation on Formulating Objective and Plan)
- ร่วมดำเนินการในกระบวนการจัดการ (Participating on Management Resources)
- ร่วมหนุนช่วยทรัพยากรการบริหาร (Supporting on Management Resources)

Goodman (อ้างใน สมลักษณ์ ไชยเสริฐ. 2543 : 37) กล่าวโดยสรุปว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความหมายเป็น 2 นัย ด้วยกัน คือ

1. ความหมายอย่างกว้าง การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของประเทศ และการบริหารประเทศ โดยผ่านกระบวนการทางการเมือง เช่น การเป็นผู้บริหารพรรคการเมือง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเป็นรัฐมนตรี การเป็นคณะรัฐมนตรี เป็นต้น รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่นและ การเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นด้วย

2. ความหมายอย่างแคบ การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปช่วยสนับสนุนงานซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยกระทำการภายในกรอบของกฎหมายหรือนโยบายของรัฐ

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

วีระกิตติ์ หาญปริพรรณ์ และคณะ (2551 : 6) อธิบายลักษณะของการมีส่วนร่วมอย่างกว้างๆ เช่น การมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจ การให้ประชาชนเข้าร่วมกับกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการดำเนินการของโครงการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการเหล่านี้ ล้วนเป็นข้อความที่ดูจะมีความคล่องตัว ดูเป็นการปฏิบัติงานที่จริงจัง ซึ่งบ่งบอกว่าโครงการหรือแผนงานนั้น การมีส่วนร่วมจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินงานอย่างไร สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วมที่ระบุค่อนข้างเฉพาะเจาะจง เช่น การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาของเขา ให้เขาเป็นผู้มีความริเริ่มและมุ่งใช้ความพยายามและความเป็นตัวของตัวเองเข้าดำเนินการและความคุ้มครองพยากรณ์และระเบียบในสถาบันต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ก็เป็นการแสดงถึงความหมายที่บอกถึงสภาพการมีส่วนร่วมที่เน้นให้กลุ่มร่วมดำเนินการ และมีจุดสำคัญที่จะให้การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการปฏิบัติอย่างแท้จริง มิใช่เป็นไปอย่างเฉยเมยหรือมีส่วนร่วมพอเป็นพิธีเท่านั้น

กาญจนา แก้วเทพ (2548) ได้อธิบายลักษณะการมีส่วนร่วมดังต่อไปนี้

1. ความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) คือ การที่บุคคลได้รับโอกาสให้มีส่วนร่วมในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนทำให้บุคคลสามารถเกิดความรู้สึก “ความเป็นเจ้าของ” ในสิ่งนั้น ๆ ดังเช่น ชาวบ้านลำมูลบนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของแม่น้ำมูล เมื่อรัฐบาลมาสร้างเขื่อนจึงมีการประท้วงต่อต้านเกิดขึ้น

2. มีส่วนร่วมทำให้เกิด “อัตลักษณ์” ที่หลากหลาย คือ การที่บุคคลได้แสดง “ตัวตน” ตามลักษณะแต่ละบุคคล แต่ละกลุ่ม แต่ละวัฒนธรรมที่บุคคลเกิดความรู้สึกว่า “นี่เป็นแบบของเรา เป็นของของเรา”

3. การมีส่วนร่วมสามารถสร้างความรู้สึกเกี่ยวข้องและผูกพัน (Concern) คือ การที่บุคคลมีความรู้สึกรับรู้และผูกพันเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทั้งที่ใกล้และไกลตัว ด้วยการมองเห็นสรรพสิ่งทุกอย่างโยงใยผูกพันกัน

4. การมีส่วนร่วมช่วยให้สามารถระดมเอาพลังทางสังคมมาใช้งานได้ คือ การที่บุคคลผ่านกระบวนการกระตุ้นความรู้สึกถึงระดับการผลักดันให้เกิด “การลงมือกระทำ” ดังตัวอย่างเช่น การจัดงานเฉลิมฉลองครองสิริราชสมบัติ 60 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ.2549 ทั้งภาครัฐและเอกชนได้สร้างความรู้สึกให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าเกิดความรู้สึก “จงรักภักดีต่อพระเจ้าอยู่หัวของเรา” ด้วยการระดมพลังทางสังคมมาใช้ได้ ไม่ว่าจะเป็นการที่ทุกคนพร้อมใจสวมเสื้อสีเหลืองติดตราฉลองราชย์ฯ การประดับธงสัญลักษณ์ฉลองราชย์ฯ เป็นต้น กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในการระดมความร่วมมือร่วมใจของพลังทางสังคม

เงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมกันในงานยุติธรรมชุมชน และร่วมรับผิดชอบในโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งระบบนั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นคุณลักษณะภายในของบุคคล ซึ่งเป็นการรับรู้ข้อมูลที่เกิดขึ้นจากภายนอก ดังที่ Cohen and Uphoff (1977 : 17-19) ให้ความเห็นไว้ว่าบุคคล 4 ฝ่ายมีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชนบท ประกอบด้วย ประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังมีปัจจัยหลายปัจจัยที่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ได้แก่

- 1) อายุและเพศ
- 2) สถานภาพในครอบครัว
- 3) ระดับการศึกษา
- 4) สถานภาพทางสังคม เช่น ชั้นทางสังคม ศาสนา
- 5) อาชีพ
- 6) รายได้และทรัพย์สิน
- 7) ระยะเวลาในท้องถิ่น และระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ
- 8) ที่ดินถือครองและสถานภาพแรงงาน

Reeders (1963 : 2) ได้สรุปปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการรักษาการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

- 1) การปฏิบัติตนให้สอดคล้องตามความเชื่อพื้นฐาน กล่าวคือบุคคลและกลุ่มบุคคลจะเลือกวิธีการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง
- 2) มาตรฐานคุณค่า บุคคลและกลุ่มบุคคลจะปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง
- 3) เป้าหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคลจะส่งเสริมป้องกัน และรักษาเป้าหมายของตน
- 4) ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางครั้งมีรากฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา
- 5) ความคาดหวัง บุคคลและกลุ่มบุคคลจะประพฤติตามแบบที่ตนคาดหวังว่าจะต้องประพฤติในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน
- 6) การมองแต่ตนเอง บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งคิดว่าตนเองควรกระทำเช่นนั้น

7) การบีบบังคับ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะกระทำการสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบังคับให้ทำ

8) นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำการสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเรานิสัยชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้นๆ

9) โอกาส บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาส ซึ่งโครงการของสังคมเอื้ออำนวยเข้ามามีส่วนร่วมกันในการกระทำเช่นนั้นเท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา

10) ความสามารถ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมกันในกิจกรรมบางอย่างที่ตนเห็นว่าสามารถทำในสิ่งที่ต้องการให้เขาทำในสถานการณ์เช่นนั้น

11) การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติเมื่อเขาารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่ดีพอให้กระทำการเช่นนั้น

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 183) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่

1) ความศรัทธาที่มีความเชื่อถือบุคคลสำคัญและศักสิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร

2) ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติ ตำแหน่ง การให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วม ทั้งยังมีความศรัทธาหรือความเต็มใจเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง ผู้น้อยก็ช่วยแรง

3) อำนาจบังคับที่เกิดจากคนที่เหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมต่างๆ เช่น บังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

Cohen and Uphoff (1980) กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามีดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา (Analysis)
- 2) การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา (Decision Making)
- 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหา (Implementation)
- 4) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ (Benefits)
- 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ทัศนีย์ ไทยาภิรมย์ (อ้างใน สมลักษณ์ ไชยเสริฐ, 2543 : 30) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ร่วมคิด : สภาพปัญหาที่มีอยู่ และสาเหตุปัญหา

- 2) ร่วมวางแผน : วิเคราะห์สาเหตุ จัดลำดับความสำคัญของปัญหาพิจารณาทางเลือก
 - 3) ร่วมดำเนินการ : ดำเนินงานตามโครงการและแผนกำหนดโครงการและแผนงาน
 - 4) ร่วมติดตามประเมินผล : ประเมินผลความสำเร็จหรือล้มเหลวเป็นระยะๆ และแก้ไข
- เจมส์ คีค ปิ่นทอง (2527) กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
- 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
- 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 212-213) กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ 8 ประการ คือ

- 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร
- 2) ร่วมคิดหรือสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาขององค์กร หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร หรือสนองความต้องการขององค์กร
- 3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดหรือแก้ไขและสนองความต้องการขององค์กร
- 4) ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
- 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 6) ร่วมการลงทุนโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
- 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เกิดประโยชน์ได้ตลอดไป

4. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม บริการ ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้น คือ ให้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ บนรากฐานความสามารถที่มีอยู่ จากการใช้ “ทุนของชุมชน” ซึ่งทุนของชุมชนทั้งที่เป็นทุนทางสังคม เช่น วิธีการผลิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน โรงเรียน ที่ดิน ทรัพยากร การคมนาคมขนส่ง นั่นคือ สมาชิกในชุมชนจะเป็นผู้ตัดสินใจเองว่า พวกเราจะผลิตอะไรได้บ้าง ตามศักยภาพและทุนประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ เราจะผลิตกันอย่างไร แล้วเราจะแบ่งปันผลประโยชน์จากการผลิตกันอย่างไร คือ ชุมชน คิดเอง ทำเอง แล้วก็ได้เอง

ลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือ ครอบครัวยุคใหม่เป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวยุคใหม่เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ความพอเพียง ความพึ่งตนเองที่เราพูดถึงขึ้นอยู่กับการใช้แรงงานเป็นอย่างมาก พึ่งแรงงานในครอบครัว พึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตนเอง และพึ่งกันเองในชุมชนก่อน และหากจะขาย ก็ขายในตลาดใกล้ตัว ตลาดภูมิภาค ตลาดภายในประเทศ ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจชุมชนนั้น ฝังตัวอยู่ในสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในสังคมไทย มีอยู่หลายแนวทาง แต่มีเป้าหมายในการนำชุมชนไปสู่การพึ่งตนเอง ทั้งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ วิสาหกิจชุมชน และอื่นๆ ซึ่งจะได้นำเสนอแต่ละแนวคิดพอสังเขปดังนี้

เศรษฐกิจชุมชน แนวคิดที่ว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม บริการ ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค จากการใช้ “ทุนของชุมชน” เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ใช้แนวคิดของพุทธศาสนา “ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน” แนวคิดนี้เห็นว่าฐานที่สำคัญที่สุดของคนคือ คนจำเป็นต้องกินต้องบริโภค ดังนั้นการผลิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุดของคน การค้า และการตลาด มีความสำคัญรองลงมา เพราะฉะนั้น ก่อนอื่น ต้องให้ชุมชนหรือเกษตรกรผู้ผลิตพึ่งตนเองให้ได้ ชุมชนต้องพึ่งพาตนเองให้ได้ และในท้ายที่สุด สังคมและประเทศจึงจะพึ่งตนเองได้ ก็จำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์ และทรัพยากรของท้องถิ่นควบคู่ไปกับการพึ่งตนเอง

แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการค้า หากเกษตรกรสามารถทำการผลิตข้าว ปลา อาหาร ไว้กินในครอบครัวได้อย่างพอเพียง เกษตรกรจะเป็นฝ่ายกำหนดตลาดได้ว่าจะนำผลผลิตส่วนที่เหลือไปสู่ตลาดเมื่อไหร่ และสามารถกำหนดราคาเองได้ ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการเอง ผลผลิตมาจากกระบวนการชุมชน ริเริ่มสร้างสรรค์จากชุมชน ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น+สากล เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ (บูรณาการ) กระบวนการเรียนรู้ และการพึ่งพาตนเอง (มงคล ด้านธานินทร์, 2541)

เศรษฐกิจชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิถีทางของเศรษฐกิจชุมชนจะนำไปสู่ถนนแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้น มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่ (uinthai .

<http://www.uinthai.com/index.php?lay=show&ac=article&Ntype=119>)

1. การพัฒนาขีดความสามารถของคน ครอบครัว และชุมชน จากการสร้าง กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้พึ่งตนเองได้
2. การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

จะเห็นว่า ถ้าสามารถพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จะลดลงหรือหมดไปจากชุมชนนั้น ๆ ซึ่งแสดงว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตามหลักสากลได้แล้ว แต่ไม่ใช่แค่นั้น ยังสามารถยืนอยู่บนขาตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นอีกด้วย นอกจากนี้ การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนยังมีจุดแข็งที่เอื้ออำนวยต่อการประสบความสำเร็จก็คือ

1. คนในท้องถิ่นในชุมชนเดียวกันมีจิตสำนึกร่วมกัน มีความเป็นมาและดำรงอยู่ด้วยกัน
2. การมีความเอื้ออารีย์ มีความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสังคมท้องถิ่นอยู่แล้ว
3. การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ระหว่างกลุ่มด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่การบังคับหรือสั่งการ
4. เป็นการพัฒนาที่เริ่มจากการกำหนดพื้นที่ โดยคนในชุมชนที่มีจำนวนไม่มาก จัดการได้ง่ายกว่า และเมื่อพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งประสบความสำเร็จแล้ว สามารถแพร่กระจายแนวคิด วิธีการ ก่อให้เกิดการพัฒนาในลักษณะเดียวกันออกไปเป็นวงกว้าง

แนวปฏิบัติในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มีดังนี้

1. สร้างเวทีการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นก่อน อาจจะเป็นลักษณะของประชาคมตำบล/อำเภอ ในลักษณะของร้านค้าชุมชน ตลาดนัดชุมชน ฯลฯ
2. วิเคราะห์ศักยภาพ (ขีดความสามารถของท้องถิ่น)
3. วางแผนพัฒนาตามแนวทาง "เศรษฐกิจพอเพียง" ตามขั้นตอน "ทฤษฎีใหม่"
4. ส่งเสริมการร่วมกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์ เป็นต้น และสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน
5. พัฒนาเทคโนโลยี (ความรู้เกี่ยวกับวิธี) การผลิต การคัดคุณภาพ การเก็บรักษา การแปรรูป การบรรจุหีบห่อ ฯลฯ
6. พัฒนาระบบตลาด เช่น ตลาดท้องถิ่น ตลาดปลายทาง ด้วยการสร้างเครือข่ายผู้ผลิต เชื่อมโยงผู้ผลิตกับตลาดปลายทาง เช่น ระหว่างกลุ่มผู้ผลิตกับผู้บริโภค กลุ่มผู้ผลิตกับโรงงานแปรรูป
7. พัฒนากิจกรรมเกี่ยวกับ การศึกษา วัฒนธรรม สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม ฯลฯ
8. ทำการวิจัย เพื่อใช้สนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
9. สร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนแบบเบ็ดเสร็จในระดับอำเภอ/จังหวัด โดยเน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนท้องถิ่น
10. สร้างหลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พัฒนาสถานที่ดูงาน
11. พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร เพื่อช่วยในการตัดสินใจการทำธุรกิจชุมชน
12. เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนออกสู่สังคมภายนอก

5. แนวคิดการเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน

การเกษตรสมัยใหม่ที่ต้องใช้ปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อการผลิตให้ได้ปริมาณและมีคุณภาพตามตลาดต้องการ และเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้สอดคล้องไปกับความเจริญของบ้านเมืองและการเพิ่มจำนวนประชากรของประเทศ เป็นแนวทางไปสู่การล่มสลายของทรัพยากรดิน สิ่งแวดล้อมและสังคม ในที่สุดจึงได้เสนอ เกษตรธรรมชาติและเกษตรอินทรีย์ ใช้เป็นทางเลือกสำหรับการจัดการทรัพยากรดินที่ยั่งยืน การพัฒนาการเกษตรของประเทศที่ควบคู่ไปกับการเจริญเติบโตของจำนวนประชากร เศรษฐกิจ และสังคมแล้วการเกษตรสมัยใหม่จะต้องมีการใช้ทรัพยากรดินและน้ำที่ควบคู่ไปกับความสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ควรจะเป็นอุดมการณ์ของการเกษตรยั่งยืนที่เรากำลังแสวงหา

ปัจจุบันและอนาคตมีความจำเป็นต้องใช้พันธุ์พืชปรับปรุงร่วมกับการใส่ปุ๋ย สารป้องกันกำจัดศัตรูพืชทั้งในรูปอินทรีย์และอนินทรีย์ที่เหมาะสมและถูกต้องกับระบบการปลูกพืชที่มีอยู่หลากหลาย ซึ่งได้มีการพัฒนาโดยนักวิชาการเกษตร โดยมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรน้ำและดินอย่างประหยัด มีประสิทธิภาพและมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

การเพาะปลูกตามแนวเกษตรธรรมชาติและเกษตรอินทรีย์ ซึ่งปฏิเสธการใช้ปุ๋ยเคมีหรือมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมีแต่ประการเดียว โดยหวังเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลักนั้น โดยรวมแล้วจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมาย อันเป็นอุดมการณ์ของเกษตรยั่งยืนที่สมบูรณ์ได้ เพราะการเสื่อมโทรมของดิน อันเนื่องมาจากการเพาะปลูกจะรวดเร็วเกินกว่าที่จะฟื้นคืนได้ทัน ด้วยกระบวนการทางธรรมชาติหรือการใช้อินทรีย์วัตถุแต่ประการเดียว และในทางปฏิบัติก็เป็นการยากที่จะทำได้ ผลผลิตจะลดลงเรื่อยๆ จนในที่สุดไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพของประชากรทั้งประเทศ

เกษตรยั่งยืนมีความหลากหลายในเงื่อนไขและแนวทางปฏิบัติด้านการใช้เทคโนโลยีการจัดการทรัพยากรดิน แนวทางเกษตรกรรมควรจะยึดหลักการที่ใกล้เคียงธรรมชาติให้มากที่สุด กล่าวคือ มีการปลูกพืชแบบผสมผสานเพื่อให้มีความหลากหลายของชนิดพืชและสัตว์ที่เกื้อกูลกันของกิจกรรมการผลิตอย่างต่อเนื่องแบบครบวงจรให้อยู่ในที่เดียวกัน ผลผลิตที่ได้จากความหลากหลายของชนิดพืชและสัตว์จะทำให้เกษตรกรมีปัจจัยในการดำรงชีพได้อย่างอุดมสมบูรณ์สมควรแก่สภาพ โดยไม่ต้องใช้เงินสดในการซื้อหา มา ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภค ก็นำไปขายและแลกเปลี่ยนเป็นเงินเป็นรายได้ของครอบครัว ระบบนี้จะหลีกเลี่ยงการใช้เทคโนโลยีด้านปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืช พันธุ์พืชปรับปรุง เพราะเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายและเพิ่มความเสี่ยงทางด้านเศรษฐกิจและตลาด อีกทั้งยังเสี่ยงยังอันตรายที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมและชีวิตหากมีการใช้อย่างพร่ำเพรื่อและไม่ถูกต้องโดยขาดความรู้ทางวิชาการ (สรสิทธิ์ วัชรโรทยาน).

http://www.ssnm.agr.ku.ac.th/main/Ac_News/Natural%20agriculture.htm

แนวทางเกษตรอินทรีย์

แนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์คือ การทำการเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างอย่างมากจากระบบเกษตรแผนใหม่ที่มีแนวโน้มการใช้ปัจจัยการผลิตต่างๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตเฉพาะพืชที่ปลูก ซึ่งเป็นแนวคิดแบบแยกส่วน เพราะให้ความสนใจเฉพาะแต่ผลผลิตของพืชหลักที่ปลูก โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรการเกษตรหรือนิเวศการเกษตร สำหรับเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นการเกษตรแบบองค์รวมจะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน, การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของฟาร์ม ทั้งนี้เพราะแนวทางเกษตรอินทรีย์อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำการผลิต

จากเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เกษตรอินทรีย์จึงปฏิเสธการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี เนื่องจากสารเคมีการเกษตรเหล่านี้มีผลกระทบต่อกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศ นอกเหนือจากการปฏิเสธการใช้สารเคมีการเกษตรแล้ว เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลของวงจรของธาตุอาหาร การประหยัดพลังงาน การอนุรักษ์ระบบนิเวศการเกษตร และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งถือได้ว่าเกษตรอินทรีย์เป็นการบริหารจัดการฟาร์มเชิงบวก (positive management) และการจัดการเชิงบวกนี้เองที่ทำให้เกษตรอินทรีย์แตกต่างอย่างสำคัญจากการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีแบบปล่อยปะละเลย (ที่มักอ้างว่า เป็นการเกษตรตามแบบธรรมชาติ) หรือเกษตรปลอดสารเคมีและเกษตรไร้สารพิษที่เฟื่องฟูในบ้านเรามานานหลายปี

เนื่องจากเกษตรอินทรีย์เป็นการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับการทำฟาร์มเชิงสร้างสรรค์ (เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศการเกษตรในไร่นา) ดังนั้นเกษตรกรที่หันมาทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องพัฒนาการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและกระบวนการจัดการฟาร์มของตนเพิ่มขึ้นด้วย ผลที่ตามมาก็คือเกษตรอินทรีย์จึงเป็นแนวทางการเกษตรที่ตั้งอยู่บนกระบวนการแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา เพราะเกษตรกรต้องสังเกต, ศึกษา, วิเคราะห์-สังเคราะห์ และสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการทำการเกษตรของฟาร์มตนเอง ซึ่งจะมีเงื่อนไขทั้งทางกายภาพ (เช่น ลักษณะของดิน ภูมิอากาศ และภูมินิเวศ) รวมถึงเศรษฐกิจ-สังคมที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น เพื่อคัดสรรและพัฒนาแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่เฉพาะและเหมาะสมกับฟาร์มของตัวเองอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่น เกษตรอินทรีย์มุ่งหวังที่จะสร้างความมั่นคงในการทำการเกษตรสำหรับเกษตรกร ตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม วิธีการผลิตของเกษตรอินทรีย์เป็นวิธีการผลิตที่เกษตรกรต้องอ่อนน้อมและเรียนรู้ในการดัดแปลงการผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ อาศัยกลไกธรรมชาติเพื่อทำการเกษตร ดังนั้นวิธีการผลิตเกษตรอินทรีย์จึงเป็นวิถีแห่งการเคารพและฟังฟังธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย แต่ในขณะเดียวกัน เกษตรอินทรีย์ก็ไม่ได้ปฏิเสธการผลิตเพื่อการค้า เพราะตระหนักว่าครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องพึ่งพาการจำหน่ายผลผลิตเพื่อเป็นรายได้ในการดำรงชีพ ขบวนการเกษตรอินทรีย์พยายามส่งเสริมการทำการตลาดผลผลิตเกษตรอินทรีย์ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ

และระหว่างประเทศ โดยการตลาดท้องถิ่นอาจมีรูปแบบที่หลากหลายตามแต่เงื่อนไขทางสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้น เช่น ระบบชุมชนสนับสนุนการเกษตร (Community Support Agriculture - CSA) หรือระบบอื่นๆ ที่มีหลักการในลักษณะเดียวกัน ส่วนตลาดที่ห่างไกลออกไปจากผู้ผลิต ขบวนการเกษตรอินทรีย์ได้พยายามพัฒนามาตรฐานการผลิตและระบบการตรวจสอบรับรองที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคได้ว่า ทุกขั้นตอนของการผลิต แปรรูป และการจัดการนั้นเป็นการทำงานที่พยายามอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรักษาคุณภาพของผลผลิตให้เป็นธรรมชาติเดิมมากที่สุด

จากแนวคิดหลักพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์ ที่มุ่งเน้นการทำการเกษตรที่อนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม แนวทางปฏิบัติของเกษตรอินทรีย์จึงเน้นการผลิตความสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ โดยการประยุกต์ปรับใช้กลไกนิเวศธรรมชาติสำหรับการทำเกษตร ที่สำคัญได้แก่ การหมุนเวียนธาตุอาหาร, การสร้างความอุดมสมบูรณ์ของดิน, ความสัมพันธ์แบบสมดุลของสิ่งมีชีวิตที่หลากหลาย และการอนุรักษ์และฟื้นฟูนิเวศการเกษตร (สหกรณ์กรีนเนท. <http://www.greennet.or.th/producer/t4100.htm>)

6. การประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่ศึกษาเพื่อการวิจัย

ทีมวิจัยได้ศึกษาทฤษฎีมาทั้งหมด 5 ทฤษฎี ได้แก่ แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน และแนวคิดการเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน และได้นำมาใช้ในการดำเนินการวิจัยในกระบวนการและขั้นตอนต่างๆ ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2.1 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเพื่อการวิจัย

ตัวแปรที่ศึกษา	ทฤษฎีที่ประยุกต์ใช้
1. ชุมชน - บริบทชุมชน - ประวัติศาสตร์ชุมชนด้านการเกษตร - ภูมิปัญญาการเกษตรปลอดสาร - การผลิตแบบดั้งเดิมแบบปลอดสาร - ชาวบ้านที่ผลิตแบบดั้งเดิม - การผลิตปัจจุบัน	การศึกษาชุมชนในแง่ของบริบทและศักยภาพของชุมชน ได้ใช้ทฤษฎี คือ แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา แนวคิดการมีส่วนร่วม และแนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ ดำเนินการประชุมชี้แจง การเก็บข้อมูลของคนในชุมชน รวมทั้งจัดเวทีสะท้อนและตรวจสอบข้อมูลในระดับพื้นที่
2. การผลิตผักปลอดสารพิษของชุมชนบ้านคอนคู - ชนิดประเภทและวิธีการ - เปรียบเทียบระบบผลิตเก่าและใหม่ - ความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพชุมชน - ประโยชน์ด้านต่างๆ	การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและผลกระทบในการผลิตผักปลอดสารของชุมชน ได้ใช้ทฤษฎี แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้และ แนวคิดการมีส่วนร่วม ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้นักวิจัยของชุมชน รวมทั้งมีการสะท้อนและตรวจสอบข้อมูลในระดับพื้นที่
3. การเรียนรู้การผลิตผักปลอดสาร - ที่มาและการก่อตั้ง รวมทั้งอุดมการณ์ร่วมกัน - การจัดการผลิตและการเรียนรู้ที่ผ่านมา - การเข้าสู่การผลิตผักปลอดสาร - โครงสร้าง และหน้าที่ของกลุ่ม	การศึกษาแนวทางในการสร้างการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การผลิตพืชผักปลอดสารของชุมชน ได้ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วม และ แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน การเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ และเกษตรยั่งยืน ในการสร้างความสำคัญของกลุ่มที่เข้มแข็งและมีอุดมการณ์ร่วมกันทั้งในกระบวนการทดลอง การผลิตผักปลอดสาร โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในอดีต
4. แนวทางการสร้างภาคีเครือข่ายและหน่วยงานสนับสนุน - ใครคือภาคีความร่วมมือและหน่วยงานสนับสนุน - บทบาทของภาคีความร่วมมือและหน่วยงานสนับสนุน	การศึกษาแนวทางการสร้างความร่วมมือให้เกิดเป็นภาคีความร่วมมือ รวมถึงการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกได้ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วม และแนวคิดการเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน โดยการจัดเวทีสร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย

บทที่ 3

กระบวนการและวิธีปฏิบัติการ

การจัดกระบวนการปฏิบัติงานของโครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการผลิตพืชผักปลอดสารพิษของชุมชนบ้านดอนคู้ ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม มีกระบวนการดำเนินการด้วยวิธีการจัดประชุม และอบรมดังนี้ คือ

1.การพัฒนาโจทย์งานวิจัย ด้วยวิธีการประชุมกลุ่ม โดยมีเจ้าหน้าที่ ของสกว.ภาค ร่วมดำเนินการ ประกอบด้วย ชาวบ้านบ้านดอนคู้ ครูโรงเรียนบ้านดอนคู้ ครูกศน.ประจำตำบลคันธารราษฎร์ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน อำเภอกันทรวิชัย เจ้าที่อบต. กันทรวิชัย และนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จากนั้นชาวบ้านและนักวิชาการเป็นผู้ดำเนินการเขียนโครงการวิจัย โดยชาวบ้านเป็นผู้หาข้อมูล และให้กับสกว.ภาคเป็นผู้ตรวจสอบ ด้วยวิธีการสะท้อนข้อมูล ดังขั้นตอนดังนี้ คือ

1.1 การประชุมกลุ่ม ระหว่าง ชุมชนที่เป็นผู้นำ ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ ที่เกี่ยวข้อง และให้ความสนใจดังที่กล่าวข้างต้นนั้น โดยมีสกว. ภาค เป็นผู้ดำเนินการประชุมกลุ่ม ด้วยวิธีการระดมสมองเพื่อให้ชุมชน และเจ้าหน้าที่จากภาครัฐช่วยกันระดม ข้อมูลของชุมชนออกมา เริ่มตั้งแต่ทุนของสังคมที่ชุมชนบ้านดอนคู้มี อะไรที่คิดว่าเป็นปัญหาของชุมชน ชาวบ้านผู้เข้าร่วมได้มีการถกเถียง และแสดงความคิดของตนว่าอะไรที่เป็นปัญหาต่อชุมชนมากที่สุด ซึ่งสรุปได้ว่า ชาวบ้านให้ความสนใจในประเด็นการเจ็บป่วยในครัวเรือน โดยเฉพาะเรื่อง โรคเบาหวาน โรคความดัน เป็นต้น และการปลูกผักที่ใช้สารเคมีในชุมชน โดยผู้ดำเนินการประชุมกลุ่ม ได้ทิ้งโจทย์ให้ผู้เข้าร่วมประชุม กลับไปคิดเป็นการบ้านว่าต้องการแก้ปัญหาในประเด็นใด

1.2 การสะท้อนข้อมูล หลังจากนั้นประมาณ 1สัปดาห์ต่อมา ได้มีการนำประเด็นปัญหาที่ชุมชนคิดว่าเป็นปัญหามาสะท้อน ด้วยวิธีการระดมสมองอีกครั้ง แล้วทำเป็นแบบผังความคิด เพื่อให้ชุมชนได้เห็นสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง ดังนั้นชุมชนจึงลงความเห็นว่าการจัดการแก้ปัญหาในเรื่องการลด ละ เลิกการใช้สารเคมีในการปลูกผัก ทำให้สามารถนำไปสู่การสร้างทีมวิจัยด้วยวิธีการสมัครเข้ามา โดยเริ่มแรกมีประมาณ 30 คน หลังจากนั้นก็มีขอเพิ่มเข้ามาอีก

2. การเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจกับโครงการวิจัย

วัตถุประสงค์ เพื่อประชุมเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัย การกำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย มีวิธีการดำเนินการและขั้นตอน ดังนี้

- กำหนดวัน เพื่อให้ทีมวิจัย และที่ปรึกษาโครงการ ได้มีเวลาตรงกัน

- ประสานงานเพื่อนัดทีมวิจัย ด้วยการส่งจดหมายเชิญประชุม และให้ผู้ใหญ่บ้าน ประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้าน
- ประชุมกลุ่มทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่กับทีมวิจัยและสร้างข้อตกลงร่วมและกำหนดรายละเอียดในการดำเนินงาน

ผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ทีมวิจัย จำนวน 35 คน และที่ปรึกษา จำนวน 2 คน

สถานที่ โรงเรียนบ้านดอนคู้ ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

เวลา 9.00 – 12.00 น.

ผลที่ได้จากการประชุมมีดังนี้ คือ

1. ทีมวิจัยเข้าใจความเป็นมาของโครงการ การทำงานของสำนักงานวิจัย (สกว.) ค่าตอบแทนในการเข้าร่วมโครงการ ซึ่งโครงการไม่ได้ให้เงินเป็นค่าเข้าร่วมประชุม แต่จะจ่ายเป็นค่าอาหาร
2. ทีมวิจัยได้ข้อตกลงร่วมกันในการจ่ายค่าทำงานกับโครงการ จ่ายค่าเดินทางในการเข้าร่วมประชุมบางโอกาส ตามหลักการของทางสกว. กำหนดให้
3. ทีมวิจัยมีการแบ่งหน้าที่ในการทำงาน และความรับผิดชอบ ประกอบด้วย
 - 3.1) ฝ่ายการเงิน มีหน้าที่ในการเบิกจ่ายงบประมาณ ควบคุมบัญชีและติดตามใบเสร็จ และทำรายการการใช้เงิน
 - 3.2) ฝ่ายประสานงาน และสถานที่ ทำหน้าที่ จัดเตรียมประสานงานกับทีมวิจัยและชาวบ้าน จัดเตรียมสถานที่ในการประชุม จัดเวทีและกิจกรรม และจัดทำจดหมายเชิญ และนัดหมายผู้เข้าร่วมประชุม
 - 3.3) ฝ่ายวิชาการ ทำหน้าที่ ออกแบบเครื่องมือในการทำวิจัยและวิธีการเก็บข้อมูล จัดเก็บข้อมูล จัดเวทีสะท้อนข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล บันทึกเทป ถ่ายภาพ อัดเสียง และอื่นๆ ตามการทำงานจริงในแต่ละกิจกรรม และ
 - 3.4) ฝ่ายเอกสารและเลขานุการ ทำหน้าที่จัดเตรียมเอกสารเพื่อใช้ประกอบในแต่ละกิจกรรม และจัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

มีผู้ขอเข้าร่วมโครงการอีก 18 คน รวมเป็น 53 คน

บทเรียนที่ได้จากการประชุมครั้งที่ 1

- การส่งจดหมายถึงทีมวิจัยแต่ละบุคคล แต่ไม่ได้รับบางคน เนื่องจากทีมวิจัยบางท่านไม่อยู่บ้านในวันที่ไปส่งจดหมาย ทางทีมจึงตกลงกันว่าจะส่งจดหมายไปที่ผู้ใหญ่บ้านแล้วให้ประกาศเสียงตามสายให้ทราบ
- ผู้เข้าร่วมประชุมบางคนไม่เข้าใจว่าทำไม ไม่มีเงินค่าประชุม ทำให้หัวหน้าวิจัยโครงการต้องอธิบาย ว่าการทำงานโครงการไม่มีเงินเป็นค่าตอบแทนในการมาประชุม แต่จะมีอาหารว่างและอาหารกลางวันเลี้ยงเท่านั้น

2.2 การประชุมครั้งที่ 2 เตรียมความพร้อมของทีมวิจัย

เพื่อให้ทีมวิจัยเข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการ และเข้าใจการเก็บข้อมูล ด้วยกระบวนการดังนี้ คือ

- ส่งจดหมายให้กับผู้ใหญ่บ้านเพื่อประกาศเสียงตามสายให้ทีมวิจัยเข้าประชุม และส่งจดหมายเชิญประชุมให้กับทีมวิจัยบางคน เพราะว่ามีนิสิตสาขาพัฒนาชุมชนไปฝึกงานที่หมู่บ้านคอนคู้ ทำให้ง่ายต่อการฝากจดหมายไปแจกจ่ายให้กับทีมวิจัย
- จัดประชุมกลุ่ม ระดมสมองเพื่อให้ชุมชน ทีมวิจัยมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผู้ดำเนินการประชุมกลุ่มเป็นหัวหน้าทีมวิจัยโดยการตั้งคำถามว่า “หากต้องการทราบเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดสารพิษ เราจะต้องถามอะไรบ้าง” และใช้เครื่องมือแบบผังระดมสมอง เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของเรื่องที่มีความสัมพันธ์กัน อีกทั้งได้จัดเตรียมคำถาม เพื่อให้ทีมวิจัยได้เห็นว่าจะต้องถามอย่างไร จึงได้คำตอบ ควรถามอะไร และจะถามเมื่อไรเป็นต้น

ผู้เข้าร่วมประชุม ทีมวิจัยเข้าร่วมทั้งหมด 27 คน และนิสิตสาขาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวน 2 คน รวมเป็น 29 คน

สถานที่ โรงเรียนบ้านคอนคู้ ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
เวลา 9.00 – 12.00 น.

ผลที่ได้จากการประชุมมีดังนี้ คือ

- ทีมวิจัยมองเห็นแนวทางในการเก็บข้อมูล โดยเฉพาะเรื่องการตั้งคำถาม โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของงานวิจัยว่าต้องการอะไร นอกจากนั้น ทีมวิจัยได้พยายามตั้งคำถามและตอบคำถามซึ่งกันและกัน ฉะนั้น สิ่งที่จะเห็นเป็นรูปธรรมในการประชุมครั้งนี้ คือ การเรียนรู้ของทีมวิจัยที่เรียนแล้ว

ต้องการปฏิบัติจริง ทำให้เห็นว่าการเรียนรู้ของคน ต้องเป็นการเรียนรู้แบบปฏิบัติ (Learning by doing) นอกจากนั้นแล้วทำให้เห็นว่าทีมวิจัยบางคนได้ทราบการตั้งคำถาม มาบ้างแล้วจากการที่กลุ่มพี่เลี้ยงของสกว. ภาค ได้จัดอบรมเชิงปฏิบัติการการเตรียมความพร้อมของแต่ละโครงการ ซึ่งทีมวิจัยบางท่านได้เข้าอบรม และเห็นแนวทางในการตั้งคำถาม และการเก็บข้อมูล ทำให้ทีมวิจัยได้เล่าสู่กันฟัง หรืออธิบายในส่วนที่ไม่เข้าใจให้กับเพื่อนร่วมทีมได้อีกทางหนึ่ง

- ทีมวิจัยเข้าใจว่าทำไมต้องถามเรื่องราวตั้งแต่ในอดีต เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นการทำให้ทีมวิจัยได้เข้าใจและทราบถึงต้นทุน หรือศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งข้อมูลต้นทุนเหล่านี้ ได้แก่ ความรู้ เทคนิควิธี พันธุ์พืช ที่ดิน เป็นต้น ซึ่งคนรุ่นหลังได้เห็นการพัฒนาของการปลูกผัก และทราบว่าชุมชนของตนมีผักอะไรบ้าง มีวิธีการในการปลูกผักด้วยวิธีการแบบใด ตลอดทั้งเทคนิควิธีการในการปลูก รวมถึงพืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ และปลูกเอง

- ยังมีทีมวิจัยบางคนไม่เชื่อว่าจะมีการปลูกผักที่ไม่ใช้สารเคมี และยังคงคิดว่าเป็นการยากที่จะปฏิบัติ เพราะผู้บริโภคส่วนใหญ่ชอบซื้อผักที่สวยงาม เพราะเห็นว่าผักมีสีเขียวสวยงามและดูเหมือนเป็นผักที่สมบูรณ์ซึ่งเป็นความต้องการของผู้บริโภค

บทเรียนที่ได้จากการประชุมครั้งที่ 2

แม้ว่าจะมีการประกาศเสียงตามสายในชุมชนแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีทีมวิจัยมาน้อย เนื่องจากเป็นฤดูกาลทำนา ทำให้บางคนไม่ได้เข้าร่วมประชุม จากการสังเกตในการประชุมครั้งนี้ ยังมีผู้เข้าร่วมอีกหลายคนที่ยังไม่มั่นใจว่าจะปลูกผักปลอดสารพิษได้ ฉะนั้น หัวหน้าโครงการ ถามทีมงานเพื่อจะให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่มปลูกผักอื่นๆ เพื่อใช้สร้างแรงกระตุ้นของผู้เข้าร่วมโครงการ ด้วยวิธีการไปดูงานจากสถานที่จริง ที่ตลาดสีเขียววันอาทิตย์ บ้านโนนศรีสวัสดิ์ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ดังนั้น ทีมวิจัยจึงเตรียมการที่จะเชิญผู้ทำการปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งเป็นเครือข่ายของชมรมตลาดนัดสีเขียว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามมาเป็นวิทยากร เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนบ้านดอนคู้ ฉะนั้นสรุปได้ว่าการประชุมครั้งต่อไปจะเป็นการให้วิทยากรที่มีประสบการณ์มาเล่าเรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษ และไปดูงานตลาดสีเขียว เพื่อเป็นการกระตุ้นทีมวิจัย และผู้เข้าร่วมประชุมอีกด้านหนึ่ง

3. การสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล

ได้มีการประชุมและอบรมการสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังการประชุมต่อไปนี้

3.1 การประชุมครั้งที่ 3 ประชุมทีมวิจัย

วัตถุประสงค์ เพื่อสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและกระตุ้นผู้เข้าร่วมโครงการได้เข้าใจการปลูกผักปลอดสารพิษ ด้วยวิธีการดำเนินการ

- ประสานงานเพื่อนัดทีมวิจัย ด้วยการส่งจดหมายเชิญประชุม และให้ผู้ใหญ่บ้านประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้าน
- เชิญวิทยากรจากกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านหนองกุงเต่า มาเล่าประสบการณ์การปลูกผักปลอดสารพิษ
- เชิญอาจารย์กนกพร รัตนสุธีระกุล เป็นวิทยากรแนะนำและให้แนวทางการสร้างแบบสอบถาม

การดำเนินการในครั้งนี้ได้เริ่มให้วิทยากรจากบ้านหนองกุงเต่า มาเล่าประสบการณ์การเลิกใช้สารเคมีในการปลูกผักและการสร้างเครือข่ายการจำหน่ายผักปลอดสารพิษ ด้วยวิธีการและลีลาการพูดด้วยภาษาอีสาน ประกอบกับประสบการณ์ตรงของวิทยากรเอง ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้สึกร่วมด้วย โดยเฉพาะเรื่องการใช้สารเคมีเป็นระยะเวลานานๆ ทำให้มีการสะสมในร่างกายโดยไม่รู้ตัว จนกระทั่งล้มลงที่แปลงผัก เมื่อไปตรวจร่างกายจึงทราบว่ามีการสะสมในร่างกายเกินขนาด ประกอบกับวิทยากรเป็นสมาชิกกลุ่มตลาดสีเขียวที่ไปจำหน่ายผักที่ตลาดสีเขียวทุกวันอาทิตย์ ผักที่ขายดีเป็นผักพื้นบ้านที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ โดยชุมชนบ้านดอนคูก็มีพืชผักที่ขึ้นตามธรรมชาติเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้เข้าร่วมประชุมเกิดความรู้สึกรักอยากไปเห็นตลาดสีเขียวบ้านโนนศรีสวัสดิ์ และรู้สึกกังวลเกี่ยวกับสุขภาพ ซึ่งจะสังเกตได้จากการถามคำถามกับวิทยากร และร่วมแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องสุขภาพ พืชผักธรรมชาติ และการลด ละ เลิกการใช้สารเคมี อย่างไรก็ตามยังมีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 4 คน มีคำถามที่ค่อนข้างต่อต้านการปลูกผักปลอดสารพิษว่าจะมีจริงหรือ และมีคำถามที่ทำทนายต่อทีมวิจัยและวิทยากรว่าจะไปขอพิสูจน์ว่าจริงหรือไม่

ส่วนอาจารย์กนกพร รัตนสุธีระกุล ได้ให้คำแนะนำ และแนะแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม ด้วยวิธีการระดมสมอง และใช้ผังเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแต่ละประเด็น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุม และทีมวิจัยได้มีเกิดจินตนาการร่วมด้วย เห็นภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสร้างแบบสอบถาม จากนั้นได้แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อให้รวบรวมความคิดว่าจะถามอะไร จึงจะได้คำตอบตามที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย จากนั้นให้แต่ละกลุ่มออกมานำเสนอ และให้แสดงความคิดเห็นของตนเองต่อการสร้างแบบสอบถาม

ผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ทีมวิจัย จำนวน 41 คน และนิสิตสาขาพัฒนาชุมชน จำนวน

2 คน

สถานที่ โรงเรียนบ้านคอนคู ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
เวลา 9.00 – 12.00 น.

ผลที่ได้จากการประชุมมีดังนี้ คือ

ทีมวิจัยเข้าใจและเห็นแนวทางการสร้างแบบสอบถามในการเก็บข้อมูลอดีตการปลูกผัก การจำหน่าย ความรู้ด้านการเกษตร ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสถานการณ์ในการปลูกผักในยุคปัจจุบัน อีกทั้งได้มีการซักถามวิทยากรเกี่ยวกับประสบการณ์การปลูกผัก การจำหน่าย และการเข้าเป็นเครือข่ายของตลาดสีเขียว

โดยส่วนใหญ่แล้วการสร้างแบบสอบถามในครั้งนี้จะสังเกตว่าเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม และให้ความร่วมมือในการสร้างแบบสอบถามเป็นอย่างดี อีกทั้งได้มีการเสนอตัวเองเป็นผู้เก็บข้อมูล

บทเรียนที่ได้จากการประชุมครั้งที่ 3

ในการประชุมครั้งนี้ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ได้รับประสบการณ์จากวิทยากร โดยเฉพาะเรื่องการใช้สารเคมีในการปลูกผัก มีการซักถามวิทยากร ในเรื่องการปลูกผัก การดูแลรักษาดิน การทำน้ำยาเฝ้าเชื้อ การจัดจำหน่ายผัก และการเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายตลาดสีเขียว ผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้สึกอยากไปศึกษาดูงาน เพื่อที่จะได้เห็นกับตาตนเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ตั้งคำถามทำทนายวิทยากรและทีมวิจัย ซึ่งมีผู้ประสงค์ที่จะเดินทางไปศึกษาดูงานประมาณ 35 คน ขณะเดียวกันทีมวิจัยได้ความรู้ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการทำแบบสอบถาม และการเก็บข้อมูล โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ได้เข้าร่วมในการประชุมครั้งนี้ พร้อมทั้งมีจิตอาสาในการสมัครใจเพื่อเก็บข้อมูล

อีกทั้งการประชุมกลุ่มครั้งนี้ก็ยังได้มีการทดสอบการถามแบบสอบถามและการ ตอบแบบสอบถามกันเองในทีมวิจัย เพื่อให้ทีมวิจัยได้เกิดความคุ้นเคยกับแบบสอบถาม การทดสอบครั้งนี้ไม่ใช่แบบสอบถามจริง เนื่องจากเป็นแบบสอบถามที่ฝึกปฏิบัติ หลังจากที่ได้รับการเรียนรู้จากวิทยากร

จะนั้นจะเห็นได้ว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากวิทยากรที่มีการถ่ายทอดด้วยภาษาอีสาน เป็นการสร้างการเรียนรู้ และกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีความสนใจและกระตือรือร้นเพราะว่าผู้เข้าร่วมโครงการได้รับประสบการณ์จากการบอกเล่าเรื่องราวจากผู้ที่ทำมาก่อน อีกทั้งการศึกษาดูงานก็น่าจะเป็นการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการให้ความรู้สึกลึกซึ้งกว่าเป็นการได้ไปเห็นของจริงที่ได้มีการปฏิบัติมาแล้ว

3.2 การประชุมครั้งที่ 4 ประชุมทีมวิจัยเรื่องการสร้างแบบสอบถาม และทดสอบแบบสอบถาม ศึกษาฐานสถิตลาดเขียว บ้านโนนสวัสดิ์ ต.ตลาด อ.เมือง จ.มหาสารคาม

วัตถุประสงค์ เพื่อสร้างและทดสอบแบบสอบถาม และศึกษาฐานสถิตลาดเขียวบ้านโนนสวัสดิ์ โดยมีกิจกรรม และวิธีการดำเนินการ ดังนี้

- ประสานงานเพื่อนัดทีมวิจัย ด้วยการส่งจดหมายเชิญประชุม และให้ผู้ใหญ่บ้าน ประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้าน
- จัดเตรียมผู้ที่ไม่ได้เข้าเป็นทีมวิจัยที่ไม่ได้มีแปลงผักเพื่อมาทดสอบแบบสอบถาม
- ฝ่ายวิชาการจัดเตรียมแบบสอบถามตอนที่หนึ่งเกี่ยวกับอดีตการปลูกผักของชุมชนบ้านคอนคู เพื่อทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง 5 คน
- ศึกษาฐานสถิตลาดเขียว บ้านโนนสวัสดิ์ มีการติดต่อกับกลุ่มตลาดสีเขียวในเรื่องวัน เวลา และจำนวนคนที่จะไปศึกษาฐาน จัดเตรียมทีมวิจัยและพาหนะ

การจัดเตรียมแบบสอบถามนั้น ทีมวิจัยได้มาประชุมกลุ่มย่อยแล้วถึงประเด็นที่จะจัดทำแบบสอบถามนั้นออกมา ให้หัวหน้าโครงการนำไปทำแบบสอบถามให้สมบูรณ์ โดยเนื้อหาของแบบสอบถามยังคงเป็นประเด็นที่ได้จากการประชุมกลุ่ม

ในการประชุมกลุ่มกับผู้ที่จะเก็บข้อมูลก่อน เพื่อทำความเข้าใจว่าแบบสอบถามจะถามอะไร และจะมีวิธีการเก็บข้อมูลอย่างไร จากนั้นเป็นการทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง 5 คน ผลพบว่ามีกรถเถียงกันเรื่องการใช้คำ เช่น คำว่า หนาน กับคำว่า แปลง เป็นต้น จากนั้นทีมเก็บข้อมูลกับทีมวิจัยได้มีการปรับแก้ไขแบบสอบถาม และเตรียมการเพื่อที่จะนำไปลองเก็บกับกลุ่มตัวอย่าง โดยให้ทดลองก่อน คน ละ 3 หลังคาเรือน ซึ่งทางทีมวิจัยมีผู้สมัครเก็บข้อมูลทั้งหมด 10 คน จะได้คนละ 8 หลังคาเรือน ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ จะเก็บกับผู้ที่มีแปลงผักในที่สาธารณะที่ทางผู้นำชุมชนได้มีการจัดสรรให้คนละประมาณ 2 งาน

การศึกษาดูงานนั้น ทางทีมวิจัยได้จัดเตรียมให้ทุกคนที่ไปศึกษาได้มีการจดบันทึกว่าเห็นอะไร ชอบอะไร ไม่ชอบอะไร และมีความรู้สึกรูปแบบกับตลาดสีเขียว โดยก่อนที่จะเดินดูตลาดได้มีการพูดคุย และกล่าวต้อนรับจากหัวหน้ากลุ่มปลูกผักบ้านหนองผือ และมีการซักถามในเรื่องต่างๆตามที่สนใจ

ผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ทีมวิจัย จำนวน 25 คน กลุ่มชาวบ้านที่ไม่ใช่ทีมวิจัย 5 คน และนิสิตสาขาพัฒนาชุมชน จำนวน 2 คน

สถานที่ โรงเรียนบ้านดอนคู ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด
มหาสารคาม เวลา 9.00 – 12.00 น. และศึกษาดูงานที่ ตลาดสี่เหลี่ยม บ้านโนนศรีสวัสดิ์ เวลา 13.30 – 16.00 น.

ผลที่ได้จากการประชุมมีดังนี้ คือ

ได้ทดลองใช้แบบสอบถาม พบว่าผู้ทำการทดลองไม่สามารถอ่านแบบสอบถาม
ได้คล่องแคล่ว เนื่องจากอ่านไม่ได้ มองไม่เห็น และไม่สามารถเขียนได้ จึงต้องให้ผู้เก็บข้อมูลใช้การ
สอบถามแล้วเขียนลงในแบบสอบถาม อีกทั้งมีคำถามที่ไม่สามารถตอบได้ เช่นคำว่า แปลง กิโลกรัม
ดังนั้นทีมวิจัยจึงต้องกลับมาทบทวนการใช้คำเหล่านั้นว่าควรจะใช้คำอะไร เพื่อให้เหมาะสม และสื่อ
ความหมายให้กับผู้สอบถาม และผู้ตอบแบบสอบถาม

สิ่งที่เห็นความเปลี่ยนแปลงในการทำการประชุมครั้งนี้ พบว่าทีมวิจัยมีจิตอาสามากขึ้น และทำ
ให้คนในชุมชนเพิ่มเข้ามาประชุมกับทีมวิจัย โดยเฉพาะผู้ที่เคยคำว่า การทำงานของสกว.ยุ่งยาก และล่าช้า ไม่
ทันใจ และไม่เห็นตัวเงินที่จะนำไปทำงานและปรับแก้ไขอะไรได้ โดยเฉพาะตัวผู้นำชุมชน ซึ่งได้กลับเข้ามา
ในกลุ่มวิจัยอีกครั้ง ทั้งนี้เพราะว่าเห็นทีมวิจัยออกเก็บข้อมูลและทุกคนบอกว่าหากได้ข้อมูลส่วนนี้ไปแล้วจะ
ทำให้พวกเราเห็นว่าชุมชนของพวกเราเป็นอย่างไร อีกทั้งทีมวิจัยเริ่มช่วยในการเขียนเป็น อ่านคล่องมาก
กว่าเดิม

กิจกรรมศึกษาดูงานเพื่อกระตุ้นผู้เข้าร่วมโครงการ และทีมวิจัยได้ประสบการณ์และซักถามข้อข้อง
ใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดสารเคมี การดูแลรักษา การทำปุ๋ยอินทรีย์ และการจัดจำหน่าย
เป็นต้น อีกทั้งทีมวิจัยได้มีการจดบันทึกสิ่งต่างๆ ที่ตนเองได้เห็นมานั้นตามที่ตนเองสนใจ ซึ่งทีมวิจัยบางคน
ได้กล่าวว่า “ข้อจำกัดไม่ได้หมดทุกอย่าง แม้ว่าข้อจำกัดไม่ได้หมดทุกตัว แต่ก็ยังดีกว่าที่ทำอะไรไม่ได้เลย
เพราะจดบันทึกทำให้ระลึกได้ว่าเราเห็นอะไรบ้าง” จากการสังเกตของกลุ่มวิจัยพบว่าผู้เข้าร่วมทีมไปศึกษาดู
งานนั้น มีความสนใจในพืชผักที่ขึ้นเองโดยธรรมชาติและต่างก็บอกเป็นเสียงเดียวกันว่าผักชนิดใดบ้างที่
สามารถเก็บเกี่ยวได้จากชุมชนบ้านดอนคู

บทเรียนที่ได้จากการประชุมครั้งที่ 4

ทีมวิจัยจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขคำ ที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เข้าใจ
และต้องให้ผู้เก็บข้อมูลอ่านหรืออธิบายเป็นภาษาถิ่น ที่จะให้ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น อีกทั้ง
ทั้งต้องระมัดระวังเรื่องการใช้ภาษากลาง ที่อาจเป็นสาเหตุทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจยากและไม่
สามารถเข้าใจคำว่า ‘กิโลกรัม’ จะมีปริมาณเท่าใด หากเปรียบเทียบกับกำมือแล้วผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจ
และเห็นภาพที่ชัดกว่าคำว่ากิโลกรัม

ผู้เข้าร่วมโครงการศึกษาดูงานที่ตลาดเขียวมีความกระตือรือร้น ที่ได้มาศึกษาดูงาน และเห็นว่ามีพืชผักตามธรรมชาติจำนวนมากที่มาวางขาย เกิดการเปรียบเทียบกับชุมชนของตนเองว่ามีผักชนิดเดียวกันกับที่วางขายตลาดสีเขียว อีกทั้งยังเคลงใจกับผักบางชนิดว่ามีการใช้ปุ๋ยเคมี เพราะว่าผักมีสีเขียว สดและสมบูรณ์ผิดปกติ และไม่เห็นมีมูลสัตว์ติดที่ใบของผัก

3.3 การประชุมครั้งที่ 5 ประชุมทีมวิจัยเรื่องการที่ได้ไปศึกษาดูงาน และการเก็บข้อมูล

แบบสอบถาม

วัตถุประสงค์ เพื่อทราบสิ่งที่ได้จากการไปศึกษาดูงานที่ตลาดเขียว และทราบข้อขัดข้องและอุปสรรคในการจัดเก็บข้อมูล มีกิจกรรม วิธีการดำเนินการ ดังนี้คือ

- ประสานงานเพื่อนัดทีมวิจัย ด้วยการส่งจดหมายเชิญประชุม และให้ผู้ใหญ่บ้านประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้าน
- การนัดหมายใช้การโทรศัพท์ เนื่องจากว่ามีจำนวนไม่มากนักและสามารถนัดหมายกันได้ง่าย
- ประชุมกลุ่มเพื่อสอบถามในการศึกษาดูงาน ผู้ดำเนินการประชุมจะสุ่มถามแต่ละคน
- สอบถามแต่ละคนว่ามีปัญหาอะไรในการเก็บข้อมูล และมีข้อสงสัยในแบบสอบถามอะไรบ้าง

ผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 39 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย และผู้ไปศึกษาดูงาน

สถานที่ โรงเรียนบ้านดอนคู ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

เวลา 9.00 – 12.00น.

ผลที่ได้จากการประชุมมีดังนี้ คือ

ผู้ไปศึกษาดูงานมีความรู้สึกว่าผักที่ตลาดสีเขียวยังมีการใช้สารเคมี และมีพืชผักที่เกิดเองตามธรรมชาติมากหลายชนิดซึ่งก็เป็นผักที่ขึ้นตามฤดูกาล มีความอยากไปขายเหมือนกับกลุ่มตลาดสีเขียว บ้านหนองผือกับบ้านหนองกงเต่า จากการสังเกตจะเห็นว่าทีมวิจัยหลายคนได้มีการบันทึกลงในสมุด ซึ่งประกอบด้วยประเด็นที่ตนเองประทับใจ ชื่อผักที่มีขายในตลาดสีเขียว สรุปการบันทึกที่มีการพูดคุยกันและแลกเปลี่ยนกันระหว่างที่เดินชมตลาด

ผู้เก็บข้อมูลได้เรียนรู้วิธีการเก็บข้อมูล แม้ว่าฉบับแรกทุกคนรู้สึกว่ายากมาก และการเก็บข้อมูลมีมากและมีความละเอียดมาก ซึ่งถามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีการปลูกผักอะไรบ้าง ปลูกอย่างไร

และชนิด ประเภทของผักที่ปลูก แต่เมื่อฉบับที่สองรู้สึกว่ายากกว่าเดิม และสามารถจำข้อความในบางข้อได้อีกทั้งสามารถอธิบายข้อสงสัยให้กับผู้ตอบคำถามได้ดีกว่า เช่น คำว่า กิโลกรัม เปรียบเทียบกับ กำมือ เป็นการทราบวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดเก็บข้อมูล

บทเรียนที่ได้จากการประชุมครั้งที่ 5

ทำให้เห็นได้ชัดว่าการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ชอบเรียนรู้จากสถานการณ์ที่เป็นจริง แม้ว่าจะมีการจัดประชุมกลุ่มหลายครั้งในการพูดถึงการปลูกผักปลอดสารเคมี แต่ก็ยังมีบางคนที่คิดว่าจะมีจริงหรือและคิดว่าจะขายไม่ได้ แต่เมื่อได้ไปศึกษาดูงานทำให้เห็นของจริง โดยเฉพาะพืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ รูปแบบการวางขาย ฉะนั้นการศึกษาดูงานเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นที่จะให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้ไปศึกษามากขึ้น และทำให้เกิดการกระตือรือร้น อยากปฏิบัติเช่นเดียวกับที่ไปดูงาน จากวัตถุประสงค์ของโครงการจะเห็นว่าการสร้างกระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องสร้างกระบวนการสำนึก และความตระหนักให้กับผู้เข้าร่วมได้เห็นเป็นประจักษ์ เพราะว่าคนส่วนใหญ่ของชุมชนจะมีแนวคิด ความเชื่อในเรื่องเก่าๆ เช่น ผู้บริโภคต้องการซื้อผักที่เป็นดินโต และเขียวสวยงาม แต่เมื่อได้ไปศึกษาดูงานที่ตลาดสีเขียว มีหลายคนที่กลับมาแล้วว่าผักบางส่วนที่ยังใช้ปุ๋ยคอก เพราะได้เห็นมีมูลสัตว์ติดมากับพืชผัก ประกอบกับบางคนยังไม่ทราบว่ากลุ่มตลาดสีเขียวมีกฎ ระเบียบในการตรวจสอบสารเคมี ซึ่งทางทีมวิจัยและกลุ่มตลาดสีเขียวได้อธิบายให้กับผู้ที่สงสัย (ที่ไม่เห็นมูลสัตว์ที่ใบผักและที่เป็นผู้สงสัย) ได้รับทราบถึงวิธีการตรวจสอบสารเคมีกับสมาชิกของกลุ่มตลาดสีเขียว

หลังจากนั้นแล้วกลุ่มการประปาเพื่อการเกษตรที่ตั้งขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร และเน้นการเพิ่มรายได้ นั้น มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากว่าที่ประชุมกลุ่มการประปาเพื่อการเกษตรนั้น มีความคิดเห็นที่ตรงกันว่าเน้นการหารายได้แล้วทำให้เกิดการนำสารเคมีมากระตุ้นพืชผักที่ปลูกเพื่อนำออกจำหน่ายเพื่อให้ทันกับความต้องการของตลาด ดังนั้นกลุ่ม จึงเปลี่ยนชื่อกลุ่มใหม่ว่า กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านคอนคู ทั้งนี้ทีมวิจัยและกลุ่มประปาเพื่อการเกษตรเป็นคนกลุ่มเดียวกัน

ส่วนทีมเก็บข้อมูล นั้นให้ข้อคิดว่า เพิ่งจะเข้าใจในการเก็บข้อมูล และวิธีการเก็บข้อมูลที่ตนเองไม่เคยทราบมาก่อน อีกทั้งเข้าใจว่าการทำวิจัยเป็นอย่างไร แม้ว่าแบบสอบถามนั้นจะมีมากข้อ และหลายหน้าก็ตาม หากได้ลองปฏิบัติแล้ว เกิดความเข้าใจในการสืบเสาะหาข้อมูล และเพิ่มมีโอกาสดูได้เข้าใจ และรู้ประวัติการปลูกผักของชุมชนบ้านของตนเอง

4. การเก็บข้อมูล มีการประชุมในการเก็บข้อมูล ดังนี้

4.1 การประชุมครั้งที่ 6 ประชุมทีมวิจัยการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

วัตถุประสงค์เพื่อทราบความก้าวหน้าในการเก็บข้อมูล ตลอดจนทั้งปัญหาในการเก็บข้อมูล โดยมีวิธีการและขั้นตอน ดังนี้

- นัดหมายทางโทรศัพท์ ตามวันเวลาที่ทุกคนสะดวก
- การตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถามที่จัดเก็บข้อมูลแล้ว เพื่อให้ผู้เก็บแบบสอบถามได้เห็นว่ามียังข้อคำถามใดบ้าง ที่ยังขาดข้อมูล หรือ ไม่ได้ถาม หรือมีข้อใดที่ตอบไม่สมบูรณ์ เป็นต้น
- การประชุมกลุ่มเพื่อได้พูดถึงปัญหาต่างๆระหว่างการเก็บข้อมูล และข้อสงสัยต่างๆในแบบสอบถาม

ผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 7 คน เฉพาะผู้เก็บข้อมูล

สถานที่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านดอนตูม ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เวลา 9.00 – 12.00น.

ผลที่ได้จากการประชุมมีดังนี้ คือ

มีข้อคำถามที่ไม่สามารถกรอกข้อมูลได้ ในการถามเกี่ยวกับเรื่องในอดีต การปลูกผัก การทำปุ๋ย หรือความรู้ต่างๆในการทำการเกษตร เนื่องจากแบบสอบถามมีหลายหน้า และไม่สามารถทำให้เสร็จได้ในช่วงเวลาสั้นๆ ต้องมีเวลาพูดคุยกัน จึงจะได้คำตอบ อีกทั้งบางคนไม่อยู่บ้านไม่สามารถจะสอบถามได้ ต้องนัดเวลากันล่วงหน้า ทำให้ต้องเลื่อนเวลาในการเก็บข้อมูลออกไปอีก เนื่องจากว่าเป็นช่วงเวลาเก็บเกี่ยว และบางแบบสอบถามต้องมีการสอบถามเพิ่มเติม เพราะผู้เก็บข้อมูลลืมลงข้อมูลเพราะฟังผู้ตอบเพลัน และเล่าเรื่องอื่นๆประกอบ และบางครั้งลงผิดข้อคำถาม

บทเรียนที่ได้จากการประชุมครั้งที่ 6

ฉะนั้นต้องเพิ่มเวลาในการเก็บข้อมูล อีกทั้งแบบสอบถามมีหลายหน้าทำให้ผู้เก็บข้อมูลสับสน ในการลงข้อมูล จึงต้องมีความระมัดระวังในการถามและลงคำตอบ และมีบางแบบสอบถามยังไม่สมบูรณ์ก็ให้กลับไปสอบถามอีกครั้ง ทั้งนี้เพราะผู้เก็บข้อมูลมีภารกิจหลายหน้าที่เนื่องจากเป็นคณะกรรมการทำงานหลายโครงการ จึงทำให้การเก็บข้อมูลไม่แล้วเสร็จตามวันเวลาดำหนดไว้

จากบทเรียนครั้งนี้ทำให้หัวหน้าโครงการได้ทราบว่าสิ่งที่ต้องการเก็บข้อมูลให้เสร็จสิ้นครั้งเดียวและมีจำนวนข้อคำถามหลายๆหน้านั้น ทำให้เสียเวลามาก ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับนักวิจัยที่จะใช้เป็นแนวทางในการทำวิจัยต่อไปว่าไม่ควรที่จะเก็บข้อมูลที่มีจำนวนปริมาณมากๆให้เสร็จสิ้นครั้งเดียว แม้ว่าทฤษฎีจะกล่าวว่าควรมีการเก็บข้อมูลให้มากที่สุดครั้งแรกเพราะจะทำให้ผู้ตอบข้อมูลไม่เกิดการเบื่อ

หน่วยและไม่ต้องมาเก็บซ้ำซ้อนหลายครั้ง แต่หากทำงานกับชุมชนนั้นต้องมีความระมัดระวังในการเก็บข้อมูล โดยเฉพาะข้อคำถามที่มีจำนวนมาก และควรต้องพิจารณาการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามด้วย

4.2 การประชุมครั้งที่ 7 ประชุมทบทวนการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

วัตถุประสงค์ เพื่อติดตามงานการเก็บข้อมูล และกระตุ้นผู้เก็บข้อมูล โดยมีวิธีการและขั้นตอน

- นัดหมายทางโทรศัพท์ เพราะจำนวนผู้เข้าร่วมไม่มากนัก
- การตรวจสอบแบบสอบถามที่เสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยใช้วิธีการแลกเปลี่ยนกันตรวจสอบ เพราะจากการประชุมครั้งที่ผ่านมา ผู้เก็บแบบสอบถามตรวจสอบเอง มักจะไม่เห็นข้อผิดพลาดของตนเอง
- ประชุมและสอบถามความก้าวหน้า

ผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 6 คน จากทั้งหมด 10 คน เนื่องจากติดธุระ

สถานที่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านคอนคู ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เวลา 9.00 – 12.00น.

ผลที่ได้จากการประชุมมีดังนี้ คือ

ทำให้ได้แบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ และสามารถพอจะเห็นการจัดเก็บข้อมูลที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม จากการตรวจสอบทำให้เห็นว่ามีการตอบที่สมบูรณ์ขึ้น และทำเครื่องหมายที่ชัดเจนว่าผู้ตอบ ตอบตรงกับคำถามมากกว่าเดิม อีกทั้งผู้เก็บข้อมูลได้มีการพัฒนาทักษะในการเก็บข้อมูลมากขึ้นหลังจากที่ได้ทำมาแล้วประมาณ 3 ฉบับ อุปสรรคในการเก็บเก็บข้อมูล คือผู้เก็บแบบสอบถามไม่สามารถทำงานได้เต็มที่เนื่องจากกำลังจะมีเลือกตั้งผู้นำท้องถิ่น ทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ให้ความร่วมมือในการตอบเพราะสนใจการเลือกตั้งท้องถิ่นมากกว่าการตอบแบบสอบถาม

บทเรียนที่ได้จากการประชุมครั้งที่ 7

การติดตามผลการการทำงานทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากขึ้น อีกทั้งทำให้ผู้เก็บข้อมูลมีความระมัดระวังในการเก็บข้อมูล ทั้งการถามและการเขียน รวมทั้งผู้เก็บข้อมูลรู้สึกว่าได้เห็นข้อมูลในดีดของชุมชนตนเอง

หัวหน้าทีมวิจัยสังเกตเห็นว่าทีมวิจัยได้ให้ความเป็นกันเองกับหัวหน้าวิจัยมากกว่าเดิมเพราะทีมวิจัยได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับงานวิจัยและกล้าแสดงความคิดเห็นที่ตรงไปตรงมา และกล้าที่จะให้คำ

วิพากษ์วิจารณ์แบบสอบถาม และยังมีคนในชุมชนมาสอดคล้องดูทุกครั้งที่มีการประชุมกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการประชุมทีมวิจัยหรือการประชุมทั้งชุมชน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล แม้ว่าการจัดเก็บข้อมูลจะยังไม่เสร็จเรียบร้อย แต่ทางโครงการต้องการเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยเพื่อที่จะทำงานในขั้นต่อไป จึงได้มีการจัดอบรม และมีการประชุมทีมวิจัย ดังนี้

5.1 การประชุมครั้งที่ 8 ประชุมทีมวิจัยการวิเคราะห์ข้อมูล

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ความรู้การวิเคราะห์ข้อมูลกับทีมวิจัย และให้ทีมวิจัยได้ทราบวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังกิจกรรมต่อไปนี้ คือ

- ส่งจดหมายเชิญประชุมให้กับผู้ใหญ่บ้าน ประกาศเสียงตามสาย และมีการโทรศัพท์นัดหมายกับทีมงาน
- ทบทวนการทำงาน การสร้างแบบสอบถาม การวางแผนการเก็บข้อมูล และขั้นตอนการเก็บข้อมูล
- อบรมการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจัดอบรมวิทยากรได้อบรมการวิเคราะห์ข้อมูลคืออะไร การแยกแยะข้อมูลตามประเด็นแต่ละหัวข้อ การสรุปรวมข้อมูลเพื่อสังเกถึงปัญหา หลักการสำคัญของการวิเคราะห์ข้อมูล การทบทวนตามวัตถุประสงค์ การแบ่งข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ประโยชน์ของการวิเคราะห์ข้อมูล ทบทวนสถานการณ์ปัญหา ลำดับความสำคัญของปัญหา 1,2 ,3 วิเคราะห์ / ได้ปัญหาที่แท้จริง และมีการลงมือปฏิบัติจริง
- ทดลองและลงมือปฏิบัติ ทีมวิจัยได้ทดลองปฏิบัติการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม จำนวน 10 ชุด โดยทีมวิจัยได้แบ่งกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม และประยุกต์การวิเคราะห์ข้อมูลเอง ให้ทีมวิจัยได้มีส่วนร่วมมากที่สุด

ผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 26 คน

สถานที่ โรงเรียนบ้านคอนคู ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

เวลา 9.00 – 15.00น.

ผลที่ได้จากการประชุมมีดังนี้ คือ

ผู้เข้าอบรมได้ความรู้และความเข้าใจการวิเคราะห์ข้อมูล รู้จักวิธีการจัดหมวดหมู่ จัดแยกประเภท และการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ของทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการ จะสังเกตเห็นได้ว่า กลุ่มได้มีการทดลองปฏิบัติและสามารถรู้วิธีการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล แม้ว่าจะมีการจัดหมู่ที่ได้อย่างหยาบๆ ซึ่งไม่มีรายละเอียด แต่ก็ถือว่าเป็นการฝึกปฏิบัติครั้งแรก

บทเรียนที่ได้จากการประชุมครั้งที่ 8

การให้ความรู้กับทีมวิจัยจำเป็นต้องมีการทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทีมวิจัยเห็นความก้าวหน้าของการทำงานวิจัย และพยายามทำเรื่องยากให้มีความรู้สึกร่าเริง แม้ว่าจะต้องอาศัยเวลาในการเรียนรู้แต่ก็ทำให้ทีมวิจัยได้มองเห็นขอบเขตของงานวิจัย และให้ทีมวิจัยมีส่วนร่วมมากที่สุด ถึงแม้ว่าบางคนอาจจะบอกว่ายากเกินกว่าที่จะทำ แต่ก็ไม่ละความพยายาม และคอยนั่งฟังกลุ่มอภิปราย และคอยให้การช่วยเหลือในด้านอื่นๆ ที่คิดว่าตนเองถนัด

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ได้มีการแบ่งกลุ่มของทีมวิจัยโดยเฉพาะกลุ่มทีมวิจัยออกเป็นสามกลุ่ม และแบ่งกันทำกลุ่มละประมาณ สอง หัวข้อเพื่อให้แต่ละคนได้เห็นวิธีการจัดกระทำกับข้อมูลที่จัดเก็บมาได้นั้น มาวิเคราะห์ข้อมูล กระทำด้วยวิธีการจัดแยกข้อมูลเป็นข้อๆก่อน แล้วจัดหมวดหมู่ข้อมูล และข้อมูลที่ต่างเรื่องกันก็แยกออกไปก่อน

บทเรียนครั้งนี้ทีมวิจัยที่เป็นชาวบ้านได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องการเรียนรู้ใหม่ และไม่เคยทำมาก่อน และมีผู้ได้กล่าวว่าเป็นเรื่องที่ยากในการเรียนรู้ แต่ก็สามารถทำได้ โดยใช้วิธีการจัดหมวดหมู่กลุ่มข้อมูลที่มีลักษณะเหมือนกัน และต่างกัน อีกทั้งสามารถจัดกลุ่มข้อมูลที่เป็นเรื่องประวัติของชุมชน และทำให้เห็นเรื่องผักพื้นบ้านที่ขึ้นเองตามธรรมชาติบริเวณชุมชน และต้องการนำออกไปจำหน่ายเช่นเดียวกับที่ไปดูงานจากตลาดสีเขียวมา

ข้อสังเกตจากการทำงานการกระทำและวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละครั้ง ทีมวิจัยได้พยายามที่จะเรียนรู้ ด้วยการลอกเลียนแบบผู้ที่ทำได้ก่อน แล้วค่อยๆลงมือปฏิบัติและทำตามผู้ที่ปฏิบัติได้ก่อน แล้วจึงสอบถามกับทีมวิจัย และหัวหน้าทีมวิจัย จากบทเรียนแต่ละครั้งทำให้เห็นการพัฒนาของทีมวิจัยมีการดำเนินการและเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ

ดังนั้นขั้นตอนในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจะเป็นหน้าที่ของทีมวิจัยซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชน แล้วหัวหน้าทีมจะทำการตรวจสอบและทำการแก้ไข อีกทั้งทำหน้าที่เป็นผู้เขียนรายงานทั้งหมด

5.2 การประชุมครั้งที่ 9 การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการผลิตผักปลอด

สารพิษ

วัตถุประสงค์ เพื่อทบทวนองค์ความรู้เดิมเกี่ยวกับการผลิตผักปลอดสารพิษบ้านดอนคู และเสริมสร้างศักยภาพในการผลิตผักปลอดสารพิษ และให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนโดยใช้เทคนิค SWOT ซึ่งใช้กิจกรรม ดังนี้

- ส่งจดหมายเชิญทีมงานวิจัยเข้าร่วม โดยผ่านผู้ใหญ่บ้านเพื่อให้ประกาศเสียงตามสาย
- ใช้วิธีการประชุมกลุ่ม และระดมสมอง โดยนำเทคนิค SWOT เข้ามาร่วมด้วย ทั้งนี้จากข้อมูลที่ได้จัดเก็บมาแล้วพอประมาณนั้น ทำให้เห็นว่าชุมชนบ้านดอนคู มีทุนทรัพยากรทางธรรมชาติที่เห็นเด่นชัดมากที่สุด นั่นคือผักธรรมชาติ ฉะนั้นหากได้มีการประชุมระดมสมองเพื่อให้ชุมชนได้รับทราบว่าบ้านตนเองมีดี ก็น่าจะเป็นประโยชน์กับโครงการวิจัยเพื่อเรียกให้ชุมชนได้เข้าร่วมกับงานวิจัยได้ และเพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ในชุมชน

ผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 34 คน

สถานที่ วัดบ้านดอนคู ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เวลา 10.00 – 14.00น.

ผลที่ได้จากการประชุมมีดังนี้ คือ

ผู้เข้าร่วมประชุมได้เห็นถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ของสถานการณ์ที่เกิดจากภายในและภายนอกของเกษตรกรผู้ปลูกผักบ้านดอนคู

บทเรียนที่ได้จากการประชุมครั้งที่ 9

ทำให้เห็นความร่วมมือของชุมชนบ้านดอนคู และมองเห็นศักยภาพของคนในชุมชน อีกทั้งเห็นว่าชุมชนมีทุนทรัพยากรด้านการปลูกผัก ไม่ว่าจะเป็นที่สาธารณะที่มีการจัดสรรให้กับคนในชุมชน แหล่งน้ำที่สามารถใช้ในการเพาะปลูกได้ตลอดทั้งปี อีกกระทั่งพืชผักที่ขึ้นตามธรรมชาติ เพราะว่ามีผู้เข้าร่วมโครงการเป็นคนในท้องถิ่นดูเหมือนจะไม่รู้สึกถึงการที่มีทุนทางด้านนี้ แต่หากได้มีการกระตุ้นเพื่อให้เห็นข้อดีในชุมชนของตนเอง ก็น่าจะสามารถทำให้ผู้คนในชุมชนเกิดสำนึกรักชุมชนตนเอง ซึ่งจะเป็นแนวทางในการสร้างความร่วมมือ ความสามัคคีของในชุมชน ซึ่งก็สามารถทำให้ผู้คนเข้ามาในทีมวิจัย โดยเฉพาะคนแก่ คนเฒ่า ที่เคยตอกย้ำกับทีมวิจัยว่า การวิจัยที่ทำได้เวลานาน กว่าที่จะเห็นผลก็นาน ทำให้เมื่อสัปดาห์ก่อน

ดังนั้นเมื่อผู้แก่ ผู้เฒ่าเห็นว่าบ้านตนเองมีของดี ทำให้กลับเข้ามาในโครงการอีกครั้ง ทั้งยังให้ความร่วมมือ ในการแสดงความคิดเห็นได้เป็นอย่างดี ทั้งยังได้เห็นถึงอุปสรรคปัญหาในการทำงานทั้งโครงการระหว่างทีม วิจัย และผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งจะเป็นการนำเสนอให้กับสกว.ต่อไป

ชุมชนได้เห็นว่าตนเองมีศักยภาพทางด้านสังคมทั้งพื้นที่ที่มีการจัดสรรให้เพื่อใช้ในการ เพาะปลูก อีกทั้งมีการขุดลอกหนองน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร ฉะนั้นชุมชนมีทุนทางสังคมที่มาส่งเสริมและมีความพร้อมในการทำการเกษตร

จากการสังเกตในการประชุมครั้งนี้ มีผู้คนในชุมชนได้ให้ความสนใจในการซักถาม ข้อสงสัยนานาประการ เช่น การตั้งตลาด การจัดจำหน่ายพืชผัก การปลูกผัก เป็นต้น ซึ่งหัวหน้าโครงการเห็น ความเปลี่ยนแปลง โดยปกติชุมชนก็มานั่งฟัง และเมื่อกินของว่าง หรืออาหารกลางวันก็จะขอกลับบ้าน แต่ ครั้งนี้ ชุมชนยกมือสอบถามคำถามตามที่กล่าวข้างต้น อาจจะเพราะว่าชุมชนให้ความสนใจ และความ ศรัทธาในหัวหน้าโครงการ ที่ออกเยี่ยมชุมชนระหว่างการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่องระหว่างการเก็บข้อมูลเป็น เวลาเกือบ สี่ เดือน และขณะเดียวกันแม้ว่าไม่มีการเก็บข้อมูลหัวหน้าโครงการเข้าร่วมในงานประเพณีต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นเป็นประจำ อีกทั้งเฝ้าดูการจัดเก็บข้อมูลของทีมวิจัยโดยไม่ให้ผู้เก็บข้อมูลได้ทันรู้ตัว เพื่อเป็น การตรวจสอบการเก็บข้อมูลของทีมวิจัยและได้พูดคุยกับคนในชุมชน สิ่งเหล่านี้เองที่ทำให้ชุมชนเห็นว่า หัวหน้าโครงการมีความจริงใจในการร่วมปฏิบัติกับคนในชุมชน นอกจากนั้นแล้วหัวหน้าโครงการต้องการ ที่จะทำให้ชุมชนรู้สึกหัวหน้าโครงการเป็นลูกหลานของคนในชุมชน เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงชุมชน การเก็บข้อมูลและการทำงานอื่นๆ

6. เตรียมการทดลอง สืบเนื่องจากการไปศึกษาดูงานตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2553 ที่ตลาดสี่เขียว และ ทางโครงการต้องการกระตุ้นผู้เข้าร่วมโครงการ และทีมวิจัยได้เห็นข้อมูล และปัญหาของการปลูกผักใน ชุมชน จึงได้มีการประชุมเพื่อที่จะสะท้อนข้อมูลบางส่วน ให้กับทีมและผู้เข้าร่วมได้รับทราบ อีกทั้งเป็นการ กระตุ้นผู้เข้าร่วมโครงการให้ทราบว่าโครงการยังมีการดำเนินอย่างต่อเนื่อง ในขั้นตอนนี้ มีรายละเอียดดังนี้

6.1 การประชุมครั้งที่ 10 ศึกษาความต้องการในการปลูกผัก

วัตถุประสงค์ เพื่อทราบความต้องการของผู้เข้าร่วมโครงการว่าต้องการปลูกผักชนิดใด และให้ทีมวิจัยได้เห็นปัญหาในการปลูกผักจากอดีตถึงปัจจุบันบางส่วน ด้วยกิจกรรมและวิธีการ ดังต่อไปนี้

- ส่งจดหมายเชิญประชุมให้กับผู้ใหญ่บ้านประกาศเสียงตามสาย
- เตรียมข้อมูลที่สามารถวิเคราะห์ได้บางส่วนเพื่อนำเสนอให้กับผู้เข้าร่วมโครงการ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น เพื่อทำให้ชุมชน และทีมวิจัยเห็นข้อมูลการปลูกผัก ทั้งในอดีตและปัจจุบัน รายได้ที่ได้เพิ่มเข้ามาในครัวเรือน เพื่อให้เกิดการกระตุ้นทีม

วิจัย ผู้เข้าร่วมโครงการ ได้รับทราบ เพื่อให้เกิดการจัดให้มีกิจกรรมของโครงการ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

- ประชุมกลุ่มเพื่อสอบถามความต้องการผักที่ต้องการปลูก รูปแบบวิธีหรือเทคนิค การปลูกในชั้นของการทดลอง ทั้งนี้ต้องการทราบความต้องการว่าชุมชน หรือแต่ละครัวเรือนต้องการทดลองรูปแบบการปลูกผัก ชนิด ประเภทอะไร และเพื่อต้องการค้นหารูปแบบการปลอดสารพิษ

การประชุม พูดคุย และเสนอแนะจากชุมชนและทีมวิจัยให้เห็นข้อมูลจากอดีตว่ามี ชนิดของผักที่ขึ้นตามธรรมชาติ ตามฤดูกาล อีกทั้งนำเสนอให้เห็นถึงปัญหาของการปลูกผักในชุมชนบ้านดอนคูดังนี้ คือ 1) ไม่มีแหล่งน้ำที่พอเพียง 2) อีกทั้งไม่มีความรู้ในการทำการเกษตรโดยเฉพาะเจาะจงของการปลูกผักทั่วไป 3) ไม่มีการจัดจำหน่ายผักที่ขึ้นเองตามฤดูกาล

อีกทั้งโครงการต้องการเสนอข้อมูลเหล่านี้เพื่อให้เห็นว่าโครงการยังทำกิจกรรมต่อเนื่อง ที่ประชุมเสนอว่าในส่วนจากรูปแบบการปลูกผักปลอดสารพิษนั้น ยังไม่กำหนดเพราะต้องการไปศึกษาดูงานจากที่อื่นๆก่อน

ผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 46 คน

สถานที่ โรงเรียนบ้านดอนคู ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด

มหาสารคาม เวลา 9.00 – 12.00น.

ผลที่ได้จากการประชุมมีดังนี้ คือ

ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับทราบถึงปัญหาการปลูกผักในอดีต และแม้ปัจจุบันก็ยังเป็นปัญหาอยู่ ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมต้องการศึกษาดูงานให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติ เช่นการทำปุ๋ยหมัก การปลูกผักกางมุ้ง การทำน้ำยาเอมซี เป็นต้น ในกลุ่มประชุมจึงกำหนดวันที่ เวลา สถานที่จะไปศึกษาดูงานด้านการปลูกผัก อีกทั้งจำนวนผู้ที่จะไปศึกษาดูงานในครั้งต่อไป วันที่ 17 ธันวาคม 2552 ซึ่งจะไปศึกษาดูสถานการณ์จริงที่ บ้านหนองผือ และบ้านหนองกงเต่า ทางทีมวิจัยต้องการทราบจำนวนที่จะไปให้ไปลงชื่อกับทีมวิจัย โดยปิดลงชื่อในวันที่ 11 ธันวาคม 2552 เพื่อจะได้ดำเนินการจัดการจัดหาพาหนะในการเดินทาง

บทเรียนที่ได้จากการประชุมครั้งที่ 10

จากการสังเกตในการประชุมแต่ละครั้ง หากมีการเสนอให้ไปศึกษาดูงานจะทำให้มีผู้สนใจที่จะไปเป็นจำนวนมาก อีกทั้งผู้เข้าร่วมประชุม ได้ทราบจำนวนผักพื้นบ้านที่ขึ้นตามธรรมชาติมีเป็นจำนวนมากในชุมชนของตนเอง และเชื่อมโยงกับประสบการณ์ที่ตนเองได้ไปศึกษาดูงานที่ตลาดสีเขียว

และพบว่ามีการนำพืชผักพื้นบ้านมาจำหน่าย ยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมวิจัยและทีมวิจัยเห็นประโยชน์จากที่มีทุนทางธรรมชาติภายในชุมชนของตนเอง

7. ขั้นตอนการเตรียมการทดลอง การออกแบบทดลองและการปฏิบัติ

ในขั้นตอนนี้เพื่อจัดเตรียมการ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับสมาชิกของตลาดสีเขียว และเตรียมการลงสู่การทดลอง

วัตถุประสงค์ เพื่อเตรียมความพร้อม เรียนรู้วิธีการปลูกผักปลอดสารพิษ และเลือกรูปแบบการทดลองโดยมีกิจกรรมและขั้นตอน ดังนี้

7.1 การศึกษาดูงานที่บ้านหนองผือ อำเภอโกสุมพิสัย และบ้านหนองกุงเต่า ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม การจัดกิจกรรมครั้งนี้ ทำให้ผู้เข้าร่วมได้ประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้ และเรียนรู้จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เพื่อได้เป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกรูปแบบที่จะทำการทดลองปลูกผักปลอดสารพิษ

7.2 การศึกษาอบรม ทางโครงการได้เชิญวิทยากรจากบ้านหนองกุงเต่า ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นสมาชิกของเครือข่ายตลาดสีเขียว การจัดกิจกรรมครั้งนี้ ได้มีหลายรูปแบบ โดยเริ่มจากการบรรยาย และต่อด้วยการปฏิบัติ ซึ่งมีการให้ความรู้ในภาคเช้าเป็นการบรรยายและพูดคุยกันรวมทั้งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และภาคบ่ายเป็นการลงมือปฏิบัติ

การศึกษาดูงานครั้งนี้เป็นรูปแบบของการเกษตรแบบอินทรีย์ (เกษตรอินทรีย์ เป็น การเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี เพื่อความปลอดภัยในสุขภาพ ไร้ซากพืช มูลสัตว์ การปลูกพืช หมุนเวียน ไร้ธาตุตามธรรมชาติในการปรับปรุงดิน ผสมผสานกับการกำจัดศัตรูพืชโดยชีววิธี หรือสิ่งมีชีวิต ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติช่วยในการควบคุมทำลายศัตรูพืช) และแบบเกษตรชีวภาพ (การทำเกษตร เพื่ออนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการพัฒนาปลูก พืชหรือเลี้ยงสัตว์ เพื่อผลิตอาหารที่ปลอดภัย จาก สารพิษและเกษตรอินทรีย์ โดยการ หยุดใช้สารเคมีที่เป็นพิษทางการเกษตร เช่น ยาปราบศัตรูพืช ได้แก่ ยาฆ่าแมลง ยาป้องกันกำจัดโรคพืช ยาป้องกันกำจัดแมลง ฯลฯ) มีการฝึกทำปุ๋ยพืชสด การทำน้ำอึเอม และการ สาธิตการเตรียมแปลง มีผู้เข้าร่วมประชุม 55 คน ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านดอนคู ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่างเวลา 9.00- 16.30 น.

7.3 การจัดกิจกรรมประชุมกลุ่ม เพื่อที่จะเลือกรูปแบบ และฝึกในการทดลอง หลังจากที่ได้รับกรอบมาแล้ว ทางโครงการวิจัยได้มีการประชุมสะท้อนความคิดเห็นว่าได้อะไรบ้างจากการอบรม ซึ่งโครงการได้คาดหวังว่าผู้เข้าร่วม และทีมจะได้แนวคิดเพื่อนำมาสู่ภาคปฏิบัติ

7.4 การปฏิบัติ จากการที่ได้ฝึกอบรม การเลือกรูปแบบแล้วก็นำไปสู่การปฏิบัติ โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มๆละประมาณ 5-7 ครั้วเรือน เหตุที่มีการแบ่งกลุ่มเพื่อที่จะทดลองปลูกผักที่มีความแตกต่างกัน เพื่อที่จะดูผลว่าผักที่แต่ละกลุ่มทำการทดลองนั้นเป็นอย่างไร

ผลที่ได้จากกระบวนการขั้นตอนนี้มีดังนี้ คือ

ผู้เข้าร่วมประชุมและทีมวิจัยได้ความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำเอมซี และการเตรียมแปลง ตลอดจนการดูแลรักษาดิน เพราะว่าฝ่ายทีมวิทยากรบอกว่าบ้านคอนดู่ดินมีสภาพที่พร้อมในการปลูกผักมากกว่าบ้านหนองกงเต่า และมีความพร้อมในเรื่องที่ทางในการจัดสรรให้กับทุกครัวเรือน

รูปแบบที่ทางผู้เข้าร่วมและทีมวิจัยเลือกที่จะทำการทดลองแบบเดียวกันกับที่อบรมมา คือ ใช้ปุ๋ยพืชสด และการใช้น้ำเอมซีทั้งนี้เพราะต้องการทดลองว่าจะได้ผลดังที่กลุ่มวิทยากรทำมาก่อนหรือไม่ ประกอบกับวัสดุในการทำปุ๋ยนั้น สามารถหาได้ง่ายจากภายในชุมชนเอง ส่วนชนิดของผักที่ต้องการทดลองคือ ผักที่เคยปลูกมา เช่น แตงลัก ใบกระเพรา ผักกาดเขียว หน่อไม้ฝรั่ง เป็นต้น

จากการปฏิบัตินั้น ทุกกลุ่มได้ทำการจัดเตรียมแปลงตามที่ได้ฝึกอบรม และมีการจัดเตรียมปุ๋ยพืชสด และนำหน่อเอมซีไว้ก่อนแล้ว แต่เนื่องจากการที่สภาวะแล้งมากทำให้ขาดน้ำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการปลูกผัก และสภาพอากาศที่ร้อนมาก ทำให้การทดลองของแต่ละกลุ่มไม่ประสบผลสำเร็จ

บทเรียนที่ได้จากการขั้นตอนนี้

สังเกตเห็นว่าผู้เข้าร่วมประชุมและทีมวิจัย และทีมวิทยากรได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทั้งในเรื่องการปลูกผัก วิธีการดูแลรักษาดิน การเลือกซื้อพันธุ์ผัก อีกทั้งบรรยากาศการเรียนรู้มีความเป็นกันเอง เพราะใช้ภาษาเดียวกัน และมีลักษณะทำทางเป็นมิตรที่ดีต่อกัน

วิธีการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มวิทยากรเป็นไปโดยง่าย ด้วยกิริยาที่อ่อนโยน และน้ำเสียงที่เรียบง่าย อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ดึงดูดให้ผู้เข้าร่วมอบรมนั่งฟัง และเข้าอบรมจนถึงวินาทีสุดท้าย โดยไม่มีผู้ใดกลับบ้านก่อน

การปฏิบัติที่ไม่ประสบผลสำเร็จมีหลายปัจจัยด้วยกันคือ 1) การเลือกวันเวลาในการทำทดลองไม่เหมาะสม เนื่องจากเป็นช่วงกลางของฤดูหนาว และสภาพอากาศแห้งแล้งมาก แม้ว่าแต่ละกลุ่มได้

พยายามปลูกผักกลุ่มละประมาณ 2-3 ครั้ง แต่ผลผลิตได้น้อยมาก เนื่องจากปัญหาสภาพของอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย

8. การสร้างความร่วมมือกับเครือข่าย

การสร้างความร่วมมือกับเครือข่าย ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ ดังนั้นจึงได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายดังนี้

8.1 ใช้การรู้จักกันเป็นส่วนตัว เพื่อเป็นสะพานในการเชื่อมโยงในการสร้างเครือข่าย เช่น การจัดหาวิทยากรที่เป็นสมาชิกของตลาดสีเขียว ทั้งนี้จะเป็นลักษณะการสร้างเครือข่ายทางอ้อม ที่นำผู้มีประสบการณ์มาเล่าสู่กันฟัง และศึกษาดูงานตามที่กล่าวมาแล้วนั้น

8.2 ใช้องค์กรท้องถิ่น เพื่อเชื่อมโยงการสร้างเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องทางด้านวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย โดยหัวหน้าทีมต้องเป็นผู้จัดดำเนินการ ให้ครบทุกส่วน โดยโครงการได้สร้างเครือข่ายกับ 1) โรงเรียนบ้านคอนคูเพื่อขอใช้สถานที่ และให้บุคลากรของโรงเรียนมาร่วมทีมวิจัย 2) สำนักการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกันทรวิชัย ซึ่งเป็นสถานการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีครูประจำตำบลเป็นทีมวิจัย 3) เทศบาลตำบลคันธารราษฎร์ โดยทีมวิจัยเป็นเพื่อนสนิทของนายกเทศบาลตำบล ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงทำให้การสร้างเครือข่ายขอความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆของโครงการดำเนินการได้โดยสะดวก

นอกจากนั้นแล้วเทศบาลตำบลคันธารราษฎร์ ก็เป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดประชาชน จึงได้อาสาที่จะร่วมมือในการปลูกสร้างตลาดริมทาง และพยายามที่จะส่งเสริมให้ประชาชนได้มีการปลูกผักปลอดสารพิษด้วย

9. การจัดเวทีสาธารณะ

ซึ่งขั้นตอนสุดท้ายของโครงการวิจัยนี้ คือการจัดประชุมสะท้อนข้อมูลได้เชิญเครือข่ายในท้องถิ่นเข้าร่วมประกอบด้วย เทศบาลตำบลคันธารราษฎร์ สำนักการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกันทรวิชัย โรงเรียนบ้านคอนคู ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป และทีมวิจัย เพื่อได้ทราบเกี่ยวสถานการณ์การปลูกผักตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชนิดของผักพื้นบ้านที่ขึ้นเองตามธรรมชาติซึ่งนับว่าเป็นทุนทางสังคมของชุมชนบ้านคอนคู วิธีการปลูกผัก และประกอบกับความเชื่อในด้านการเกษตร เช่น พิธีการเสี่ยงชั่งทำนายให้ฝน

วัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอข้อมูลที่จัดเก็บมาได้ด้วยวิธีการจัดประชุมกลุ่ม

ผลที่ได้จากกระบวนการขั้นตอนนี้มีดังนี้ คือ

ผู้นำชุมชนได้นำเสนออยากให้ผักย่านาง ซึ่งเป็นผักพื้นบ้านที่ขึ้นเองตามธรรมชาติให้เป็นผักเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านดอนคู่ เนื่องจากเป็นผักที่มีประโยชน์ ในการปรุงอาหาร และเป็นสมุนไพร ที่สำคัญคือขึ้นง่าย แม้ว่าจะมีการตากวางออกจากสวนแล้วก็ยังเกิดขึ้นเองได้ง่าย

ชุมชนกับเทศบาลตำบลคันธารราษฎร์ จะร่วมมือในการสร้างตลาดริมทาง สำนักการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอกันทรวิชัย จะใช้แปลงผักเป็นฐานในการสอนหนังสือ และโรงเรียนบ้านดอนคู่จะส่งเสริมให้วิชาการเกษตรได้ลงมือปฏิบัติ โดยใช้พื้นที่ในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้การปลูกผักปลอดสารพิษ อีกทั้งชุมชนได้เสนอให้มีการจัดการดำเนินการทางด้านการตลาดคือ เน้นการขายผักตามธรรมชาติ และผักปลอดสารพิษ มีการจัดจำหน่ายสัปดาห์ละ 2 ครั้ง

บทเรียนที่ได้จากการขั้นตอนนี้

การสะท้อนข้อมูลทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติม จากการที่ไม่ได้สอบถามในแบบสอบถาม อีกทั้งเป็นการได้เพิ่มเติมข้อมูลจากผู้คนในชุมชน ซึ่งเป็นสารสนเทศที่แท้จริง

จะนั้นสรุปในบทกระบวนการและวิธีปฏิบัติการในครั้งนี้้น หัวหน้าโครงการ ผู้ร่วมวิจัย และทีมวิจัยที่เป็นชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ต้องมีการปรับตัวและเข้าใจในกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเฉพาะหัวหน้าโครงการที่จำเป็นต้องวิธีการที่แนบเนียนในการทำให้ชุมชนมีความเชื่อถือ และศรัทธาในการทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างกลมกลืน และอีกทั้งต้องรู้จักเป็นบุคคลที่ต้องรู้จักแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาที่ทำการวิจัย

กระบวนการที่ปฏิบัติต้องรีบกระทำเมื่อผู้ร่วมวิจัยเกิดความต้องการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสนอข้อมูลของชุมชนของตนเอง โดยต้องนำเสนอทั้งด้านดีและไม่ดี อาจจะเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชนเองหรือกลุ่มคนภายในชุมชนเอง นอกจากนั้นแล้วทีมวิจัยซึ่งเป็นคนในชุมชนก็เป็นตัวอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนคนอื่นๆต้องการเรียนรู้ร่วมด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

บทที่ 4

ข้อมูลพื้นที่ศึกษา

บ้านคอนดู่ หมู่ที่ 9 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ระหว่าง กิโลเมตรที่ 12 และกิโลเมตร 13 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 213 ถนนถีนานนท์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ห่างจากตัวจังหวัด 12 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอกันทรวิชัย 4 กิโลเมตร

ประชากรของบ้านคอนดู่ ทั้งหมด 494 คน แบ่งเป็น ชาย 255 คน และหญิง 239 คน มีจำนวน ครัวเรือนทั้งหมดมี 115 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม รับจ้าง ค้าขาย และรับราชการ ตามลำดับ และมีฐานะค่อนข้างยากจน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อเขตพื้นที่บ้านโนนเมือง ตำบลคันธารราษฎร์

ทิศใต้ ติดต่อเขตพื้นที่บ้านโคกก่อง ตำบลคันธารราษฎร์

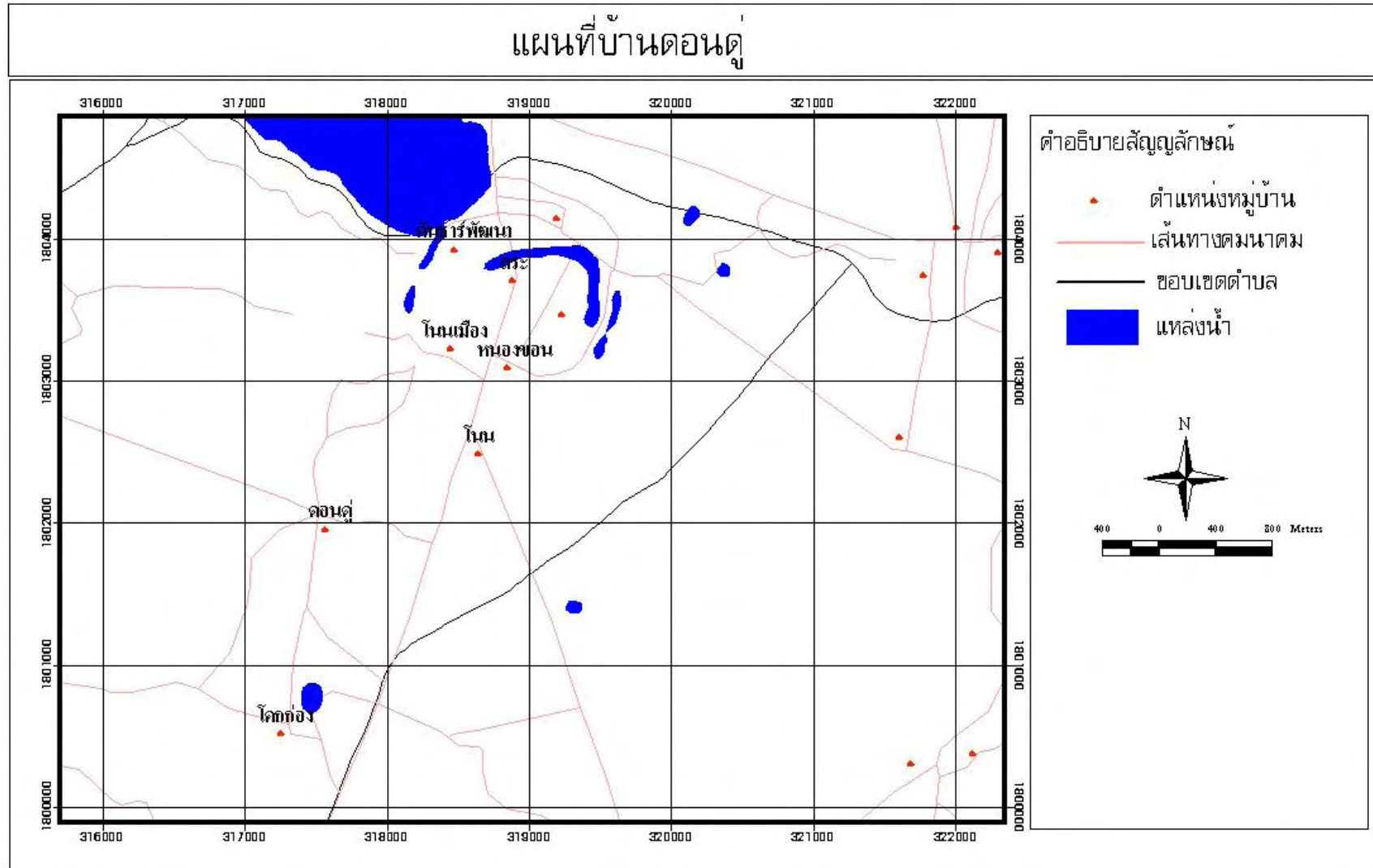
ทิศตะวันออก ติดต่อเขตพื้นที่บ้านหนองขอนตำบลคันธารราษฎร์

ทิศตะวันตก ติดต่อเขตพื้นที่บ้านโพนงาม ตำบลคันธารราษฎร์

พื้นที่

มีพื้นที่รวม 1,320 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 123 ไร่ พื้นที่อาศัย 72 ไร่ ที่สาธารณะประโยชน์ 95 ไร่ มีหนองน้ำสาธารณะประโยชน์ 8 ไร่

ภาพประกอบ 4.1 แผนที่บ้านดอนดู่

ภาพประกอบ 4.2 แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ

ประวัติบ้านดอนคู

หมู่บ้านดอนคูตั้งขึ้นเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2414 โดยมีนายโต เป็นผู้นำชาวบ้าน ย้ายจากอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีพระครูพทุม วิเศษกันทรวิชัย ได้เป็นผู้ชักชวนย้ายมาครั้งแรก ซึ่งต่อมาก็ได้ตั้งนายโต เป็นเมืองขวา ทำเลที่ตั้งหมู่บ้านดอนคูนั้น เต็มไปด้วยป่าประดู่ น้อยใหญ่จำนวนมาก จึงเรียกกันว่า “บ้านดอนคู” ซึ่งฝั่งตะวันตกของหมู่บ้าน มีหนองน้ำอยู่แห่งหนึ่ง เรียกชื่อต่อๆ กันว่า “หนองรัก” เป็นหนองน้ำที่ชาวบ้านและพระสงฆ์ใช้ในการชีวิตประจำวันตลอดมา ทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นที่ตั้งของดอนตา-ปู่ ต่อมา มีพระลูกแก้วในวัดของบ้านดอนคูได้เป็นผู้ชักนำให้ชาวบ้านและบ้านใกล้เคียงช่วยกันก่อสร้างโบสถ์ 1 หลัง เพื่อประกอบพิธีทางศาสนา ซึ่งสมัยนั้นสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ต่อมาอีกประมาณ 53 ปี สภาพของโบสถ์ก็ชำรุดทรุดโทรมลงมาก ขาดการทะนุบำรุง ชาวบ้านดอนคู ซึ่งมีนายเท่า จันทรศิริ นางแพง เหล่าสมบัติ เป็นผู้ชักนำชาวบ้านในการรวบรวมปัจจัยช่วยกันซ่อมแซม โบสถ์ใช้เวลา 3 ปี จึงแล้วเสร็จก่อสร้างด้วยปูนซีเมนต์ทั้งหลัง

ในระยะแรกชาวบ้านยังไม่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียน นอกจากใครต้องการส่งลูกเข้าเรียนหนังสือ ก็ไปเรียนตามวัด ที่วัดโคกพระ เมื่อทางราชการมองเห็นถึงความสำคัญ ความจำเป็น จึงให้ตั้งโรงเรียนขึ้นที่วัดบ้านดอนคู มีนักเรียนจากหมู่บ้านดอนคู บ้านโคกก่อง บ้านหนองขอน ร่วมเรียนด้วยกันทำให้ชาวบ้านได้รับการศึกษาดีขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2508 จึงได้ย้ายโรงเรียนไปตั้งเป็นเอกเทศของตนเอง ที่บริเวณบ้านโคกหนองรัก ซึ่งเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านใกล้เคียง ดังกล่าว ได้ร่วมเรียนด้วยกันเหมือนเดิม

เมื่อปี พ.ศ. 2526 ทางราชการได้มีโอกาสเข้ามาสนับสนุนพัฒนาชนบทยากจนให้สามารถช่วยตนเองได้ ชาวบ้านดอนคูจึงได้รวมกำลังช่วยกันเร่งรัดพัฒนาหมู่บ้านหลายด้าน เป็นที่เชิดหน้าชูตาของอำเภอและจังหวัดด้วยและในปัจจุบันก็ยังรักษาความมดีนี้ไว้ตลอดมา

สภาพภูมิประเทศ

บ้านดอนคู หมู่ 9 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะกับการเพาะปลูกมีทางน้ำไหลผ่านพื้นที่การเกษตรเป็นบางฤดูกาลมีห้วยสายคอไหลผ่านจนถึงวังเลิง บ้านหัวขัว ตำบลท่าขอนยาง

แหล่งน้ำในหมู่บ้าน

มีสระน้ำ 1 แห่ง และ น้ำสาธารณะประ โยชน์ 2 แห่ง คือ หนองป่า และ หนองหลัก

ลักษณะดิน

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม จึงทำให้สภาพของดินเป็นดินเหนียวปนทราย และดินค่อนข้างที่จะเค็มบางส่วน

ทรัพยากรธรรมชาติ

มีสระน้ำสาธารณะ 2 แห่ง

มีป่าไม้ที่อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม 95 ไร่

มีป่าไม้ที่สมบูรณ์ 16 ไร่

การคมนาคม โดยทั่วไปใช้ถนนภายในหมู่บ้าน และถนนเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรัง จะเป็นถนนคอนกรีตเฉพาะถนนเส้นกลางบ้าน ส่วนถนนที่ใช้ในการเกษตรยังเป็นถนนดินธรรมชาติ

ระบบสาธารณูปโภคภายในหมู่บ้าน

ด้านไฟฟ้า ทุกครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้อย่างสะดวก

ด้านประปา มีน้ำประปาใช้ทุกครัวเรือน ซึ่งเป็นน้ำประปาผิวดิน

ด้านโทรคมนาคม มีทั้งโทรศัพท์ประจำบ้านจำนวน 19 หมายเลข และโทรศัพท์เคลื่อนที่จำนวน 85 เครื่อง

ข้อมูลสภาพทางสังคม

สภาพปัจจุบัน ประชากรในหมู่บ้านค่อนข้างจะพึ่งพากันแบบเครือญาติ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เคารพนับถือผู้ที่อาวุโสกว่า และมีความสามัคคี เช่นการรวมกลุ่มทางด้านสังคม อนุรักษ์และส่งเสริม สืบสานศิลปวัฒนธรรมประเพณี (ฮีต 12 ครอง 14) อันติงามของท้องถิ่น ตลอดจนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาชุมชนและความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านให้ดีขึ้น เช่น

- กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้าน จำนวน 1 กลุ่ม
- กลุ่มสตรีแม่บ้าน จำนวน 1 กลุ่ม มีสมาชิก 21 คน
- กลุ่มเยาวชน จำนวน 1 กลุ่ม มีสมาชิก 24 คน
- กลุ่มทอผ้า (ด้วยกี่กระตุก) จำนวน 1 กลุ่ม มีสมาชิก 20 คน
- กลุ่มเลี้ยงวัว จำนวน 1 กลุ่ม มีสมาชิก 72 คน
- กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ จำนวน 1 กลุ่ม มีสมาชิก 97 คน

- กลุ่มสุขภาพิบาลอาหาร จำนวน 1 กลุ่ม
- กลุ่มส่งเสริมผลผลิตพันธุ์ข้าว (มะลิ 105) จำนวน 1 กลุ่ม มีสมาชิก 46 คน
- กลุ่มกองทุนเงินล้าน จำนวน 1 กลุ่ม มีสมาชิก 97 ครั้วเรือน
- โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข. คจ.) จำนวน 1 กลุ่ม มีสมาชิก 72 ครั้วเรือน

ปัญหาทางสังคม

จากการได้พูดคุยกับผู้นำในหมู่บ้าน และกลุ่มอาชีพต่างๆที่กล่าวมาข้างต้น ปัญหาที่พบในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นเรื่องการไปขายแรงงาน และไปทำงานต่างถิ่นแบบชั่วคราว หรือ ตามฤดูกาล มีบางครอบครัวที่อพยพย้ายถิ่นแบบถาวร ซึ่งมีสาเหตุหลักจากภาวะความแห้งแล้งของพื้นที่ และการไม่มีงานทำหลังฤดูเก็บเกี่ยวทำให้ชาวบ้านดอนคูไปทำงานต่างถิ่น เพื่อก่อเกิดรายได้ที่ดีกว่า อีกทั้งมีความเบื่อหน่ายในการทำไร่ ทำนา นอกจากนี้ค่านิยมในหมู่บ้านเปลี่ยนไปชอบการทำงานในโรงงาน เพราะ จะสะดวกสบายกว่า มีวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ มีเงินใช้และแต่งตัวสวยงาม เป็นต้น ฉะนั้นทำให้ชุมชนขาดคนวัยหนุ่มสาวที่จะมาเป็นเรี่ยวแรงในการคิดพัฒนาชุมชน

ด้านการศึกษา

ประชากรบ้านดอนคูส่วนใหญ่จบการศึกษาภาคบังคับ มีการอ่านออกและเขียนได้ในระดับไม่คล่องแคล่ว บางคนอ่านได้ แต่เขียนไม่คล่อง เป็นต้น แต่ก็นับได้ว่าสามารถอ่านได้บ้าง ปัจจุบันมีผู้เห็นความสำคัญของการศึกษา ได้ส่งเสริมให้บุตรหลานได้ศึกษาในระดับสูงสุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ถึงอย่างน้อย คือ ม.3 และนิยมให้ลูกเรียนเพิ่ม ที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเพราะค่าใช้จ่ายถูกกว่า และมีหน่วยงานทางราชการเข้ามาฝึกอบรมและจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อให้ความรู้เพิ่มเติมในการฝึกทักษะด้านต่างๆ ซึ่งมีประชาชนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งให้ความสนใจและรับฟังด้วยดีเสมอมา

บ้านดอนคูมีสถานศึกษา 1 แห่ง ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2469 มีเนื้อที่ 39 ไร่ 3 งาน มีอาคารเรียน 2 หลัง ห้องเรียน 8 ห้อง ห้องพิเศษ 3 ห้อง รวมทั้งสิ้น 11 ห้อง เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ด้วยบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนได้จัดการศึกษาให้ทุกคนมีโอกาสและความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่เสียค่าใช้จ่ายในการศึกษา เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ฝึกให้เด็กได้รับประสบการณ์มากที่สุด รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของหลักสูตรโรงเรียน

บุคลากรของโรงเรียนมีทั้งหมด 9 คน เป็นข้าราชการ 8 คน และลูกจ้างชั่วคราว 1 คน และนักเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 รวมทั้งหมด 81 คน

โดยภาพรวมโรงเรียนกับชุมชนเป็นเครือข่ายที่ดีต่อกัน ทั้งโรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา โดยได้รับการสนับสนุนทั้งแรงงาน กำลังทรัพย์ ส่งผลให้สถานศึกษาได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะเห็นว่าเป็นจุดเด่นของสถานศึกษาที่มีชุมชนเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือในการพัฒนาโรงเรียน

เนื่องจากเป็นสถานศึกษาเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ทำให้พบปัญหา ดังนี้คือ

- 1.ขาดห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา
- 2.บุคลากรมีน้อยไม่เพียงพอต่อการศึกษา และขาดบุคลากรที่มีความสามารถด้านภาษาต่างประเทศ
- คนตรี
- 3.งบประมาณสนับสนุนมีจำกัด

สภาพปัญหาทางการศึกษา ปัญหาที่พบ คือ ชาวบ้านไม่มีกำลังทรัพย์ในการส่งเสียบุตรเข้าเรียนในระดับที่สูงได้ แต่ชาวบ้านมีค่านิยมที่จะส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนที่โรงเรียนระดับจังหวัดที่มีชื่อเสียงมากกว่าที่จะส่งให้เรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน

ด้านการปกครอง

ปัจจุบันชาวบ้านมีความสามัคคีกัน มีอิสระในการออกเสียงเลือกตั้ง ประชาชนทุกคนได้รับข้อมูลข่าวสารได้ทันเหตุการณ์ สะดวกรวดเร็วโดยหอกระจายข่าว จากผู้นำหมู่บ้านและร่วมรับฟังความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์การดำเนินการพัฒนาหมู่บ้าน

รายชื่อผู้นำหมู่บ้านปัจจุบัน

1. นายอาจ ทับลา	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 9
2. นายทรงเดช พรภุณา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
3. นายจักรี พิลหา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
4. นายสุริยันต์ ภูนาเพชร	สอบต.
5. นายรงค์ศักดิ์ เพียขันธ์	สอบต.

คณะกรรมการหมู่บ้านและประชาชนกลุ่ม

1. นายอาจ ทับลา	ประธานประชาคมหมู่บ้าน / ประธานกองทุนหมู่บ้านคอนดู
2. นางรัตนา นิตยารส	เลขาธิการกองทุนหมู่บ้าน

3. นางเอ็ด ตะโล้น	ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน
4. นางลิจิต ทับลา	เลขากลุ่มสตรีแม่บ้าน
5. นายอนุชา สารพันธ์	ประธานกลุ่มเยาวชน
6. นายฉลอง อ่อนโพธา	เลขานุการกลุ่มเยาวชน
7. นางเหรียญ นະตะ	ประธานกลุ่มทอผ้า
8. นายอนงค์ อันสนั่น	เลขานุการกลุ่มทอผ้า
9. นายอุทัย คำดี	ประธานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์
10. นางรัตนา นิตยารส	เลขานุการกลุ่มออมทรัพย์
11. นางละมุล เหล่าไชย	ประธานกลุ่มสุขาภิบาลอาหาร
12. นายจรัส ดาวยันต์	เลขานุการกลุ่มสุขาภิบาลอาหาร
13. นายवाद เหล่าไชย	ประธานกลุ่มส่งเสริมผลผลิตข้าวพันธุ์ดี (มะลิ 105)
14. นายณรงค์ อันสนั่น	เลขานุการกลุ่มส่งเสริมผลผลิตข้าวพันธุ์ดี (มะลิ 105)
15. นายอาจ ทับลา	ประธานโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข. คจ.)
16. นายจักรี พิลาหา	เลขานุการโครงการ (กข. คจ)
17. นายอาจ ทับลา	ประธานกลุ่มเลี้ยงวัวเนื้อ
18. นายรงค์ดี เพี้ยขำนิ	เลขานุการกลุ่มเลี้ยงวัวเนื้อ
19. นายอาจ ทับลา	ประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน
20. นางรัตนา นิตยารส	เลขานุการคณะกรรมการหมู่บ้าน

ปัญหาการปกครอง คือ ชุมชนบางส่วนไม่เห็นความสำคัญของการเข้าประชุมกัน เพราะบางคนบอกว่าเสียเวลา ไม่ทราบว่ามารวมแล้วจะได้รับประโยชน์อะไร ทำให้เกิดมีกติกากว่าหากผู้ใดไม่มาร่วมประชุมจะตัดสิทธิ์ในโครงการ หรือกิจกรรมต่างๆของทางรัฐบาล

ด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี

ชาวบ้านค่อนข้างส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มี วัดประจำหมู่บ้านคือวัดบ้านคอนคู้เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของชาวบ้าน ในการทำบุญอุทิศบาปบุญกุศล ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นในเรื่อง บุญกุศล – บาปกรรม ยึดถือจารีตประเพณีวัฒนธรรมสืบที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา

ชาวบ้านค่อนข้างมีการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีการอนุรักษ์และพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น เรียกว่า ชีตสิบสอง หรือการทำบุญตามแต่ละเดือน ดังต่อไปนี้

เดือนอ้าย หรือ เดือน1 บุญเข้ากรรม ส่งท้ายปีเก่า คือพระสงฆ์จะเข้ากรรมหรือเข้าปริวาสกรรม ในวินัยพระสงฆ์ได้บัญญัติไว้ว่า ภิกษุใดต้องอาบัติ สังฆาทิเสส เช่น จับต้องกายหญิงด้วยกาย วาจา ใจ ใดๆ จะพ้นอาบัติได้ต้องเข้าปริวาสกรรม การเข้าปริวาสกรรมมิใช่การไถ่บาปเหมือนศาสนาอื่น แต่เป็นการให้ภิกษุที่ต้องอาบัติได้สำนึกผิดและสารภาพต่อหน้าพระสงฆ์ เป็นการรู้สำนึกด้วยตัวเองไม่มีใครบังคับแล้วสำรวมกาย วาจา ใจ ไม่ให้กระทำความผิดต่อไปอีก ภิกษุใดปกปิดความผิดสังฆาทิเสสจะเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์มิได้

เดือนยี่ หรือ เดือน 2 บุญกวนลาน(บุญกุ่มข้าวใหญ่) ในเดือนนี้มีกิจกรรมที่สำคัญ ซึ่งพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเกี่ยวข้องเรียกว่า “บุญกวนลาน” นั้น คือ มีพิธีนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์มาฉันภัตตาหารที่ลานนวดข้าว ตอนจะขนข้าวขึ้นบ้าน การทำเช่นนี้เป็นการกระทำเฉพาะเจ้าของลานข้าวแต่ยังมีการเข้าไปร่วมกันทั้งหมู่บ้าน คือ ชาวบ้านจะเอาข้าวเปลือกมารวมกันที่ศาลากลางบ้านเป็นกองขนาดใหญ่เรียกว่า “กุ่มข้าว” แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญให้ทานเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวและหมู่บ้านก่อนที่จะบรรทุกข้าวเปลือกมาใส่ไว้ในยุ้งหรือฉางข้าวต่อไป

เดือนสาม บุญข้าวจี ชาวบ้านจะกำหนดพิธีกันในกลางเดือน 3 เฉพาะ “ข้าวจี” ก็คือข้าวเหนียวสุกที่นึ่งสุกแล้วมานึ่งเป็นก้อนอาจมีการทาไข่เพื่อเพิ่มความหอม “จีไฟ” ให้สุกอีกครั้งหนึ่ง ชาวบ้านจะรวมตัวกันทำที่หมู่บ้านหรือตามบ้านหรือไปรวมกันทำที่วัด เสร็จแล้วนำไปถวายให้พระภิกษุหรือสามเณร ได้ฉันพร้อมกันกับอาหารคาวหวานอื่นๆ เมื่อฉันเสร็จแล้วก็จะกล่าวคำอนุโมทนา หลังจากนั้นพระสงฆ์จะเทศน์ลงข้าวจี

เดือนสี่ บุญเผา มีการฟังเทศเรื่องพระเวสสันดรชาดกถือว่าเป็นการทำบุญมหากุศลที่ยิ่งใหญ่ พุทธศาสนิกชนไปร่วมกันที่วัดกันอย่างมากมาย งานบุญดังกล่าวนิยมนำกันระหว่างเดือนสี่ เป็นการทำบุญด้วยการรำลึกอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่ได้เกิดเป็นพระเวสสันดรและได้บำเพ็ญเพียรบารมี บรรพบุรุษอีสานได้นำมาผสมผสานกับการละเล่นพื้นบ้านให้มีความสนุกสนานรื่นเริง

เดือนห้า บุญตรุษสงกรานต์ กำหนดพิธีกันในเดือน 5 โดยดักน้ำเย็นที่ใสสะอาดประพรมด้วยน้ำหอมแล้วนำไปสรงพระพุทธรูป พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และผู้อาวุโสที่เคารพนับถือ คือ เริ่มตั้งแต่มื้อ 15 ค่ำ เดือน 5 ไปถึง 15 ค่ำ เดือน 6 ความมุ่งหมายเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง อีกทั้งมีการก่อพระเจดีย์ทรายในงานสงกรานต์อีกด้วย เพื่อที่จะได้ทำการสรงน้ำด้วย

เดือนหก บุญบั้งไฟ ชาวบ้านจะกำหนดพิธีขึ้นในระหว่างเดือนหก ความมุ่งหมายคือการทำบุญกุศลที่วัดเสร็จแล้วตอนบ่ายก็จะมีพิธีการจุดบั้งไฟ เพื่อเป็นการบวงสรวง พระยาแถน เทวดาบนท้องฟ้า บันดาลให้ฝนฟ้าตกตามฤดูกาล และเพื่อที่จะให้ชาวนาได้มีการทำนาที่มีผลผลิตดี

เดือนเจ็ด บุญข้าสะเฒ่า เป็นการทำบุญในเดือนเจ็ด เป็นการชำระความสะอาดทั้งภายนอก ได้แก่ ร่างกาย เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และภายใน ได้แก่ จิตใจ เป็นความเชื่อมาตั้งแต่อดีตการ ที่จะต้องมีการทำสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาเพื่อ ปราศจากสิ่งเลวร้ายทั้งปวงและเพื่อที่จะให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข

เดือนแปด บุญเข้าพรรษา พระพุทธศาสนิกชนจะเข้าไปร่วมทำที่วัดเรื่องประเพณี เรื่องประเพณีถวายสักการะที่สำคัญ ก็คือ การหล่อเทียนพรรษา โดยการสลักลายเทียนเป็นลวดลายที่ตกแต่งประดับให้สวยงาม เพื่อประกวด ประชันกัน โดยแต่ละพื้นที่จะจัดขบวนแห่ขึ้นแล้วไปประกวดที่วัด

เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ชาวบ้านจะกำหนดพิธีในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ที่เรียกกันว่าข้าวประดับดิน โดยการนำเอาข้าวห่อ ขนมหวาน และหมากพลู บุหรี่ นำไปวางไว้ที่พื้นดินที่สำคัญต่างๆ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้อง นอกจากนั้นก็ยังได้มีการเลี้ยงอาหารกันระหว่างครอบครัว และแจกจ่ายไปตามญาติมิตรที่เข้าร่วมบุญประดับดินครั้งนี้ด้วย

เดือนสิบ บุญข้าวสาก เป็นการทำบุญในเดือน 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านได้นำข้าวต้ม ขนมห้อยแจกจ่ายกันในตอนพลของวันนี้ ชาวบ้านได้นำสำรับกับข้าวและเครื่องไทยทานเพื่อนำเข้าไปถวายพระภิกษุในวัด

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา ในเดือนนี้ถือว่าเป็นโอกาสของชาวบ้านที่จะได้แสดงความเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนาครั้งใหญ่ ชาวบ้านและพระสงฆ์ ตลอดจนสามเณรจะช่วยกันจัดทำประทีปขึ้นในวัด ตรงหน้าพระอุโบสถ แล้วนำประทีปรูปเทียนมาจุดบูชาพระรัตนตรัย ซึ่ง ตรงกับ 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นเวลาสามวันสามคืน แล้วมีการทำบุญตักบาตรเทโว

เดือนสิบสอง บุญกฐิน เป็นการทำบุญในเดือนสิบสอง ชาวบ้านได้พากันทำบุญกฐินหลังจากออกพรรษา ซึ่งถือว่าคตินิยมในทางพระพุทธศาสนา นอกจากบุญกฐินแล้ว ก็ยังมีการทำบุญทอดผ้าป่า โดยเฉพาะบุญทอดผ้าป่าไม่ได้กำหนดตามกาลและเวลา คือ เจ้าของหรือเจ้าภาพจะกำหนดให้ทำพิธีตอนไหนก็ได้ ผ้ากฐินที่นำไปถวายพระสงฆ์ เรียกว่า ผ้าไตร สบง จีวร และสังฆาฏิ และมีการเพิ่มเติมบริวารกฐินขึ้น เช่น

บาตร มีดโกนหนวด ผ้าอาบน้ำฝน การทำบุญกฐินนี้มีช่วงเวลา โดยเริ่มตั้งแต่เริ่ม แรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึง ขึ้น 15 ค่ำ

จะเห็นได้ว่าชาวบ้านดอนคูได้มีการรักษานุรักษ์ด้านวัฒนธรรมความเชื่อ จารีตประเพณี ดังที่ชาวบ้านได้จัดกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะประเพณีบุญ 12 เดือน อย่างไรก็ตามก็ยังมีชาวบ้านที่มีความเชื่อในเรื่องการสร้างผลบุญหรือกรรม ในชาตินี้จะส่งผลในชาติน้ำมีชาวบ้านจำนวนมากที่เชื่อเรื่องนี้ ชาวบ้านบางส่วนจึงนิยมจัดงานที่ใหญ่โต เช่น งานบวชหรืองานศพต้องมีการลั่น วัว-ควาย มีการฉลองด้วยเครื่องเงินเมานอกจากนี้ งานประเพณีบางอย่าง เช่น งานศพมักจะมีการเล่นการพนัน ก่อให้เกิดการสิ้นเปลืองและติดการพนันร่วมด้วย

ด้านเศรษฐกิจ

ในชุมชนบ้านดอนคูมีอาชีพหลัก คือการทำการเกษตร ทำนาทั้งหมด 83 ครัวเรือน รายได้เฉลี่ย / ปี 26,000 บาท รับจ้างทั่วไป 11 ครัวเรือน รายได้เฉลี่ย / ปี 25,000 บาท รับราชการ 10 ครัวเรือน รายได้เฉลี่ย / ปี 80,000-300,000 บาท อาชีพอื่นๆ 3 ครัวเรือน รายได้เฉลี่ย / ปี 15,000 บาท มีอาชีพเสริมคือการปลูกเห็ด การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และปลูกผักต่างๆตามฤดูกาล

ภายในหมู่บ้านมีร้านค้า จำนวน 5 ร้าน และมีโรงสีข้าวขนาดเล็ก จำนวน 2 โรง

แม้ว่าชาวบ้านจะมีอาชีพหลักในการประกอบอาชีพ แต่ก็ไม่สามารถที่จะปลด ลดหนี้สินได้มากนัก เนื่องจากปัญหาด้านชุมชนเศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องดังนี้ คือ 1) ผลผลิตทางการเกษตรต่อไร่ต่ำ เพราะขาดการส่งเสริมทางด้านปัจจัยในการผลิตแก่เกษตรกร ไม่มีการปลูกพืชหมุนเวียน ขาดการบำรุงดิน และส่วนใหญ่มักจะใช้ปุ๋ยเคมีมากกว่าปุ๋ยอินทรีย์ทำให้ดินเสื่อมสภาพ 2) รวมทั้งไม่มีแหล่งน้ำทางการเกษตรที่พอเพียง 3) ราคาผลผลิตตกต่ำ เพราะขาดการวางแผน และการจัดการที่ดีด้านการตลาด 4) ขาดการส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อเพิ่มผลผลิตและลดค่าใช้จ่ายในการลงทุน และส่งเสริมการทำเกษตรปลอดสารพิษนอกฤดูกาล ทำนา เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้ตลอดปี 5) รัฐบาลไม่สามารถประกันราคาสินค้าเกษตรได้อย่างต่อเนื่อง 6) ภาครัฐไม่สามารถควบคุมราคาปุ๋ยให้คงที่ได้ 7) เกษตรไม่มีทุนหมุนเวียนที่เพียงพอ 8) ขาดการส่งเสริมให้เกษตรกรมีงานทำให้เกษตรกรมีงานทำในช่วงที่ว่างจากการทำนาจึงทำให้มีรายได้น้อยแล้วก่อให้เกิดปัญหาเรื่องหนี้สินที่เพิ่มมากขึ้น

ฉะนั้นชุมชนจึงมีการตั้งกลุ่มต่างๆขึ้นมาเพื่อที่จะทำการเพิ่มรายได้หลังการเก็บเกี่ยวข้าว นั่นคือ กลุ่มประปาเพื่อการเกษตร โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน โดยการใช้ประปาในการ

ปลูกผัก อีกทั้งชุมชนได้ใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนคือ การใช้ที่ดินสาธารณะมาใช้เพื่อส่วนรวม ด้วยวิธีการแบ่งที่ดินสาธารณะให้กับทุกครัวเรือนในชุมชน ดังภาพผังการแบ่งแปลงผัก

ภาพประกอบ 4.1 ผังแปลงผักของบ้านคอนดู่

ผังแปลงผักของบ้านคอนดู่

จากการแบ่งปันจัดสรรที่ทำการเพาะปลูกผักแล้วนั้น ชุมชนได้พยายามช่วยเหลือตนเองในการที่จะเพิ่มผลผลิตในการปลูกผักนานาชนิด โดยมีพื้นที่ในการปลูกประมาณครัวเรือนละ 2 งาน มีทั้งหมด 80 ครัวเรือน เพื่อส่งขายที่ตลาดในอำเภอเมืองมหาสารคาม และตลาดอำเภอกันทรวิชัย โดยเฉลี่ยรายได้ประมาณสัปดาห์ละ 400 – 800 บาท ซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทของผักที่นำออกไปจำหน่าย ว่าเป็นที่นิยมบริโภคของคนในท้องตลาดหรือไม่ รวมทั้งผักที่ขึ้นตามธรรมชาติ การจัดจำหน่ายของชุมชนมักจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อเองภายในหมู่บ้าน และมีจำนวนน้อยที่นำไปขายเองที่ตลาด เนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายในการ

เดินทาง ประกอบกับการเดินทางไม่ค่อยสะดวก และต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นมาอีก ทั้งนี้ไม่ใช่ทุกครัวเรือนที่ปลูกเพื่อจัดจำหน่าย บางครัวเรือนก็ปลูกเพื่อการบริโภค และเพื่อเป็นงานอดิเรกเท่านั้น

ด้านสุขภาพอนามัย

ในสภาพปัจจุบันนี้ชาวบ้านจะไปใช้บริการที่สถานีอนามัยตำบลและโรงพยาบาลประจำอำเภอและมีโครงการ 30 บาทรักษาได้ทุกโรค ซึ่งมีส่วนช่วยในการอำนวยความสะดวกสบาย และแก้ไขปัญหาให้หลายๆ ด้านได้ ชุมชนมีการจัดตั้งสถานบริการขั้นพื้นฐาน โดยหมู่บ้านมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน มีอาสาสมัครสาธารณสุขให้บริการผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน การปฐมพยาบาลเบื้องต้น มีสถานที่ออกกำลังกาย โดยอาศัยวัดแสงอุทัย คือ วัดประจำหมู่บ้าน เป็นศูนย์รวม

จุดเด่นของชุมชนทางด้านสุขภาพอนามัยนั้นคือ ชุมชนได้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมสุขภาพ และอนามัย โดยอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) มีกลุ่มพลังมวลชนในหมู่บ้านให้การสนับสนุนการแข่งขันกีฬา ในระดับเยาวชน และกลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้าน ขณะนี้ได้กลายเป็นประเพณีปฏิบัติเพื่อจัดกิจกรรมนี้

จุดด้อยในด้านสุขภาพอนามัย ถึงแม้ว่าทางชุมชนมีกลุ่มรณรงค์ในด้านการรักษาสุขภาพ และรู้ถึงสาเหตุของการเจ็บป่วยแต่ก็ยังคงมีปัญหาเรื่องสุขภาพ เนื่องจาก มีข้อจำกัดบางประการ เช่น รายได้ไม่เพียงพอ กับการดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วยและยังยึดติดกับค่านิยมเดิมๆ เช่น ในเรื่องของการรับประทาน อาหาร เพราะยังแต่ก็ยังมีการนิยมบริโภคอาหารที่สุกๆ ดิบๆ ทำให้เกิดโรคภัยเจ็บขึ้นมา เพราะเชื่อว่า กินมาตั้งแต่ปู่-ย่า ตา-ยาย ถึงแม้จะมีรณรงค์แล้วก็ตาม ก็ยังมีความเชื่อและยึดถือในค่านิยมที่ผิดๆ อยู่เช่นเดิม

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

คนในหมู่บ้านอาศัยหนองน้ำสาธารณะในการอุปโภค ทำการเกษตร และเลี้ยงสัตว์ และมีพื้นที่สาธารณะ และดอนปู่-ตา ที่ทุกคนให้ความนับถือ เพราะถือว่าเป็นพ่อบ้านที่ให้ความคุ้มครองปกป้องคนในหมู่บ้านให้อยู่รอดปลอดภัย

สภาพปัญหาทางทรัพยากรธรรมชาติ ประชาชนในหมู่บ้านมีการบุกรุกทำลายป่ากันมากขึ้น และไม่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ ทำให้พื้นที่ป่าขาดความอุดมสมบูรณ์ สัตว์ป่าไม่มีที่อยู่อาศัย และชอบจับสัตว์ในฤดูวางไข่ เพื่อนำผลผลิตที่ได้ไปขายโดยไม่นึกถึงผลกระทบและผลเสียที่จะตามมาและไม่มีการทดแทนส่วนที่หายไป ไม่มีการอนุรักษ์ไว้ ซึ่งส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติเริ่มลดลง

ทรัพยากรธรรมชาติขาดการทดแทนซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญ เพราะสิ่งที่ตามมาคือ การอพยพย้ายถิ่นเข้าไปในเมืองหลวง อีกทั้งชุมชนมีทุนทางสังคมที่ชุมชนอื่นๆ ไม่มี เช่น

ป่าชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของคนในชุมชน ทั้งเป็นแหล่งที่มีพืชผักธรรมชาติที่ขึ้นตามฤดูกาลจำนวนมากและมีหลายประเภท โดยเฉพาะปลายฤดูร้อนและต้นฤดูฝน ซึ่งจะมีเห็ดนานาชนิดขึ้นมาอย่างมากมาย รวมทั้งไข่มดแดงที่เป็นอาหารราคาแพงของชาวอีสาน อีกทั้งเป็นแหล่งในการหาฟืนและของป่านานาชนิดเช่นกัน ที่สำคัญอีกประการคือการรู้จักอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งเป็นการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเชื่อมาใช้คือคอนปู่ตา โดยชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นเทพยดามาปกป้องป่าไว้ หากผู้ใดมาตัดต้นไม้ ถากถางป่าก็จะมีอันเป็นไป ฉะนั้นชุมชนบ้านคอนดู่จึงไม่มีใครที่มาลักลอบตัดไม้ในป่าชุมชน

หนองน้ำ ก็เป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเลี้ยงคนทั้งชุมชนได้ หากแต่ถ้ามีรู้จักรักษา ให้ความสำคัญไว้มากที่สุด อย่างไรก็ตามชุมชนบ้านคอนดู่ แม้ว่าจะมีหนองน้ำก็ตาม แต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องการใช้น้ำในฤดูแล้ง เนื่องจากปัญหาการที่ครอบครัวขยายเพิ่มปริมาณการใช้น้ำมากขึ้น ทั้งใช้ในการเกษตรและการบริโภค ประกอบกับการที่เกิดฝนตกไม่ตามฤดูกาล ด้วยสภาวะของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ชุมชนได้พยายามแก้ไขปัญหาด้วยการขุดหนองน้ำให้ลึกมากกว่าเดิม เพื่อใช้ในการกักขังน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง และทำการเกษตร

ดินของชุมชนบ้านคอนดู่เป็นดินร่วนปนทราย บางแหล่งก็เป็นดินทราย ทำให้ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกพืชบางชนิด อย่างไรก็ตามชุมชนได้พยายามที่จะพัฒนาดินในพื้นที่ที่ตนเองครอบครองดูแล ให้อยู่ในสภาพที่สามารถปลูกพืชผักให้ได้

ฉะนั้นจากข้อมูลหมู่บ้าน พอจะสรุปได้ว่า ชุมชนมีทุนทางปัญญา และทางธรรมชาติ อีกทั้งความสามัคคีของชุมชน พอที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ให้เกิดความพออยู่พอกิน ด้วยการนำทรัพยากรภายในท้องถิ่นมาใช้ ทั้งให้เกิดเป็นรายได้ ลดรายจ่าย เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืนต่อไป

บทที่ 5

ผลการศึกษา

จากการศึกษาโครงการกระบวนการการสร้างการเรียนรู้การปลูกผักปลอดสารพิษ บ้านดอนคู ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามนั้น มีผลการศึกษา ซึ่งจะนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้ คือ

วัตถุประสงค์ ข้อ (1) เพื่อศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนและศักยภาพของชุมชนบ้านดอนคูในการผลิตพืชผัก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (บางส่วนอยู่ในบทที่ 4 ข้อมูลพื้นที่การศึกษา)

ข้อมูลบริบทชุมชน

บ้านดอนคูมีการจัดสรรพื้นที่ทางสาธารณะ และการจัดการลอกหนองน้ำเพื่อเตรียมความพร้อมในการเกษตรอย่างชัดเจน ประกอบกับการตั้งกลุ่มประปาเพื่อการเกษตรเพื่อที่จะรองรับการทำงานของส่วนรวมในชุมชน ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางสังคมของชุมชนได้ต่อการทำการปลูกผักของบ้านดอนคู ดังนั้นชุมชนจึงสามารถผลิตพืชผักออกจำหน่ายได้ในปัจจุบันโดยเฉลี่ยมีรายได้สัปดาห์ละ 400-800 บาทโดยผ่านพ่อค้าคนกลางมารับจากชุมชนเอง ประกอบกับต้นทุนทางสังคมทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือป่าชุมชน เปรียบเสมือนแหล่งผลิตอาหารขนาดใหญ่จากการวิจัยพบว่ามีพืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติทั้งหมด 46 ชนิด และมีการขึ้นตามฤดูกาลต่างๆตลอดทั้งปี

สถานการณ์การผลิตผักในชุมชนบ้านดอนคูในอดีต

การปลูกพืชผักของชุมชนนั้น เน้นการทำอยู่ทำกิน หากมีเหลือจึงนำออกขาย ผักที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นพืชผักที่ใช้ประกอบอาหารภายในครัวเรือน เช่น ใบแมงลัก โหระพา พริก ตะไคร้และข่าเป็นต้น จะเห็นได้ว่าเป็นพืชผักที่ใช้สุรใช้ในการปรุงอาหารหรือดับกลิ่นอาหารคาวประเภทเนื้อสัตว์ ซึ่งเหมาะสมกับสภาพอาหารของคนอีสานที่มีรสจัด สถานที่ปลูกส่วนใหญ่มักจะปลูกในบริเวณบ้านและที่นา เพื่อที่จะไปใช้ปรุงอาหารได้ทันเวลา

พันธุ์ผักที่ชุมชนใช้มักเป็นการจัดเก็บพันธุ์ของพืชผักเอง และมีการแลกเปลี่ยนกันทั้งพันธุ์ผักและกล้าผัก ส่วนด้านเทคนิคและวิธีการปลูกผักก็ไม่มีอะไรที่เป็นรูปแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะ เนื่องจากเน้นการปลูกเพื่อการบริโภค การดูแลรักษามักใช้มูลของวัว ควายในการบำรุงและรักษาดิน การเตรียมแปลงก็เป็นการขย่แปลงและขุดหลุมในการปลูกผัก และหลังจากนั้นก็มีการพรวนดิน และดายหญ้าเท่านั้น

สถานการณ์การผลิตผักในชุมชนบ้านดอนคูในปัจจุบัน

การปลูกผักในปัจจุบันนั้นชุมชนบ้านดอนคูยังมีการปลูกพืชผักที่มีความหลากหลายมากขึ้นกว่าในอดีต แต่ยังคงปลูกผักชนิดเดิมๆที่เคยปลูก ที่มีปลูกเพิ่มมากกว่าในอดีตนั้นคือ มะละกอ เพราะว่ามีมะละกอดูแลรักษาได้ง่ายเพียงให้น้ำให้พอเพียงมะละกอก็สามารถให้ผลผลิตได้ ยิ่งไปกว่านั้นนโยบายของรัฐส่งผลให้ชุมชนเริ่มใช้สารเคมีกับการปลูกผักมากขึ้น เพราะเห็นว่าการปลูกหญ้าสู่ทำให้เก็บเกี่ยวได้ผลตามที่ต้องการและเห็นผลได้

ทันตา จึงเป็นสาเหตุให้ชุมชนบ้านดอนคูนนำมาใช้กับการปลูกผักในปัจจุบัน โดยเฉพาะในการใช้สารเคมีไล่และฆ่าแมลงในแปลงผัก

ศักยภาพการปลูกผักสถานการณ์ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

การทำการเกษตรของบ้านดอนคูน ได้ดำเนินการตามนโยบายของภาครัฐที่เข้ามาส่งเสริม แต่ก็ไม่มีโครงการใดที่อยู่อย่างยั่งยืน เพราะมีการเปลี่ยนนโยบายทางการเกษตร อีกทั้งผลของโครงการแต่ละโครงการก็ไม่มีผลอย่างต่อเนื่อง จากการรวบรวมข้อมูลพบว่าสถานการณ์การปลูกผักมีความเป็นมาจากโครงการต่างๆดังนี้

ปีพ.ศ.2529 รัฐบาลเริ่มโครงการส่งเสริมการปลูกหม่อนเพื่อใช้เลี้ยงไหมภายในหมู่บ้าน มีการปลูกหม่อนภายในพื้นที่ของตนเอง เนื่องจากไหมเป็นความต้องการของตลาดทำให้คนในชุมชนบ้านดอนคูน มีอาชีพเลี้ยงไหมแทบทุกครัวเรือน

ประมาณปี พ.ศ. 2530 ได้มีการใช้พื้นที่สาธารณะของชุมชนมาจัดสรรให้กับคนในชุมชนทำการเกษตรหลังคาเรือนละ 2 งาน โดยได้รับทั้งหมด 80 ครัวเรือน ดังนั้นครัวเรือนที่ได้รับจัดสรรพื้นที่ได้ทำการปลูกหม่อนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งขณะเดียวกันก็มีการปลูกผักไว้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ไม่เน้นการผลิตเพื่อจำหน่าย

ต่อมาในปีพ.ศ. 2535 ภาครัฐได้สนับสนุนการเลี้ยงโคขุน ทำให้ชุมชนบ้านดอนคูนเลิกทำการปลูกหม่อนเพื่อใช้เลี้ยงไหม มาปลูกหญ้าลูซี่ เพื่อใช้ในการเลี้ยงโคขุน นอกจากที่จะปลูกเพื่อการเลี้ยงโคแล้ว ยังมีการปลูกหญ้าเพื่อไว้ขาย เนื่องจากเป็นความต้องการของตลาด ที่ต้องใช้หญ้าลูซี่ในการเลี้ยงโคขุนทุกสัปดาห์ จึงเป็นอีกสาเหตุให้ชุมชนบ้านดอนคูนใช้สารเคมี ในการเร่งผลผลิตปลูกหญ้าลูซี่เพื่อให้ทันกับความต้องการของตลาด

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2551 ได้รับงบประมาณจากโครงการเอสเอ็มแอล (SML) ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลคันธารราษฎร์ เพื่อนำมาบูรณะสระน้ำ และทำประปาเพื่อการเกษตร อันเป็นทุนทางสังคมของหมู่บ้าน ที่มีความพร้อมในการผลิตผัก อีกทั้งให้ชุมชนได้มีการใช้เวลาว่างหลังจากการทำงานมาทำการปลูกผักไว้บริโภคภายในครัวเรือน และหากมีเหลือจากการบริโภคก็นำออกจำหน่าย ประกอบกับภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมหลักการเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อปรับโครงสร้างสังคมให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรชุมชนของตนเองได้ และมีส่วนร่วมการพัฒนา บริหารจัดการภายในชุมชนมากขึ้น อันจะนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถเลี้ยงดูตนเองได้ ฉะนั้นชุมชนจึงได้มีการตั้งกลุ่มทำงานขึ้น โดยใช้ชื่อว่ากลุ่มประปาเพื่อการเกษตร วัตถุประสงค์เน้นการปลูกผักเพื่อการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน ซึ่งโครงสร้างงานประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เหนียวญิก เลขานุการ และกรรมการ โดยคณะกรรมการของกลุ่มมีดังนี้ คือ

1. นายทองแดง คำควร	ประธาน
2. นายสมุทธ โยธาระ	รองประธาน
3. นายประเวศ พิลหา	เหรัญญิก

4. นางรัตนา นิตยารศ	เลขานุการ
5. นางสาวสุนทร พิลาทา	กรรมการ
6. นางสาวอาร พิลาทา	กรรมการ
7. นางเหรียญ ตะนะ	กรรมการ
8. นายมาก สารพันธ์	กรรมการ
9. นางจันทา เพ็ชธานี	กรรมการ

จากการที่ชุมชนได้มีทุนทางสังคมทั้งพื้นที่ในการปลูก และน้ำประปาเพื่อการเกษตร ทำให้เกิดความ สะดวกสบาย ในการดูแลรักษาผลผลิตทางการเกษตรมากขึ้น และเพิ่มการผลิตได้ดีเช่นเดียวกัน ส่วนการปลูก กล้วย้าซึ่งกับโครงการ โคขุนเริ่มลดลง ชุมชนหันมาปลูกผักเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพราะต้องการเพิ่มรายได้ ทำให้ชุมชน หันไปใช้สารเคมีเร่งผลผลิตเพื่อให้ทันกับความต้องการของตลาด แม้ว่าจะมีกลุ่มการทำงานแล้วก็ตาม แต่ รูปแบบการทำงานเป็นลักษณะของครัวเรือน มากกว่าการทำงานแบบกลุ่ม และกลุ่มที่ตั้งมานั้นไม่ปรากฏว่ามี การจัดกิจกรรมของกลุ่ม

ปัญหาของกลุ่มประปาเพื่อการเกษตร

1. ไม่มีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการรณรงค์ในการปลูกผักปลอดสารพิษที่ชัดเจน
2. กลุ่มไม่มีการจัดกิจกรรม การให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกผัก การใช้สารเคมี และไม่เคยการจัดกิจกรรม อื่นๆ ที่จะส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษ
3. ชื่อของกลุ่มเป็นเรื่องของการเกษตรทั่วไป ทำให้ชุมชนคิดว่าทำการเกษตรอะไรก็ได้ ไม่ได้เน้นที่ การปลูกผัก
4. กลุ่มทำงานไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการปลูกผักปลอดสารพิษโดยตรง
5. กลุ่มไม่สามารถที่จะควบคุมผู้ผลิตได้ เพราะวัตถุประสงค์ของกลุ่มเน้นที่การส่งเสริม เพิ่มรายได้
6. กลุ่มทำงานไม่เคยสร้างจิตสำนึกในการปลูกผักปลอดสารพิษ
7. คณะกรรมการกลุ่มไม่ค่อยได้ดำเนินการตามหน้าที่เนื่องจากมีการกิจส่วนตัว

เนื่องจากทางด้านเกษตรตำบล และอำเภอมีรณรงค์ให้ลด ละ เลิก การใช้สารเคมีกับการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการปลูกผัก ทั้งนี้เพราะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ คนในชุมชนเกิดความรู้สึกกังวลเกี่ยวกับการ ใช้สารเคมีในการปลูกผัก ดังนั้นเมื่อทีมสกว.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาทำการประชุมกลุ่มที่บ้านดอนคู่ เพื่อพัฒนาโจทย์การวิจัย ชุมชนให้ความสนใจและต้องการที่จะทำการวิจัยเกี่ยวกับการผลิตผักปลอดสารพิษ

ประมาณ 9 เดือนผ่านไปหลังจากที่งานวิจัยได้ดำเนินการไปถึงช่วงของการวิเคราะห์ข้อมูล คณะกรรมการกลุ่มประปาเพื่อการเกษตร ได้มีการเปลี่ยนแปลงคณะทำงานใหม่และเปลี่ยนชื่อกลุ่มเป็น “กลุ่มพืชผักปลอดสารพิษ” เนื่องจากคณะกรรมการกลุ่มประปาเพื่อการเกษตรจำนวน 3 คน ซึ่งเป็นทีมวิจัยในโครงการนี้ ได้สังเกตเห็นว่าการปลูกผักปลอดสารพิษมีประโยชน์และควรมีการจัดการอย่างจริงจัง จึงได้ปรึกษารื้อกันในกลุ่มคณะกรรมการ และมีความเห็นร่วมกันว่าควรต้องปรับเปลี่ยนคณะกรรมการ โดยยังใช้โครงสร้างแบบเดิม แต่เปลี่ยนผู้ทำงานรับผิดชอบ และปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของกลุ่มโดยเน้นการผลิตผักปลอดสารพิษ ฉะนั้นกลุ่มพืชผักปลอดสารพิษ มีคณะกรรมการดังนี้

1. นายทรงเดช พรคุณา	ประธาน
2. นายบุญมี เขาวะยิก	รองประธาน
3. นายจักรี พิลหา	รองประธาน
4. นางรัตนา นิตยารส	เลขานุการ
5. นางทองม้วน อ่อนโพธา	เหรัญญิก
6. นางบุญน้อม แก้วจินดา	เหรัญญิก
7. นายทอง อ่อนโพธา	กรรมการ
8. นางสมดี พิลหา	กรรมการ
9. นางจันทา เพ็ชธานี	กรรมการ
10. นางเต๋อ บุญหล้า	กรรมการ

ฉะนั้นจากการที่ได้มีคณะกรรมการที่ตั้งมาใหม่นี้เอง ทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจว่าการปลูกผักปลอดสาร หมายถึง การไม่ไปซื้อหาปุ๋ย และยากำจัดศัตรูพืชจากตลาดมาใช้

ศักยภาพพื้นที่การทำการเกษตร

พื้นที่ในการทำการเกษตรในปัจจุบันแบ่งออกเป็น ทำนาปี ประมาณ 1147 ไร่ 63 ครัวเรือน และทำการปลูกผัก 12.875 ไร่ 75 ครัวเรือน เมื่อเปรียบเทียบกับอดีตแล้วจะเห็นว่า พื้นที่ในการทำนาลดลง แต่การปลูกผักเพิ่มขึ้นเป็น 9.475 ไร่ เพราะมีการใช้พื้นที่สาธารณะมาใช้ประโยชน์

ศักยภาพด้านการผลิตในสถานการณ์ปัจจุบันในการผลิตผักของหมู่บ้านดอนคู้ ผักที่ปลูกมีความหลากหลายชนิดมีทั้งหมด 61 ชนิด

ตารางที่ 5.1 ผักที่ปลูกในปัจจุบัน

ลำดับที่	ชื่อผัก	ปลูก
		(หลังคา เรือน)
1	กระเทียม	2
2	กระเพรา	31
3	กะหล่ำปลี	18
4	ข่า	45
5	ข้าวโพด	15
6	ขึ้นฉ่าย	22
7	คะน้า	33
8	ต้นหอม	27
9	ตระไคร้	36
10	แตงกวา	7
11	แตงไทย	10
12	แตงล้านขาว	23
13	ถั่วปด	8
14	ถั่วฝักยาว	17
15	บวบ	13
16	บวบงู	2
17	ผักกาดขาว	21
19	ผักกาดเขียว	2
20	ผักกาดอื่น	7

ตารางที่ 5.1(ต่อ) ผักที่ปลูกในปัจจุบัน

ลำดับที่	ชื่อผัก	ปลูก
		(หลังคา เรือน)
46	มะระขี้นก	3
47	ถั่วพู	2
48	ฝรั่ง	1
49	มะเขือเทศ	6
50	กระเจียว	1
51	กระชาย	2
52	น้อยหน่า	6
53	ตะลิงปิง	1
54	หน่อไม้	3
55	พริกหยวก	1
56	ขบูน	1
57	มะรุม	1
58	แค	1
59	ผักบุ้ง	5
60	ขิง	1
61	ขึ้นฉ่าย	1

ผักที่นิยมปลูก 5 อันดับแรก คือ แมงลัก (66 ครัวเรือน) โหระพา (54 ครัวเรือน) พริก (51 ครัวเรือน) มะละกอ (47 ครัวเรือน) และข่า (45 ครัวเรือน) เมื่อเปรียบเทียบกับอดีต ที่นิยมปลูก ตรีศูไคร้ (42 ครัวเรือน) พริก 42 ครัวเรือน ข่า (37 ครัวเรือน) แมงลัก (36 ครัวเรือน) และ มะเขือ (29

ครัวเรือน) ผักที่นิยมปลูกมักจะปลูกตลอดทั้งปี ให้ผลดีในช่วงฤดูฝน มากกว่าฤดูกาลอื่นๆ (ดูตารางปฏิทินการเก็บเกี่ยวประกอบ) จะเห็นได้ว่าผักที่เคยนิยมปลูกก็ยังมีการปลูกกันอย่างต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน คือ แมงลัก พริก ข่าและโหระพา ทั้งนี้เพราะเป็นพืชผักสวนครัวที่นิยมใช้ในการปรุงอาหารของคนอีสาน

ศักยภาพด้านการจัดการในการหาพันธุ์ผัก

ในการจัดหาพันธุ์ผักเพื่อใช้ในการเพาะปลูกนั้น มีด้วยกันหลายวิธีการ คือ จัดซื้อ เก็บพันธุ์เอง และการแลกเปลี่ยน ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกันกับในอดีต แต่ส่วนใหญ่แล้ว 66 ครัวเรือน ที่ใช้วิธีการ จัดซื้อพันธุ์ผัก และที่เหลือ 14 หลังคาเรือน มีการจัดเก็บพันธุ์และใช้วิธีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ผัก และมีการปลูกผักอื่นๆเพิ่มขึ้นจากในอดีตอีก 13 ชนิด

ตารางที่ 5.2 การจัดการในการหาพันธุ์ผัก

ลำดับที่	รายการพืชที่ปลูก	พันธุ์ที่ปลูก				พื้นที่การปลูก			
		ซื้อ	เก็บเอง	แลกเปลี่ยน	อื่นๆ	ต้น	หลุม	หนาน	ไร่
1	ผักกาดขาว	17	1		1			21	
2	ผักชีลาว	15	4					22	
3	ต้นหอม	25	4					49	
4	ตระไคร้	10	35	2		20	343		
5	ข่า	12	34	2		24	339	8	
6	สาระแน	3	1	3	1			8	
7	ถั่วฝักยาว	14		1	8		360	16	
8	พริก	52	21	4	10	896	975	17	
9	กะน้ำ	12			2			21	
10	แตงกวา	10			5		85	6	
11	ผักกาดเขียว	2						6	
12	ฟักเขียว	2	2	2		4	25	2	
13	แมงลัก	47	15	1	8	71	0.5	100	
14	มะเขือ	35	12	5	8	357	453	14	
15	แตงไทย		1				3		
16	ข้าวโพด	10		1	10	180	550	8	
17	บวบ	12	6	1	1	5	101	8	
18	ผักชีไทย	10						15	
19	ฟักทอง	4	4				36		
20	โหระพา	50	3	2	6			100	
21	หอมแดง	4						3	
22	กระเพรา	36	7	1	2	5		72	
23	ผักกวางตุ้ง	15			7			37	
24	ผักบุ้ง	34	2		5	30		53	

ตารางที่ 5.2 (ต่อ) การจัดการในการหาพันธุ์ผัก

ลำดับที่	รายการพืชที่ปลูก	พันธุ์ที่ปลูก				พื้นที่การปลูก			
		ชื่อ	เก็บเอง	แลกเปลี่ยน	อื่นๆ	ต้น	หลุม	หนาน	ไร่
25	มะละกอ	44	3	1	2	780	40	66	
26	กล้วย	11	14	5	2	232	33		
27	ถั่วปรี		2				10		
28	มะเขือพวง		2	1	1	24			
29	มะกรูด	5				7	1		
30	มะนาว	6			2	25	12		
31	ขึ้นฉ่าย	3	1					3	
32	ผักเม็ก	1				6			
33	ผักติ้ว	1				1			
34	ถั่วพู	1					5		
35	มะระขี้นก		3			5	4	1	
36	ผักปราง		3		3		17	2	
37	ชุกินี	1			1		10		
38	กระชาย		2					2	
39	กระเจียว		1			30			
40	หน่อไม้				1	2			
41	น้ำเต้า	1	2				16		
42	บวบงู	1					8		
43	กระเทียม	1						1	
45	ตุมฝรั่ง	2				7			
46	ชะอม	2	1		2	57	5		
47	กระเจียวเขียว			1	1	37			
48	มะระ	1						1	
49	พริกหยวก	1						1	
50	มะเขือเทศ	1	1				10	1	
51	กระชาย		1					1	

เมื่อเปรียบเทียบพันธุ์ผักและพื้นที่การปลูกกับในอดีตแล้วจะพบว่าพันธุ์ผักที่นำมาปลูกมีเพิ่มมากกว่าในอดีต 13 ชนิด แบ่งกลุ่มเป็นผักที่ขึ้นตามธรรมชาติ มี ผักเม็ก ผักติ้ว มะระจีน ผักปรัง หน่อไม้ กระเจียว ประเภทผักที่ปลูกทั่วไปๆ คือ ชูกนิ พริกหยวก ตูมฝรั่ง ชะอม กระชาย ถั่วพูและมะระ ส่วนที่ไม่มีปลูกในปัจจุบัน คือ มันเทศ ฉะนั้นจะเห็นว่าปัจจุบันนี้มีการนำผักที่ขึ้นตามธรรมชาติมาทำปลูกมากขึ้น

รูปแบบการปลูกผักไม่ชัดเจนว่ามีรูปแบบการปลูกเป็นการทำเกษตรในรูปแบบใด เนื่องจากว่ามีการใช้ทั้งน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยหมักแห้ง และปุ๋ยคอก

ศักยภาพที่เป็นทุนในการจัดการความรู้

วิธีการปลูกผักไม่แตกต่างจากอดีต คือ ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว จะขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่ที่มี เป็นการปลูกผักตามฤดูกาลในผักบางชนิด เช่น ผักกาดขาว กระหล่ำปลี มักจะปลูกช่วงปลายฝนต้นหนาว ทำให้ได้ผลผลิตที่ดีกว่าในฤดูกาลอื่น ทั้งนี้เพราะสภาพของดินเป็นดินร่วนปนทรายทำให้ไม่สามารถอุ้มน้ำได้ดีนัก จึงเป็นสาเหตุให้การปลูกผักบางประเภทไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร จากอดีตจะเห็นได้ว่าการปลูกผักมีไว้บริโภค และแลกเปลี่ยนกัน แต่ปัจจุบันมีการปลูกเพื่อจัดจำหน่าย โดยผ่านพ่อค้าคนกลางจะมารับเองในหมู่บ้าน ด้านความรู้ในการปลูกผักปัจจุบันนี้ มีหลายหน่วยงานได้เข้ามาช่วยเหลือในการให้ความรู้ เช่น การศึกษานอกโรงเรียน เกษตรตำบล และอำเภอ ได้มีการจัดศึกษาดูงาน ด้วยการส่งตัวแทนของชุมชนไปศึกษาดูงาน แต่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ในชุมชนได้มากนัก เนื่องจากขาดการรวมกลุ่มการทำงาน เป็นการรวมกลุ่มเฉพาะกิจ จนกระทั่งมีงบประมาณจากเกษตร ตำบลและอำเภอมาให้การฝึกอบรม ภายในชุมชน และวัสดุอุปกรณ์ในการจัดอบรม ทางภาครัฐก็เป็นผู้จัดหา มาหลังจากนั้นก็ไม่มีใครมีผู้ใดได้ทำต่อไป

นอกจากนั้นแล้วชุมชนยังมีการใช้เทคนิคต่างๆ ที่ได้รับการอบรมมาจากเกษตรตำบล เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด การศึกษานอกโรงเรียน และพัฒนาชุมชน โดยเข้าฝึกอบรม สัมมนา เรียนเทคนิคการผลิตภาคเกษตรกรรมมากที่สุด ในปีพ.ศ. 2551 จำนวน 53 ครั้งเรือน และมีการฝึกอบรมในเรื่อง วิธีทำปุ๋ยชีวภาพ มากที่สุด คือ 52 ครั้งเรือน รองลงไป คือ ผักปลอดสารพิษ 30 ครั้งเรือน อันดับที่สาม คือ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง 17 ครั้งเรือน และไม่เคยฝึกอบรมอะไรเลย 3 ครั้งเรือน นอกจากนั้นแล้วเทคนิควิธีการที่ได้รับการฝึกอบรมมานำมาใช้ในการกำจัดศัตรูพืช มีดังนี้คือ

1. ปุ๋ยชีวภาพ 72 ครั้งเรือน โดยใช้วัสดุที่มีในชุมชนและจัดซื้อจากภายนอกชุมชน คือ แกลบดำ แกลบดิบ รำอ่อน มูลสัตว์ EM และกากน้ำตาล ผลที่ได้คือทำให้ผลตก

2. น้ำหมักชีวภาพ 27 ครั้งเรือน โดยใช้วัสดุที่มีในชุมชน จากเศษผัก หญ้า พืชตระกูลถั่ว กล้วย กากน้ำตาล ทำให้ผักเขียวชว่น และยังสามารถไล่แมลงได้ด้วย

3. สารไล่แมลง 25 ครั้งเรือน โดยใช้วัสดุที่มีในชุมชนและจัดซื้อจากภายนอกชุมชน ประกอบด้วยสะเดา หมาคน น้ำคั้นไม้ ใบจีเหล็ก ตะไคร้หอม บอระเพ็ด ขมิ้นชัน ใช้ในการป้องกันแมลง และป้องกันเชื้อรา

4. นำสั้คว้นไม้ 4 ครั้วเรือน ที่ใช้ไม้ยูคาลิปตัส และอีก 2 ครั้วเรือน ใช้ไม้สะเดาในการทำ ผลของการใช้ นำสั้คว้นไม้ทำให้พืชผักสวยและเขียวนาน อีกทั้งไล่แมลงได้ดี

ศักยภาพเชิงเทคนิควิธีการ

การเตรียมแปลง ขึ้นกับฤดูกาลปลูก หมายความว่า หากมีการปลูกผักในฤดูฝน มักจะยกแปลงให้สูง ประมาณ 4-5 นิ้ว จากพื้นดิน โดยมีความกว้างประมาณ 1-1.5 เมตร ซึ่งความยาวก็เป็นตามลักษณะของพื้นที่ และ ตามความเหมาะสมของผู้ปลูกเอง

การบำรุงดิน เนื่องจากเป็นดินร่วนปนทราย ก่อนปลูกมักจะมีการเตรียมดินโดยใส่ปุ๋ยคอก ซึ่ง สามารถหาได้ง่ายภายในชุมชนเพื่อให้เนื้อดินดีขึ้น ส่วนปริมาณการใส่ไม่แน่นอนเพราะส่วนใหญ่จะกำหนดด้วยสายตา ทำให้ไม่สามารถที่บอกได้แน่นอน

การกำหนดหลุมในการปลูกผักแต่ละชนิดของผักก็ไม่มี ความแน่นอนของความห่างแต่ละหลุม หรือ ระยะการปลูก แต่จะพิจารณาว่าเป็นผักชนิดที่เป็นต้นใหญ่มากน้อยเพียงใด หากมีขนาดใหญ่สูง เช่น พริกก็ จะมีระยะห่างมากกว่าปลูกผักกาดขาว คะน้า เป็นต้น

การพรวนดิน มักจะทำเพื่อกำจัดวัชพืช และ ไข่แมลง หรือ โรคพืช โดยไม่มีระยะเวลาที่แน่นอน หากพบว่ามีวัชพืชขึ้นมากก็จะทำการถอน และพรวนดินไปพร้อมๆกัน

ชุมชนบ้านดอนตูมแต่ละครั้วเรือนก็มีเทคนิควิธีการในการปลูกที่แตกต่างกันแล้วแต่ความเคยชิน ของแต่ละครั้วเรือน ฉะนั้นจึงมีวิธีการเตรียมแตกต่างกัน มีทั้งขุดหลุม ตากดิน 40 ครั้วเรือน ใช้ปุ๋ยคอกรองพื้น 37 ครั้วเรือน คูฤดูกาลในการปลูกพืชผักแต่ละชนิด 10 ครั้วเรือน เตรียมทุน 10 ครั้วเรือน เตรียมปลง 54 ครั้วเรือน เตรียมเมล็ดพันธุ์ 22 ครั้วเรือน เตรียมสารกำจัดศัตรูพืช 2 ครั้วเรือน ถางหญ้า 20 ครั้วเรือน รดน้ำ 1 ครั้วเรือน และ พรวนดิน 1 ครั้วเรือน

ตารางที่ 5.3 วิธีการปลูกพืชผักแต่ละครัวเรือน

ลำดับ ที่	รายการ	รวม (หลังคา เรือน)
1	ขุดหลุม ตากดิน	40
2	ใช้ปุ๋ยคอกรองพื้น	37
3	ดูฤดูกาล	10
4	เตรียมทุน	10
5	เตรียมแปลง	54
6	เตรียมเมล็ดพันธุ์	22
7	เตรียมสารกำจัด ศัตรูพืช	2
8	ถางหญ้า	20
9	รดน้ำ	3
10	พรวนดิน	1

จากตารางจะพบว่าแทบทุกครัวเรือนมีการเตรียมแปลง ขุดหลุม ตากดิน และใช้ปุ๋ยคอกรองพื้น ก่อนการปลูก อีกทั้งมีการเตรียมเมล็ดพันธุ์ จะเห็นได้ว่าการปลูกผักในแต่ละครัวเรือนไม่ได้มีการพิถีพิถันในการปลูกมาก เป็นเพราะว่าในอดีตไม่ได้เน้นการจำหน่ายแต่เน้นการปลูกอยู่ปลูกกินนั่นเอง

ปัญหาที่พบในการปลูกผักในอดีต

ปัญหาของการปลูกผักในชุมชนบ้านคอนคู่นั้น คือ 1) ไม่มีแหล่งน้ำที่พอเพียง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าพื้นดินเป็นดินร่วนปนทรายทำให้แหล่งน้ำที่มีอยู่นั้นไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดทั้งปี 2) ชาวบ้านหรือเกษตรกรผู้ปลูกผักไม่มีความรู้ในการปลูกผักโดยเฉพาะเจาะจงของการปลูกผักทั่วไป จากการสำรวจข้อมูลในอดีตจะเห็นว่าชุมชนบ้านคอนคู่นั้นไม่มีเทคนิควิธีที่ตายตัวในการปลูกผัก แม้ว่าจะมีการปลูกผักมาเวลายาวนานแล้วก็ตาม และการเรียนรู้การปลูกผักก็เป็นการเรียนรู้จากบรรพบุรุษที่ส่งต่อกันมา หรือแทบจะกล่าวว่าไม่ได้มีการสอนกันแต่ได้เห็นจากบรรพบุรุษทำก็ทำตามกันมา

2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาและผลกระทบในการผลิตพืชผักปลอดสารพิษของชุมชนบ้านคอนคู่นั้น

แม้ว่าจะได้มีการฝึกอบรมเทคนิคการทำปุ๋ย และการปลูกผักปลอดสารพิษแล้วก็ตาม มีบางครัวเรือนที่ยังมีการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช พืชผักที่เกิดโรคมากที่สุด คือ พริก มะเขือ และถั่วฝักยาว ซึ่งจะเป็นโรคใบหยิก และมีเพลี้ยรบกวนมากที่สุด ดังนั้น ผู้ปลูกผักจึงใช้สารเคมีในการกำจัดแมลง และโรคที่เกิดกับพืชผัก ดูตารางการใช้สารเคมีกับผักแต่ละชนิด

[illegible]

ลำดับที่		ใช้ยา	ไม่ใช้ยา	โพลีดอน								ซีฟรอย								อื่น ๆ								เร่งผลผลิต	
				จำนวน (หลังคาเรือน)	ปริมาณการใช้			ระยะเวลาที่ใช้				จำนวน (หลังคาเรือน)	ปริมาณการใช้			ระยะเวลาที่ใช้				จำนวน (หลังคาเรือน)	ปริมาณการใช้			ระยะเวลาที่ใช้					
					1/2ช้อน	1ช้อน	2ช้อน	ครั้งเดียว	1/สัปดาห์	15วัน	1/เดือน		1/2ช้อน	1ช้อน	2ช้อน	ครั้งเดียว	1/สัปดาห์	15วัน	1/เดือน		1/2ช้อน	1ช้อน	2ช้อน	ครั้งเดียว	1/สัปดาห์	15วัน	1/เดือน		
12	ฟักเขียว		1																										
13	แมงลัก	4	18	1								2								1	1						1		
14	มะเขือ	11	29	2								8								1									
15	แตงไทย		ที่ 5.4 1		การใช้สารเคมีกับผักแต่ละชนิดในปัจจุบัน (วัตถุดิบประสงค์ที่ 2)																								
16	ข้าวโพด		5																										
17	บวบ	1	9	1																									
18	ผักชีไทย		2																										
19	ฟักทอง		2																										
20	โหระพา	4	ตารางที่ 5.4 (ต่อ)		การใช้สารเคมีกับผักแต่ละชนิดในปัจจุบัน (วัตถุดิบประสงค์ที่ 2)																								
21	หอมแดง		1																										
22	กระเพรา	4	10	2								1								1									
ลำดับที่	ลำดับที่	ชื่อผัก	ไม่ใช้ยา	โพลีดอน								ซีฟรอย								อื่น ๆ									
				น	ปริมาณการใช้			ระยะเวลาที่ใช้				น	ปริมาณการใช้			ระยะเวลาที่ใช้				น	ปริมาณการใช้			ระยะเวลาที่ใช้					

					(หลังคาเรือน)	1/2ห้อง	1ห้อง	2ห้อง	ครึ่งเดียว	1/สัปดาห์	15วัน	1/เดือน	(หลังคาเรือน)	1/2ห้อง	1ห้อง	2ห้อง	ครึ่งเดียว	1/สัปดาห์	15วัน	1/เดือน	(หลังคาเรือน)	1/2ห้อง	1ห้อง	2ห้อง	ครึ่งเดียว	1/สัปดาห์	15วัน	1/เดือน	
23	ผัก กวาดต้ง	2	11	2																									
24	ผักบุ้ง	1	7	1																									
25	มะละ กอ	1	29										1	1						1									
27	ถั่วปลิ	1	4										1	1						1									
28	มะเขือ พวง		3																										
29	ผักสลัด		1																										
30	ถั่วพู		1																										
31	มะระ ขี้หนุ		2																										
32	ฝรั่ง		1																										
33	หน่อ ไม้		1																										
34	น้ำเต้า		2																										
36	มะนาว	2	3	2		2					1																		

ตารางที่ 5.4 (ต่อ) การใช้สารเคมีกับผักแต่ละชนิดในปัจจุบัน (วัตถุประสงค์ที่ 2)

ลำดับที่	ใช้ยา	ไม่ใช้ยา	โพลีดอน								จีพรอย								อื่นๆ								ชนิด
			จำนวน	ปริมาณการใช้			ระยะเวลาที่ใช้				จำนวน	ปริมาณการใช้			ระยะเวลาที่ใช้				จำนวน	ปริมาณการใช้			ระยะเวลาที่ใช้				
				ช้อน	ช้อน	ช้อน	เดียว	าห์	15วัน	เดือน		ช้อน	ช้อน	ช้อน	เดียว	าห์	15วัน	เดือน		ช้อน	ช้อน	ช้อน	เดียว	าห์	15วัน	เดือน	

				(หลังคาเรือน)								(หลังคาเรือน)							(หลังคาเรือน)								
38	ชะอม		1																								
39	ผักปิ้ง		1																								
40	มะระ		1																								
41	พริก หยวก		1																								
42	ขึ้นฉ่าย	1										1	1					1									

จากตารางทำให้เห็นว่าพืชผักที่มีการใช้สารเคมีมากที่สุด คือ พริก เนื่องจากพริกเป็นพืชที่ใช้ปรุงอาหารที่เพิ่มรสชาติให้กับอาหาร ฉะนั้นจึงมีบางครัวเรือนปลูกพริกและพริกเป็นโรตไบหยิก ทำให้ใช้สารเคมีในการกำจัดโรตไบหยิก แต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าครัวเรือนที่ไม่ใช้สารเคมีมีจำนวนกว่าครัวเรือนที่ใช้สารเคมีมีจำนวนเป็น 32 ครัวเรือนที่ไม่ใช้สารเคมีและมีการใช้สารเคมีกับการปลูกพริกจำนวน 27 ครัวเรือน

สถานการณ์การใช้สารเคมี

ปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีกับปุ๋ยอินทรีย์

จากการรวบรวมข้อมูลเรื่องการดูแลรักษาพืชผักที่ปลูก ชุมชนบ้านคอนตูได้ใช้ทั้งสารเคมี และปุ๋ยอินทรีย์ โดยมีเหตุผลในการใช้สารเคมีบางตัวเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดผลเร็วเพื่อให้ทันกับความต้องการของตลาด ส่วนปุ๋ยอินทรีย์นั้นเพื่อการบำรุงดิน ซึ่งผักที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์มากที่สุดสามอันดับเรียงตามอันดับ คือ พริก ประมาณ 2,158 กิโลกรัม มะเขือ ประมาณ 1,420 กิโลกรัม และข้าวโพด ประมาณ 1,400 กิโลกรัม เมื่อเปรียบกับการใช้สารเคมีร่วมด้วย พริกก็ยังเป็นพืชที่ใช้สารเคมีที่มีปริมาณมากกว่าพืชผักประเภทอื่นๆ ประมาณ 57.7 กิโลกรัม รองลงไป คือ มะเขือ ประมาณ 38.5 กิโลกรัม และมะละกอ ประมาณ 34 กิโลกรัม ดูตาราง 4.4 ปริมาณการใช้สารเคมีกับปุ๋ยอินทรีย์กับพืชผักแต่ละชนิด

ตารางที่ 5.5 ปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์กับพืชผักแต่ละชนิด

ลำดับ ที่	รายการพืชที่ปลูก	การใช้ปุ๋ย						
		ปุ๋ยเคมี			ปุ๋ยอินทรีย์			ไม่ใช้เลย
		ปุ๋ย(กก.)	ยา	ฮอร์โมน	ปุ๋ย(กก.)	ยา	ฮอร์โมน	
1	ผักกาดขาว	7.9	2		165			
2	ผักชีลาว	6.5			273			
3	ต้นหอม	14.4			695			
4	ตระไคร้	3.1			458			
5	ข่า	3.2			564			
6	สาระแน	2.4			40			
7	ถั่วฝักยาว	12.9	4	0.5	830			
8	พริก	57.7	26	13	2158	1	2	
9	คะน้า	4.8	2.5		103			
10	แตงกวา	4.3	0.5	0.5	295			
11	ผักกาดเขียว	1.8			140			
12	ฟักเขียว	2.8			38			
13	แมงลัก	19.2	2	0.5	871			
14	มะเขือ	38.5	12	7.5	1423	1	2	
15	แตงไทย				3			
16	ข้าวโพด	24			1400			
17	บวบ	4.2			283			
18	ผักขีไทย	4.4			315			

ตารางที่ 5.5 (ต่อ) ปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์กับพืชผักแต่ละชนิด

ลำดับที่	รายการพืชที่ปลูก	การใช้ปุ๋ย	ลำดับที่	รายการพืชที่ปลูก	การใช้ปุ๋ย	ลำดับที่	รายการพืชที่ปลูก	การใช้ปุ๋ย
19	ฟักทอง	2			68			
20	โหระพา	20.95	3	1.5	859			
21	หอมแดง	0.2			85			
22	กระเพรา	14.95	3	1	442			
23	ผักกวางตุ้ง	9.2	2		525			
24	ผักบุ้ง	14.6		1	485			
25	มะละกอ	34	3.5		920			
26	กล้วย	5.3	2		780			
27	ถั่วปด	0.7			20			
28	มะเขือพวง	1.2			47			
29	มะกรูด	1.1			17			
30	มะนาว	2			37			
31	คื่นห่า	1.8			20			
32	ผักเม็ก	0.3			25			
33	ผักติ้ว				2			
34	ถั่วพู				5			
35	มะระจีน				10			
36	ผักปราง				16			
37	ชุกินี	0.5			10			
38	ฝรั่ง	0.3			5			
39	กระชาย				25			
40	กระเจียว				25			
41	หน่อไม้				25			
42	น้ำเต้า	0.3			12			
43	บวบงู	0.3			15			
44	กระเทียม				50			
45	ตุมฝรั่ง				15			
46	ชะอม	1.4			70			
47	ผักปราง				6			
48	กระเจียวเขียว				30			
49	มะระ				10			
50	พริกหยวก	0.5			10			

ตารางที่ 5.5 (ต่อ) ปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์กับพืชผักแต่ละชนิด

ลำดับ ที่	รายการพืชที่ปลูก	การใช้ปุ๋ย	ลำดับที่	รายการ พืชที่ ปลูก	การใช้ปุ๋ย	ลำดับที่	รายการ พืชที่ปลูก	การ ใช้ปุ๋ย
51	มะเขือเทศ	0.6			20			
52	กระชาย							

จากตารางจะเห็นได้ว่าการใช้ปุ๋ยเคมีและอินทรีย์นั้น มีการใช้กับพืชผักทุกชนิด เพื่อการเร่งผลผลิต และใช้ทุกครัวเรือน ทั้งนี้เพราะชุมชนเข้าใจว่าการใช้ปุ๋ยเคมีและอินทรีย์ควบคู่กันนั้น ปุ๋ยเคมีสามารถช่วยเร่งใบและผลผลิตได้เร็ว และสวยงามตามความต้องการของตลาดและผู้บริโภค ขณะที่ปุ๋ยคอกช่วยรักษาดิน

ศักยภาพด้านแรงงานที่เป็นปัจจัยการผลิต

1) ศักยภาพด้านแรงงานในครัวเรือน

ชุมชนบ้านคอนคู ส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพหลักคือการทำเกษตร คือการทำนา และการปลูกผัก ซึ่งในแต่ละช่วงของการทำเกษตรในอดีตนั้นเน้นการทำเพื่อการบริโภค ส่วนปัจจุบันนี้เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน ทั้งนี้เพราะนโยบายของภาครัฐที่เข้ามาส่งเสริม ด้วยการเอื้ออำนวยให้กับการทำเกษตรเพื่อให้เกิดการพออยู่พอกิน แม้ว่าการเกษตรของชุมชนบ้านคอนคูก็ยังขึ้นกับฤดูกาล อีกทั้งมีทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติแล้วก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้เลยนั่นคือ แรงงานในการทำเกษตร ส่วนใหญ่แล้วชุมชนบ้านคอนคูจะมีการใช้แรงงานในภาคเกษตรซึ่งภายในครัวเรือนซึ่งเป็นสมาชิกภายในครัวเรือนมากกว่า แรงงานนอกภาคเกษตร ซึ่งมีการจ้างแรงงานคนน้อยมาก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านคอนคูมีแนวคิดในการทำเกษตรเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในด้าน มีผลผลิตไว้บริโภค 37 ครัวเรือน (เพราะเป็นการลดค่าใช้จ่าย และประหยัดดีกว่าไปเสียเงินซื้อ) มีรายได้เสริม 26ครัวเรือน ว่างเวลาว่างให้เกิดประโยชน์ 21 ครัวเรือน มีสุขภาพดี 10 ครัวเรือน และสร้างความสามัคคีในครอบครัว 7 ครัวเรือน ขณะที่ 1 ครัวเรือนที่คิดว่าการทำเกษตรเป็นหน้าที่ที่ต้องทำ

2) ศักยภาพที่เป็นชุดความรู้ของชุมชนในการผลิตผัก

ความเชื่อในการปลูกผัก

เนื่องจากชุมชนบ้านคอนคูมีพื้นเพเป็นคนอีสาน จึงมีความเชื่อก่อนและหลังการทำนาต้องพิธีการเลี้ยงปู่ตา เพื่อให้เจ้าที่เจ้าทางได้ดูแลปกป้องรักษาพื้นที่ และให้การทำนาได้ผลผลิตดี จำนวน 19 ครัวเรือน และ อีก 4 ครัวเรือนเชื่อว่าการปลูกพริกให้เผ็ดต้องให้คนที่ด่าเก่งหรือคนใจร้อนมาปลูกจะทำให้พริกมีรสเผ็ดมาก ขณะที่ 1 ครัวเรือนให้ความเห็นว่าควรมีความเอาใจใส่ในการปลูกมากกว่าเรื่องความเชื่อ เพราะเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคล

ตารางที่ 5.6 ปฏิทินการเก็บเกี่ยวผักแต่ละชนิดในอดีตและปัจจุบัน

ลำดับที่	รายการพืชที่ปลูก	ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผักแต่ละชนิด(หลังการเริ่ม)																							
		ม.ค.		ก.พ.		มี.ค.		เม.ย.		พ.ค.		มิ.ย.		ก.ค.		ส.ค.		ก.ย.		ต.ค.		พ.ย.		ธ.ค.	
		อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน
1	ผักกาดขาว	6	2	3		1				1		2	1	2	3	1	1			1	2	3		6	2
2	ผักชีลาว	4	3	1		1		1		4		8	2	3	2		1	2		4	4	10	8	9	8
3	ต้นหอม	4	9	4	3	1	1		1	2	1	3	2	3	4	2	2	2	3	4	15	4	17	4	21
4	ตระไคร้	12	13	13	12	15	13	13	11	11	8	10	10	14	19	21	23	27	24	27	25	25	23	25	24
5	ข่า	12	15	14	14	14	14	13	13	10	9	8	15	13	23	21	26	23	29	23	30	23	29	23	28
6	สระแหน่	2	4	2	4	2	2	1	1	2		2		4		3	1	2	3	1	3	1	3	2	3
7	ถั่วพีกยาว	4	2	6	1	7		3		5	1	5		12	5	15	5	13	9	11	9	11	11	11	8
8	พริก	16	21	17	23	14	22	9	20	14	15	5	12	15	23	25	30	32	31	38	33	34	39	33	39
9	คะน้า	1									2		8		8		4		2		2	2	1	2	1
10	แตงกวา	2	3	1	2					1		1		2	1	1		1	2		7	2	4	3	4
11	ผักกาดเขียว	5	2	4	2									1		2		1		1		1		2	3
12	ผักเขียว		1	2		2	1	2	1	2	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	2	3	2	3
13	แมงลัก	10	6	6	8	1	10	1	4	9	7	27	23	24	19	22	21	22	24	19	26	14	23	12	16
14	มะเขือ	7	11	9	11	3	10	2	9	8	9	1	9	12	12	14	18	18	18	20	18	19	22	17	22
15	แตงไทย	1	1			2		2		1		1		2		4		5		3		2			1
16	ข้าวโพด						1		1	3	2	1	1	3	3	3	3	5	4	6	3		5		3

	รายการพืชที่ปลูก	ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผักแต่ละชนิด(หลังคาเรือน)																								
		ม.ค.		ก.พ.		มี.ค.		เม.ย.		พ.ค.		มิ.ย.		ก.ค.		ส.ค.		ก.ย.		ต.ค.		พ.ย.		ธ.ค.		
		อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	
17	บวบ		1		1					4	1	2	1	7	6	7	6	6	5	5	7	5	6	3	6	
18	ผักชีไทย	2	3	1	2								1							1	2	3	2	7		
19	ฟักทอง		1	1	2	1	1		1					1				1	1	2	2	2	2	4		
20	โหระพา	2	6	2	7	1	10	1	6	4	9	7	25	3	24	2	23	2	21	3	22	6	20	6	16	
21	หอมแดง	5	1	4	2	3	1	1												1		1		2		
22	กระเพรา	1	6	1	7		7		5	2	8	3	19	2	20	1	21	2	22	1	23	3	19	3	16	
23	ตำลึง	(ต่อ) ปฏิทินการเก็บเกี่ยวผักแต่ละชนิดในอดีตและปัจจุบัน										1	4	4	4	3	2				2	1	2	3	2	10
24	ผักบุ้ง	1	1							1	4	2	11	1	11		5	2	9	2	10	3	9	3	6	
25	มะละกอ	3	8	3	14	2	15	2	12	2	9	2	8	2	9	2	14	2	17	2	15	2	16	2	22	
26	กล้วย		2		1		3		5	2	2		2		3		2	1	1		1		3		1	
27	ถั่วปลิ	1																1		1		1	2	1	2	
28	ฟักใหญ่	1		1		1		1								1		2		2		2		1		
29	มะเขือพวง		2		2		3		3		2		2		1		3		4		3		2		2	
30	มันเทศ									1				1												
31	มะกรูด				1					1				1		1		1		1		1		1		
32	กระเทียม	1		2		2	1		1																	
33	บวบงู								1		1			1		1										
34	แตงล้าน	1		2		2		1																		
35	แตงโม					1		1																		
36	มะเขือเทศ	1		1		1										1		1		1	1	2	1	2	1	
37	กุยช่าย																					1		1		

ตารางที่ 5.6 (ต่อ) ปฏิทินการเก็บเกี่ยวผักแต่ละชนิดในอดีตและปัจจุบัน

ลำดับที่	รายการพืชที่ปลูก	ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผักแต่ละชนิด(หลังคาเรือน)																							
		ม.ค.		ก.พ.		มี.ค.		เม.ย.		พ.ค.		มิ.ย.		ก.ค.		ส.ค.		ก.ย.		ต.ค.		พ.ย.		ธ.ค.	
		อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน	อดีต	ปัจจุบัน
38	ผักกาดดอก																								
39	ผักกาดข่อย											1		1		1						1		1	
40	มะนาว								1		1														
41	ขึ้นฉ่าย												1		1		1				1		2		1
42	ผักตั่ว																					1			1
43	ชะอม		2		2		2		2		1		1		1		3		2		2		2		2
44	ขิง																			1					
45	ถั่วพู													1		1									
46	มะระขี้นก		1		1								1		2		1		1		1				
47	ผักปราง		1		1		1							1		1		1				1			1
48	ชุกินี																					1			1
49	ฝรั่ง																			1		1			
50	กระชาย				1																1		1		1
51	กระเจียว						1		1					1		1		1							
52	น้ำเต้า												1		1		1								
53	ตูมฝรั่ง		1																						1
54	ผักสลัด																					1			
55	ผักหวานบ้าน		1		1		1		1									1		1		1			1
56	มะระ													1		1									
57	มะเขือ		4		3		3		2		1		1		5		4		3		3		3		4
58	กระชาย																			1		1			1

จากตารางเป็นการเปรียบเทียบการเก็บเกี่ยวพืชผักในอดีตและปัจจุบันว่าพืชผักแต่ละชนิดสามารถเก็บเกี่ยวได้ตลอดทั้งปีทั้งในอดีตและปัจจุบัน คือตะไคร้ ข่า พริก มะเขือ โหระพา แมงลัก และมะละกอ ฉะนั้นหากชุมชนบ้านคอนคูต้องการปลูกผัก ก็น่าจะปลูกผักที่มีผลผลิตได้ตลอดทั้งปี

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาแนวทางในการสร้างการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การผลิตพืชผักปลอดสารพิษของชุมชนบ้านดอนคู

ในส่วนของวัตถุประสงค์ข้อนี้เพื่อต้องการศึกษาแนวทางการเรียนรู้เพื่อผลิตผักปลอดสารพิษ ผลการศึกษาจะได้มาจากการบวนการดำเนินการวิจัยซึ่งมีขั้นตอนแต่ละขั้นตอนดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเริ่มแรกของการหาโจทย์การวิจัย จากสภาพปัญหาการเกษตรชุมชนบ้านดอนคู นั้นมีหลายปัจจัยที่ทำให้ชุมชนต้องใช้สารเคมีในการทำการเกษตร ทั้งนี้เพราะต้องการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร และต้องการเห็นผลอย่างรวดเร็ว อีกทั้งชุมชนไม่มีรูปแบบการทำการเกษตรปลอดสารพิษที่ชัดเจนว่าจะผลิตพืชผักในรูปแบบการเกษตรแบบใด นอกจากนั้นแนวนโยบายของภาครัฐก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนไม่ได้ตระหนักในการผลิตพืชผักปลอดสารพิษอย่างจริงจัง ซึ่งภาคส่วนต่างๆที่กล่าวนั้น เป็นหน่วยงานที่ส่งผ่านความรู้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่ามีหลายภาคส่วนของรัฐที่เข้ามาส่งเสริมสนับสนุน การเรียนรู้ในด้านการเกษตรให้กับชุมชน เช่น เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด การศึกษานอกโรงเรียน และพัฒนาชุมชน

ต่อมาการจัดสรรที่สาธารณะเพื่อการเกษตร และการจัดการโครงการประปาเพื่อการเกษตร เพื่อการทำมาหากินและเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน แต่ด้วยการจัดสรรที่ดินนั้นไม่มีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนเนื่องจากต้องการเพียงให้ชุมชนมีที่ทำมาหากินและเพิ่มรายได้หลังารเก็บเกี่ยว ทั้งโครงการประปาเพื่อการเกษตร ก็เน้นการผลิตผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตร ทำให้ผู้ที่ได้รับการจัดสรรที่ดิน ทำการเกษตรแบบไม่มีทิศทาง และเน้นการผลิตเพื่อการสร้างรายได้ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการใช้สารเคมีเร่งผลผลิต เพื่อให้ทันกับการออกจำหน่าย จนไม่คิดคำนึงถึงด้านสุขภาพ จนกระทั่งเกษตรตำบลได้ประชาสัมพันธ์ให้ลด ละ เลิกการใช้สารเคมีกับการปลูกผัก ชุมชนได้เริ่มตระหนักเกี่ยวกับการผลิตพืชผักปลอดสารพิษ ทั้งนี้เห็นได้จากการประชุมระดมสมองการหาปัญหาในชุมชน จึงได้ข้อสรุปว่าชุมชนบ้านดอนคูต้องการศึกษาการผลิตพืชผักปลอดสารพิษ ดังนั้นทีมวิจัยจึงได้เริ่มการศึกษาหาข้อมูลด้วยการลงพื้นที่เพื่อที่จะดูผลการผลิต วิธีการ และเทคนิคในการผลิตผัก ก็จะพบว่าไม่เห็นวิธีการ เทคนิคของการผลิตผักปลอดสารพิษอย่างจริงจัง อีกทั้งการรวมตัวของชุมชนในการตั้งกลุ่มประปาเพื่อการเกษตรก็ไม่มีมีการจัดการดำเนินงานหรือจัดกิจกรรมใดๆ ส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องของการเกษตรหรือการใช้น้ำ และเช่นเดียวกันการทำงานก็เป็นการทำงานลักษณะของครัวเรือนมากกว่าการทำงานเป็นกลุ่ม อีกทั้งยังพบว่าการผลิตพืชผักของชุมชนยังเป็นการผสมผสานระหว่างการใช้ปุ๋ยเคมีกับปุ๋ยอินทรีย์

ระยะที่ 2 ระยะการประชุมออกแบบเครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล ขั้นตอนนี้ใช้การประชุมกลุ่มเพื่อระดมสมองให้ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมได้เสนอความคิดเห็นเพื่อช่วยกันออกแบบเครื่องมือโดยมีวิทยากรจากกลุ่มตลาดสีเขียว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นวิทยากร เพื่อให้กลุ่มผู้เข้าร่วมและทีมวิจัยได้เข้าใจการทำงานวิจัยและอีกทั้งเป็นการกระตุ้นให้กับกลุ่มได้เกิดการเรียนรู้ในการทำ

การวิจัย ซึ่งผลการนำวิทยากรมาให้ความรู้ทำให้กลุ่มผู้เข้าร่วมและทีมวิจัยได้รับความรู้เพื่อนำมาสร้างแบบสอบถาม ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ ได้มีคำถามเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดสารพิษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำปุ๋ยพืชสด การเตรียมแปลง การดูแลรักษาดิน การตลาด เป็นต้น ประเด็นที่ทำให้ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมเข้าโครงการฯ รู้สึกกระตือรือร้น สนใจนั้นคือ

“มีผู้ที่ปลูกผักโดยใช้สารเคมีมานาน แล้วเกิดอาการหน้ามืดล้มในแปลงผัก เมื่อหมอตรวจร่างกายและพบว่ามีการเคมีในเลือดสูงมาก” และ

“การจัดจำหน่ายที่ตลาดสีเขียว ทำให้เพิ่มรายได้ อีกทั้งผู้บริโภคไม่มีการต่อลงราคา”

ทั้งสองประเด็นนี้เองที่ทำให้ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ เรียกร้องให้ไปศึกษาดูงานที่ตลาดสีเขียวบ้านโนนศรีสวัสดิ์ และการศึกษาดูงานเรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษที่บ้านหนองกุงเก่า ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และบ้านหนองผือ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ทั้งนี้เนื่องจากการที่วิทยากรมาให้ความรู้ และกระตุ้นให้ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมอยากเห็นกับตาตนเองว่ามีการดำเนินการในการปลูกผักอย่างไร ซึ่งจากคำถามของผู้เข้าร่วมที่ถามคำถาม เช่น “ก่อนการปลูกผัก ที่อื่นเขาทำกันอย่างไร จะต้องเตรียมดิน เตรียมแปลงหรือไม่ แล้วพันธุ์ผักได้มาอย่างไร หรือ มีการดูแลอย่างไร” ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าคำถามเหล่านี้เป็นการทำให้เกิดการอยากเรียนรู้ อีกทั้ง คำถามที่เกี่ยวกับการตลาด เช่น “เมื่อไรจะได้ไปดูตลาดสีเขียวอย่างที่วิทยากรมาแล้ว หรือ อยากเห็นจริงๆ เลยว่าเขาขายผักอะไรกันบ้าง หรือ ตลาดเขียวเขาขายผักอะไรบ้างนะ”

ดังนั้นโครงการจึงดำเนินการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ ซึ่งเป็นไปตามความต้องการของผู้เข้าร่วมในการวิจัย คือ การศึกษาดูงานตลาดสีเขียว และการศึกษาดูงานที่บ้านหนองผือ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และบ้านหนองกุงเก่า ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และหลังจากนั้นได้มีการฝึกอบรมปฏิบัติการ จากวิทยากรบ้านหนองกุงเก่าในเรื่องการเตรียมแปลง การดูแลรักษาดิน และ การทำปุ๋ยพืชสด ฉะนั้นพอสรุปได้ว่าการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการผลิตพืชผักปลอดสารพิษนี้นั้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้คือ

1. การศึกษาดูงาน เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ด้วยการกระตุ้นให้กับทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัยสนใจ และพร้อมที่จะเรียนรู้ มีผู้เข้าร่วมในการเดินทางไปศึกษาดูงานทั้งสิ้น 45 คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้เห็นสถานที่ศึกษาดูงานที่ไปนั้น มีการรวมกลุ่มการทำงาน มีผู้เสียสละในงานส่วนรวม มีจิตอาสาในการทำงานเป็นกลุ่ม อีกทั้งยังได้เห็นการเพิ่มผลผลิตของการปลูกผักด้วยวิธีการใช้ปุ๋ยพืชสดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี สิ่งที่ได้ไปเห็นมากับตาตนเองนั้น เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ กลุ่มการประปาเพื่อการเกษตร ซึ่งมีวัตถุประสงค์เน้นการปลูกผักเพื่อเสริมรายได้ เปลี่ยนแปลงแนวคิดว่าการผลิตพืชผักปลอดสารพิษก็ควรจะมีการปรับเปลี่ยนชื่อกลุ่มและวัตถุประสงค์ ดังนั้นกลุ่มจึงได้มีการเปลี่ยนชื่อกลุ่มจากกลุ่มการประปาเพื่อ

การเกษตร มาเป็น กลุ่มปลูกผัก ทั้งนี้วัตถุประสงค์ก็เปลี่ยนเป็น เพื่อการปลูกผักปลอดสารพิษ นอกจากนั้น แล้วกลุ่มผู้เข้าร่วมเริ่มหันมาใช้ปุ๋ยพืชสด สารไล่แมลงจากสมุนไพร และมีการปลูกพืชที่มีกลิ่นเพื่อเป็นการไล่แมลง เช่นดอกดาวเรือง ตะไคร้ เป็นต้น

การศึกษาฐานที่ตลาดสีเขียวบ้านโนนศรีสวัสดิ์นั้น ทำให้ทีมวิจัย และผู้เข้าร่วมวิจัยมีความกระตือรือร้น โดยเฉพาะเมื่อเห็นว่าพืชผักที่นำมาขายนั้นเป็นผักพื้นบ้านตามฤดูกาล ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งไม่ได้สวยงามดังเช่นที่มีขายในตลาดสด ฉะนั้นจึงเกิดมีคำถามจากทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัยว่า จะอย่างไรจึงได้มีตลาดที่ใกล้ชุมชนเพื่อการค้าขายพืชผักที่ผลิตเอง และผักพื้นบ้านที่มีมากมายในชุมชนบ้านดอนคู้ คำถามนี้จะได้นำไปอธิบายต่อในวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ในการสร้างภาคีและความร่วมมือในการจัดการตลาด อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีคำถามจากผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยจำนวน 1 คน ที่เมื่อไปศึกษาฐานที่ตลาดเขียวแล้ว มีข้อสงสัยและไม่เชื่อว่ากลุ่มปลูกผักที่นำมาขายที่ตลาดเขียวจะไม่ใช้ปุ๋ยเคมี เพราะพืชผักดูเขียวสดและงดงาม เหมือนกับใช้สารเคมี ฉะนั้นทีมวิจัยได้อธิบายว่า กลุ่มปลูกผักนี้มี กฎระเบียบในการนำผลผลิตเข้ามาจำหน่ายภายในตลาดสีเขียวจังหวัดมหาสารคาม และกฎระเบียบการบริหารจัดการของเครือข่ายตลาดสีเขียวจังหวัดมหาสารคาม หากคณะกรรมการตรวจสอบพบว่ามีสารเคมีตกค้างในผลผลิต ทั้งพืช สัตว์และอาหารสำเร็จรูปต่างๆ ที่อยู่ในระดับที่ไม่ปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค จะมีการลงโทษตั้งแต่ระดับตักเตือน จนถึงให้ออกจากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม (ถนนพร รัตนสุวิกุลและคณะ. 2550) จากการที่ทีมวิจัยอธิบายทำให้เกิดแนวคิดในการที่จะมีข้อกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ของการจัดการตลาดเพื่อออกจำหน่ายพืชผัก ซึ่งจะอธิบายต่อไปในวัตถุประสงค์ข้อที่ 4

2. การอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้เห็นเด่นชัดมากขึ้น คือ การได้ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้ไปพร้อมๆกัน ซึ่งใช้เวลาไม่มากในการเรียนรู้ เนื่องจากการอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นการการเรียนรู้ในระยะเวลาสั้นๆ มีผู้เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 50 คน โดยวิทยากรจาก กลุ่มปลูกผักในโครงการตลาดนัดสีเขียว บ้านหนองกุงเต่า ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งจัดอบรมขึ้นภายในชุมชนบ้านดอนคู้ และใช้แปลงสาธิตในพื้นที่ของทีมวิจัยเอง จึงทำให้ผู้สนใจเข้าร่วมในการอบรมครั้งนี้มากพอประมาณ วิธีการอบรมมีทั้งการบรรยายในภาคเช้า และมีการสาธิต ในการเตรียมแปลงปลูกผัก การทำปุ๋ยพืชสด โดยใช้วัสดุต่างๆ ภายในชุมชน ทั้งนี้ทีมวิจัย และผู้เข้าร่วมโครงการได้จัดหาวัสดุสิ่งของต่างๆในการทำปุ๋ยพืชสดมาเอง จะเห็นได้ว่าชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี อีกทั้งมีการนำวัสดุที่มีแต่ละครัวเรือนมาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

หลังจากที่ได้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการแล้ว ทีมวิจัยและกลุ่มผู้เข้าร่วมอบรมได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยทางโครงการได้จัดหาพันธุ์ผักไว้ให้ ทีมวิจัยและกลุ่มผู้เข้าร่วมได้มีการแบ่งกลุ่มออกเป็น 5 กลุ่ม คือ 1)

กลุ่มนางบุญน้อม 2) กลุ่มนางทองม้วน 3) กลุ่มนางสมดี 4) กลุ่มนางรัตนา และ 5) กลุ่มนายทรงเดช เพื่อใช้ความรู้ที่ได้อบรมมานั้นทำการทดลองปลูกผัก เช่น โหระพา ผักชีหอม ผักชีลาว ผักกาดกวางตุ้ง ผักกาดเขียว ใบแมงลัก โดยแต่ละกลุ่มจะมีการปลูกผักแต่ละประเภท เพื่อต้องการดูว่าผลผลิตที่กลุ่มได้ฝึกอบรมมานั้นจะได้ผลเป็นอย่างไร เริ่มจากการเตรียมแปลง และเพาะพันธุ์ผักตามที่กลุ่มสนใจ จากนั้นกลุ่มจะสังเกตดูว่าการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีการจดบันทึกในการทำงานของกลุ่มโดยตลอด

การทดลองปลูกผักครั้งนี้ เป็นช่วงฤดูหนาว ซึ่งตามปกติแล้วจะเป็นฤดูกาลที่ปลูกผักได้ผลผลิตที่ดี แต่ปีนี้ปีที่มีสภาพอากาศร้อนอบอ้าวมาก เป็นสาเหตุให้การทดลองไม่เห็นผล ประกอบกับน้ำในสระที่กักน้ำไว้ใช้ในการเกษตรนั้น ลดลง และน้ำขุ่นมาก ทำให้การทดลองไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ละกลุ่มก็ได้มีการทดลองปลูกอีกสองครั้ง แต่ก็ประสบปัญหาเช่นเดิม ดังนั้น จึงหันมาปลูกมะละกอแทนการปลูกผักชั่วคราว อีกทั้งฝนมาล่ากว่าทุกปีทำให้การปลูกผักไม่ได้ผลผลิต

ความเชื่อต่างๆในเรื่องการทำการเกษตร

ชาวอีสานมีความเชื่อในเรื่องต่างๆ มากมาย ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตของคนในแถบนี้ ซึ่งไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้อย่างวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ได้มีการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน ดังเช่นชุมชนบ้านคอนคู ก็เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ยังมีการสืบทอดพิธีกรรมความเชื่อมาใช้งานทุกวันนี้ ความเชื่อที่พบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นความเชื่อที่นำมาใช้ในการเกษตร มี 3 ความเชื่อ คือ 1) **การปลูกผักจะให้งามควรต้องปลูกในวันพฤหัสบดี** ซึ่งเป็นวันครู และเป็นวันดีเหมาะกับการเพาะปลูก ความเชื่อนี้ ทำให้ชุมชนบ้านคอนคู ปลูกผักในวันพฤหัสบดี 2) **พิธีกรรมการขอฝน และการเสี่ยงทายการว่าฝนจะตกในช่วงไหน** ผู้ที่เป็นคนเสี่ยงต้องใส่เสื้อมือซ้อน สวมเครื่องประดับเป็นเครื่องเงิน มีพรามณ์เป็นผู้ถาม คนที่เสี่ยงเชื่อว่าปีนี้จะแล้งมากน้อยเพียงใด ถ้าหากแล้งมีวิธีการแก้ไขอย่างไร เมื่อคนที่เป็นเสี่ยงซึ่งมีอายุมากแล้ว หรือไม่มีกำลังจะทำพิธีในครั้งต่อไปได้ ก็จะต้องหาผู้สืบทอดให้คนรุ่นต่อ ๆ โดยการเลือกประชุมกับคนในหมู่บ้าน และหาฤกษ์เพื่อทำการเลือกผู้ที่จะมาทำพิธีเสี่ยงซึ่งต่อไป 3) **ดอนปู่ตา** เป็นสถานที่ศักดิ์ของคนในหมู่บ้าน ซึ่งดอนปู่ตาจะตั้งอยู่ในป่าของหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าจะช่วยปกป้อง และดูแลป่าได้ รวมทั้งเมื่อทำการเพาะปลูก หรือเมื่อต้องการใช้ประโยชน์จากไม้ในป่าต้องไปขอดอนปู่ตา พิธีไหว้ดอนเจ้าปู่ตานิยมทำก่อนช่วงทำนา และจะทำทุกๆปี

จะนั้นจะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านคอนคู ยังมีการประยุกต์ใช้ความรู้จากการที่ฝึกอบรมมานั้นเพื่อทำการปลูกผัก อีกทั้งได้มีการทำพิธีกรรมความเชื่อทางด้านการเกษตรมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพิธีความเชื่อเหล่านี้

ส่งผลต่อการรักษาสภาพป่าชุมชน ไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปบุกรุกป่า เพื่อทำลายสิ่งแวดล้อมและสภาพนิเวศน์ของทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากการนำความเชื่อมาปรับใช้แล้ว ชาวบ้านและทีมวิจัยยังรู้จักการปรับวิธีการที่จะนำพืชที่ขึ้นตามธรรมชาติมาเพาะพันธุ์ จากการได้ฝึกอบรมไปแล้วทำให้ทีมวิจัยและชาวบ้านประมาณ 15 ครัวเรือนที่เพาะพันธุ์ผักปิ้ง ซึ่งเป็นพืชผักที่นิยมของคนทั่วไป

จากงานวิจัยครั้งนี้ อาจจะยังไม่เห็นจำนวนของผู้เข้าร่วมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการปลูกผักมากนัก แต่ที่เห็นว่ามี การปรับเปลี่ยนแนวคิดในการปลูกผักนั้นมีประมาณ 10 ครัวเรือน ซึ่งเป็นผู้ช่วยวิจัยในทีม 5 ครัวเรือน และผู้เข้าร่วมอีก 5 ครัวเรือน โดยทั้ง 10 ครัวเรือนนี้ ไม่ใช้สารเคมีในการปลูกผัก และปรับเปลี่ยนมาใช้ในการเกษตรแบบอินทรีย์และชีวภาพแทน นอกจากนั้นแล้ว ทีมวิจัยทั้ง 5 ครัวเรือนยังบอกว่าสามารถลดค่าใช้จ่ายได้มากพอสมควร ดังที่ครัวเรือนของนางทองม้วน ซึ่งเป็นหนึ่งในทีมวิจัยได้กล่าวว่า “การไม่ซื้อปุ๋ยเคมีมาใช้ ทำให้ลดค่าใช้จ่ายได้มากกว่าแปดสิบเปอร์เซ็นต์ และทำให้มีความปลอดภัยในการบริโภคที่ปลูกเอง”

วัตถุประสงค์ที่ 4 เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายและหน่วยงาน สนับสนุนที่เกี่ยวข้องในการจัดการตลาดผักปลอดสารพิษ

ตั้งแต่แรกเริ่มของโครงการวิจัยนี้นั้น ได้มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาร่วมเป็นทีมวิจัย สนับสนุน และเป็นที่ปรึกษาโครงการ ซึ่งประกอบด้วย

1. คณะครูโรงเรียนบ้านคอนคู
2. ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอกันทรวิชัย
3. เกษตรตำบล
4. พัฒนาชุมชนอำเภอกันทรวิชัย
5. สถานีอนามัยตำบลคันธารราษฎร์
6. องค์การเทศบาลตำบลคันธารราษฎร์
7. ธนาคารเกษตรและสหกรณ์อำเภอกันทรวิชัย

หลังจากที่โครงการวิจัยดำเนินไปประมาณสาม สี่เดือน ซึ่งเป็นช่วงระยะการทำแบบสอบถาม และการศึกษาดูงาน ทางโครงการได้เรียนเชิญ หน่วยงานที่ร่วมทีมวิจัยเข้าประชุม แต่เนื่องจากมีหลายหน่วยงานไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้ และขาดการติดต่อกับโครงการ แม้ว่าทางโครงการได้มีจดหมายเพื่อเชิญเข้าประชุมและร่วมโครงการแล้วก็ตาม

ฉะนั้นก็ยังมีหน่วยงานที่เข้าร่วมโครงการตลอดมานั้นก็จะมีแนวทางในการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษของชุมชนบ้านคอนคู ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งแต่ละสถาบันก็จะให้การส่งเสริมตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละสถาบัน ดังนี้ คือ

โรงเรียนบ้านคอนคู โดยการนำของผู้อำนวยการ โรงเรียน ได้มีแนวทางที่จะส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้การปลูกผักปลอดสารพิษ อีกทั้งโรงเรียนได้จัดเตรียมพื้นที่ที่จะปลูกผัก เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการปลูกผัก ซึ่งจะนำความรู้ในการปลูกผักจากโรงเรียนไปเล่าสู่พ่อแม่ฟัง นอกจากนั้นแล้ว หากได้มีผลผลิตทางโรงเรียนอาจจะนำออกไปจำหน่ายร่วมกับชุมชนที่ตลาดของชุมชน

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นสถาบันทางการศึกษาของรัฐ โดยบทบาทหน้าที่ของการศึกษานอกโรงเรียนนั้นคือการให้การศึกษากับผู้ที่ไม่สามารถเข้าศึกษาได้ในระบบการศึกษาตามปกติ ทั้งนี้เน้นการศึกษาให้กับประชาชนระดับรากหญ้ามากกว่าสถานศึกษาแหล่งอื่นๆ ฉะนั้นศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จึงเข้ามาส่งเสริมในให้ความรู้ในการทำปุ๋ยชีวภาพ และการทำน้ำส้มควันไม้เพื่อใช้ในการไล่แมลง ก่อนที่จะเริ่มมีโครงการวิจัยฯ

โดยหลักการการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นมักจะมุ่งจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นๆ ดังนั้นทางศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอกันทรวิชัย ได้มีแนวทางที่จะส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษของบ้านคอนคู ในรูปของการจัดการเรียนการสอน โดยการปรับหลักสูตรให้เข้ากับสถานการณ์ที่มีจริงในชุมชน เช่นในรายวิชาการเกษตร จะได้ใช้แปลงผักที่มีในชุมชนนั้น เป็นแปลงสาธิต และให้ชุมชนเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่นการสังเกตการใช้ปุ๋ยชีวภาพ และสารไล่แมลงน้ำส้มควันไม้ ซึ่งเป็นขบวนการเรียนการสอนที่ใช้ฐานการเรียนรู้ในชุมชน และเป็นวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการปลูกผักปลอดสารพิษของบ้านคอนคู

องค์การเทศบาลตำบลคันธารราษฎร์ เป็นสถาบันทางการปกครองที่อยู่ใกล้ชิดประชาชน ฉะนั้นจากการประชุมระหว่างโครงการวิจัยฯกับนายกองค์การเทศบาลตำบลคันธารราษฎร์ สมาชิกของเทศบาลตำบลคันธารราษฎร์ และทีมวิจัย ผู้ร่วมโครงการวิจัยได้ข้อสรุป ดังนี้คือ

การสร้างตลาด องค์การเทศบาลตำบลคันธารราษฎร์ และชุมชนจะร่วมกันในการปลูกสร้างตลาดข้างโรงเรียนบ้านคอนคู เพื่อให้ชุมชนและกลุ่มปลูกผักได้นำสินค้าออกมาจำหน่าย โดยงบประมาณในการ

นำมาดำเนินการนั้นทางองค์การเทศบาลตำบลคันธารราษฎร์ในปีงบประมาณ 2554 จะเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งทางองค์การเทศบาลฯ และมีงบประมาณอีกส่วนหนึ่งที่ควรมาจากชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของการปลูกสร้างตลาด อีกทั้งองค์การเทศบาลตำบลฯ ต้องการให้ชุมชนมีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการเองทั้งหมด โดยทางองค์การเทศบาลตำบลฯ จะเป็นผู้ช่วยเหลือเมื่อชุมชนมีปัญหาและเข้าไปร่วมในการจะหาทางแก้ไข อีกทั้งต้องการที่จะสนับสนุนการตรวจสอบสารพิษจากพืชผักที่ผลิตในสวนของชุมชนอีกทางหนึ่ง อีกทั้งองค์การเทศบาลฯ มีความวิตกกังวลกับเรื่องสุขภาพของชุมชน จึงจะให้มีการสนับสนุนการปลูกพืชผักปลอดสารพิษอย่างจริงจัง เพื่อไม่ให้มีปัญหาทางด้านสุขภาพกับประชาชน อีกทั้งเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน หลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยว นอกจากนั้นแล้ว องค์การเทศบาลตำบลคันธารราษฎร์ ยังมีแนวคิดที่จะให้ชุมชนบ้านดอนคู้เป็นชุมชนต้นแบบในการปลูกผักปลอดสารพิษและการดำเนินการจัดการจำหน่ายผักปลอดสารพิษโดยคนในชุมชนเอง

นอกจากนั้นแล้วชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มปลูกผักได้มีการประชุมและได้เริ่มมีแนวคิดในการสร้างตลาด โดยจะขอใช้ที่สาธารณะข้างโรงเรียนบ้านดอนคู้ ปลูกสร้างตลาดผักปลอดสารพิษ ด้วยการให้มีการจำหน่ายที่ตลาดของชุมชนสัปดาห์ละสองครั้ง และมีกฎระเบียบว่า สมาชิกของกลุ่มต้องปลูกผักด้วยวิธีการแบบอินทรีย์ชีวภาพ นั้นหมายความว่า ไม่มีการใช้สารเคมี แต่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพ ที่ทำเองและใช้วัสดุที่หาได้ภายในชุมชน

สรุปความต้องการของการที่จัดดำเนินการของตลาดผักปลอดสารพิษของบ้านดอนคู้ มีดังนี้ คือ

1. เน้นการขายผักธรรมชาติตามฤดูกาล และผักในครัวเรือน จากกลุ่มปลูกผัก แบบผสมผสานกัน

บทเรียนจากโครงการ

จากการได้จัดกิจกรรม ทั้งการอบรมและการลงมือปฏิบัติ และการศึกษาดูงานนั้น ทำให้เห็นถึงการพัฒนาการด้านต่างๆ อย่างเห็นได้ชัดเจนจากทีมวิจัย ดังนี้ คือ

ทีมวิจัย

โครงการการสร้างการเรียนรู้เพื่อการผลิตผักปลอดสารพิษของชุมชนบ้านดอนคู้ นั้นได้ทีมวิจัยจาก จิตอาสาของ ครูโรงเรียนบ้านดอนคู้ ครูการศึกษานอกโรงเรียน และคนในชุมชน ก่อนที่จะเริ่มโครงการนี้ ชุมชนบ้านดอนคู้ได้มีการจัดสรรที่ดินในการปลูกผักให้กับคนในชุมชน 89 ครัวเรือน ๆ ละประมาณ 2 งาน มีการขุดสระน้ำเพื่อกักเก็บน้ำในการเพาะปลูก ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าชุมชนแห่งนี้มีทุนทางสังคม ที่สามารถปลูกผักได้ โดยมีอาสาสมัครเข้าร่วมทีมวิจัยเพียง 33 ครัวเรือน

ส่วนการพัฒนาโจทย์ในการทำการวิจัย ได้จากการประชุมกลุ่ม 2 ครั้ง โดยสำนักงานวิจัยท้องถิ่น ร่วมกับคนในชุมชน ครูการศึกษานอกโรงเรียน และนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม หลังจากนั้นนักวิชาการได้เป็นผู้เขียนและนำเสนอต่อสกว. และได้มีการปรับปรุงแก้ไข

การบริหารจัดการทีม หัวหน้าโครงการได้พยายามเยี่ยมเยียนทีมวิจัย และเข้าไปที่ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งพยายามที่จะมองหาผู้ช่วยในชุมชน เพื่อความสะดวกในการติดต่อ ซึ่งเป็นการไม่ถนัดนัก แต่ก็ได้ทีมวิจัยในชุมชนประมาณ 5 คน ที่ช่วยเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนได้เข้ามาประชุม ทั้งนี้เพราะมีการจัดประชุมอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนรู้สึกว่าการดำเนินงานนี้ยังมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับทีมวิจัยทั้ง 5 คน เป็นสมาชิก และมีตำแหน่งงานให้กับหลายโครงการ ซึ่งอาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการพูดคุยกัน และได้รับทราบข่าวสารของโครงการจากทีมวิจัยทั้ง 5 คนนี้ นอกจากนั้นแล้ว ทีมวิจัยเมื่อแรกเริ่มโครงการมีสมาชิกประมาณ 50 คน และมาขอเพิ่มขึ้นอีก ประมาณ 10 คน และประมาณ 3 เดือนต่อมา สมาชิกที่เพิ่มเข้ามานั้นขอถอนตัวเองออกไป เนื่องจากว่าไม่มีเวลาในการมาประชุม และที่สำคัญคือ โครงการไม่ได้จ่ายเบี้ยประชุม เพราะที่สมัครเข้ามานั้น คิดว่าโครงการจะแจกเงินค่าประชุม

การจัดกระบวนการวิจัย เป็นสิ่งสำคัญมากที่จะต้องทำให้ทีมวิจัยได้เข้าใจในการเรียนรู้การทำงานวิจัย ซึ่งนักวิชาการที่ควบคุมดูแลโครงการจำเป็นต้องมีการนัดพบและมีการพูดคุยกันอย่างต่อเนื่อง เพราะจะทำให้ทีมวิจัย โดยเฉพาะหัวหน้าที่เป็นคนในพื้นที่ ได้รับทราบความเคลื่อนไหวของโครงการ อีกทั้งต้องมีการกำหนดการให้มีการจัดประชุมในเรื่องการทำวิจัยอยู่เรื่อยๆ นอกจากนั้นการนำวิทยากรมาให้ความรู้ โดยเฉพาะวิทยากรที่ทำเรื่องใกล้เคียงกัน หรือเหมือนกัน จะทำให้เกิดการกระตุ้นกับทีมวิจัย เพราะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เนื่องจากว่าผู้ใหญ่ชอบการเรียนรู้จากการบอกเล่า แลกเปลี่ยนจากคนที่มีความรู้มาก่อน จากนั้นเมื่อมีการอบรมแล้วต้องให้มีการปฏิบัติร่วมด้วยจะทำให้ทีมงานเกิดการเรียนรู้และสามารถเข้าใจกระบวนการวิจัยได้เป็นอย่างดี

การจัดการกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วโครงการไม่ค่อยมีปัญหา หากมีปัญหาก็จะมีการชี้แจง ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน อาจจะเป็นเพราะว่าทีมวิจัยมีแต่ผู้สูงอายุ ทำให้เห็นอกเห็นใจในการทำงานของกันและกัน นอกจากนั้นแล้วทีมสนับสนุนได้ให้คำแนะนำก่อนลงมือทำโครงการ และคอยช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหา ฉะนั้น ทำให้นักวิชาการที่เป็นหัวหน้าทีม มีผู้ให้คำแนะนำเป็นอย่างดี หากตัดสินใจไม่ได้ก็จะมีทีมพี่เลี้ยงคอยแก้ไข

การทำงานกับชุมชนไม่สามารถทำงานได้คนเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิชาการต้องทำความเข้าใจบริบทของสังคม และผู้คนในชุมชนนั้นๆ อีกทั้งจำเป็นต้องเป็นคนที่รู้จักใช้จิตวิทยากับผู้คน และรู้จักประยุกต์ทฤษฎีต่างๆมาใช้ในการทำงาน ซึ่งไม่เน้นหนักในการนำทฤษฎีมาใช้มากเกินไป

ข้อเสนอแนะ

1. การมีทีมพี่เลี้ยงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่งแก่นักวิชาการที่ยังไม่มีทักษะในการทำงานกับชุมชน โดยเฉพาะการทำงานลงพื้นที่ในช่วงแรกๆ จำเป็นอย่างมากที่จะต้องทีมพี่เลี้ยง และทีมสนับสนุนการทำงานร่วมลงไปเพื่อให้เห็นว่าการทำงานนั้นต้องทำอย่างไร

2. การจัดประชุมหัวหน้าโครงการเป็นสิ่งที่ทีมสนับสนุนต้องทำ และควรต้องทำอย่างต่อเนื่อง

3. การทำงานวิจัยท้องถิ่น แม้ว่าจะให้ใช้ระยะเวลาในการทำปีกับหกเดือน แต่บางโครงการอาจจะต้องเพิ่มระยะเวลา เนื่องจากบางขั้นตอนต้องอาศัยระยะเวลาจึงจะเห็นผลได้

บทที่ 6

บทสรุปและอภิปรายผล

ในบทนี้จะเป็นการสังเคราะห์งานวิจัยท้องถิ่น โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการผลิตผักปลอดสารพิษบ้านดอนคู้ ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อขับเคลื่อนให้เห็นถึงกระบวนการสร้างการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการผลิตผักปลอดสารพิษ การสังเคราะห์ครั้งนี้ จะนำเสนอประเด็นที่มีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในการได้อรรถกถาความรู้ และเกิดการเปลี่ยนแปลงของผู้เข้าร่วมการวิจัย นักวิชาการ อีกทั้งกระบวนการการเรียนรู้ในการทำการวิจัยแบบท้องถิ่น โดยแบ่งการสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้คือ

1. จากการศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนและศักยภาพของชุมชนบ้านดอนคู้ในการผลิตพืชผัก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และสถานการณ์ปัญหาและผลกระทบในการผลิตพืชผักปลอดสารพิษของชุมชนบ้านดอนคู้มีประเด็นที่น่าสนใจนำเสนอ นั่นคือ

การกำหนดระยะเวลาในการศึกษาข้อมูลในอดีตเป็นการกำหนดตามการใช้เหตุการณ์ที่สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเช่นกำหนดให้การปลูกผักในปัจจุบันเริ่มตั้งแต่มีการนำที่ทางของสาธารณะมาใช้ประโยชน์ จะเห็นได้ว่าการจำของคนมักจะจำในเรื่องที่เป็นเหตุการณ์มากกว่าที่จำปีพ.ศ. ทั้งนี้เพราะเป็นความจำที่เป็นลักษณะของความประทับใจ เป็นความจำระยะยาว ประกอบกับความสนใจทำให้จำรายละเอียดกับสิ่งที่ตนเองสนใจได้ดีและนาน (เกรียงไกร ไชยเมืองดี , 2548)

พื้นที่ในการปลูกข้าวของชุมชนบ้านดอนคู้ลดลง 356 ไร่ ในอดีตมีการทำนาปีมีพื้นที่ทั้งหมด 1,503 ไร่ ปัจจุบันเหลือ 1,147 ไร่ ทั้งนี้เพราะว่ามีการแบ่งที่ดินให้กับลูกๆในครัวเรือนไปทำมาหากิน เนื่องจากว่าประเพณีวัฒนธรรมของชาวอีสานนั้น หากลูกหลานออกไปมีครัวเรือน หรือแต่งงานจะมีการแบ่งทรัพย์สินสมบัติให้เพื่อใช้ในการทำมาหากิน หรืออาจจะเป็นสินสอดงานแต่งงาน ซึ่งเป็นไปตามหลักความเชื่อของชาวบ้านในภาคอีสานที่ต้องมีที่นาเป็นของตนเองในการทำการปลูกข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักของคนอีสาน และยังมีบางครัวเรือนได้ย้ายถิ่นฐานไปยังที่อื่นๆ และขายที่นาให้กับคนภายนอกชุมชน ประกอบกับการกระจายของเมืองออกไปทางชุมชนบ้านดอนคู้และมีการถมที่นาเพื่อปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ส่วนใหญ่การปลูกผักในอดีตเป็นการปลูกไว้เพื่อบริโภคภายในครัวเรือนมากกว่าการค้าขาย ทั้งนี้เพราะว่าข้อจำกัดในการปลูก อาจจะเป็นเพราะมีพื้นที่ไม่พอเพียง และความนิยมที่ชอบปลูกในบริเวณที่ว่างในบ้านของตนเอง ดังจะเห็นว่าการปลูกผักในอดีตจะปลูกในพื้นที่ในบริเวณบ้าน ซึ่งอาจจะเห็นเพราะว่าในอดีตนั้นประชากรยังมีมากพอ ประเภทของผักที่ปลูกมากจะเป็นผักชนิดให้การเพิ่มรสชาติ และให้กลิ่นของอาหาร เช่น ตะไคร้ ข่า แมงลัก และมะเขือ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าอาหารของคนภาคอีสานเป็นอาหารที่เรียบง่าย

เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของคนถิ่นนี้ และที่ขาดไม่ได้เลยนั่นคือปลาร้า และมีผักเป็นเครื่องเคียง และ ส่วนประกอบ มักบริโภค ปลา เนื้อวัว และเนื้อควาย อาหารประเภทเนื้อสัตว์เป็นอาหารที่มีกลิ่นคาว ดังนั้น การประกอบอาหารประเภทนี้จึงต้องใช้ผักที่มีกลิ่นเพื่อลดกลิ่นคาว จึงเป็นสาเหตุทำให้รสชาติอาหารรสจัด เพื่่มรสชาติ และทำให้กลิ่นอาหารน่ารับประทาน มักบริโภคกับข้าวเหนียวเป็นหลัก นอกจากนั้นแล้วยังมีการปลูกผักเพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนกันในการบริโภคภายในชุมชน ดังจะเห็นได้จากการที่มีการแลกเปลี่ยน พันธุ์พืชผัก หรือกล้าในแต่ละครัวเรือน จะเห็นว่าชุมชนบ้านดอนคู้ยังมีการวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในการ พึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งเห็นได้ยากมากในชุมชนภาคอีสานในยุคปัจจุบันนี้

อีกทั้งมีการบริโภคจากพืชผักที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งจะเห็นได้จากจำนวนผักที่ขึ้นตามธรรมชาติ หรือ ตามฤดูกาลที่พบในชุมชนบ้านดอนคู้ทั้งหมด 46 ประเภท ที่มีการเก็บเกี่ยวกันมาก มีดังนี้ คือ ผักตำลึง ซึ่งเป็นผักที่ขึ้นตามริมรั้วที่สามารถเก็บเกี่ยวได้ง่ายเพราะอยู่ใกล้ครัวเรือน ผักแขยงขึ้นเองตามทีนาซึ่งก็เป็น อีกประเภทที่สามารถเก็บเกี่ยวได้ง่ายเพราะว่าเมื่อไปทำนาก็ง่ายต่อการเก็บเกี่ยวและใช้บริโภคอาหารใน ขณะที่ทำนา ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าผักทั้งสองประเภทรูปร่างที่เก็บเกี่ยวมากเนื่องจากความสะดวก และขึ้นง่ายตาม ฤดูกาล ส่วนผักสะเดา ผักติ้ว และหน่อโจด เป็นพืชผักธรรมชาติที่ขึ้นตามป่า ซึ่งจะมีรสชาติที่ทั้ง ขม หวาน อร่อย เมื่อนำไปประกอบอาหาร เช่นแกงหน่อโจดใส่ย่านาง ผักเหล่านี้จะเกิดขึ้นเมื่อได้รับความชุ่มชื้นจาก น้ำค้าง และแรกฝน และที่สำคัญนั้นคือรสชาติของผักจะมีรสเปรี้ยว หวาน ปะแล่มๆ เปรี้ยวและฝาด ซึ่ง เหมาะกับเป็นเครื่องเคียงกับรสชาติอาหารอีสานที่มีรสออกเค็ม หรือเผ็ดช่วยเพื่่มรสชาติกลมกล่อม อีกทั้งมี คุณค่าเป็นสมุนไพรให้ผลดีต่อสุขภาพ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าทำไมคนอีสานจึงมักบริโภคพืชผักธรรมชาติ ทั้งนี้ด้วยรสชาติของอาหาร เพื่อเพิ่มความอร่อย และให้ประโยชน์ต่อร่างกาย ทั้งนี้พืชผักธรรมชาติไม่มี สารเคมี หากเปรียบเทียบการปลูกผักในอดีตและปัจจุบันแล้วจะพบว่า ใบแมงลัก พริก และข่าก็ยังเป็นผักที่ นิยมมายาวนานกว่าพืชผักประเภทอื่นๆ อย่างไรก็ตามก็มีพืชผักที่นิยมปลูกกันมากในปัจจุบัน คือ มะละกอ ทั้งนี้เนื่องจากความนิยมในการบริโภค และการดูแลรักษาได้ง่ายกว่าพืชผักประเภทอื่นๆอีกทั้งให้ผลผลิต ดีกว่าผักประเภทอื่นๆ

การดูแลรักษาพืชผักในการปลูกนั้นในอดีตส่วนใหญ่จะใช้มูลวัว ควาย แต่หลังจากที่เริ่มนำเอา ปุ๋ยเคมีมาใช้ในนาข้าวในปี พ.ศ. 2490 และใช้มากที่สุดในปีพ.ศ.2500 โดยมีสาเหตุจากการเล้ากันสู่กันพึ่ง ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการที่มีการสื่อสารแพร่กระจายข่าวปากต่อปาก (Grapevine) ประกอบด้วย การซุบซิบ ข่าวลือ ซึ่งการแพร่กระจายข่าวแบบนี้จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว (ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร. 2540) และหลังจากที่ใช้ไปทำให้เห็นผลว่าข้าวมีผลผลิตที่ดี และทำให้เขียวงามทันใจ ขณะเดียวกันหากครัวเรือนใด ที่สามารถซื้อหาปุ๋ยเคมีได้ก็พยายามชักชวนให้ผู้อื่นใช้ร่วมด้วย และก็ใช้กันเพิ่มขึ้นเรื่อยๆทั้งนี้เพราะการที่ นโยบายของรัฐเข้ามาส่งเสริมให้มีการปลูกหญ้าเลี้ยงโคขุน ทำให้เป็นความต้องการของตลาด

ฉะนั้นชาวบ้านจึงต้องใช้สารเคมีในการกระตุ้นให้เห็ดเหี่ยวงามอย่างรวดเร็ว เพื่อให้ทันกับความต้องการของตลาด ซึ่งภาครัฐไม่ได้ทันคิดถึงผลเสียที่จะตกอยู่กับชุมชน และประชาชน โดยไม่ได้บอกถึงข้อดี ข้อเสียของการใช้สารเคมี ทำให้ประชาชนยังมีความเชื่อว่าหากต้องการให้เห็ดมีสีเหี่ยวมีความสวยงามตามที่ตลาดต้องการ ก็ต้องมีการใส่ปุ๋ยเคมีให้กับพืชผัก และยังมีการใส่ปุ๋ยคอกกวนคูกันไป ประกอบเมื่อมีการจัดสรรที่ดินให้กับชุมชนเพื่อให้ใช้เวลาหลังเก็บเกี่ยวในการปลูกพืชผัก ก็ยังทำให้ชุมชนเพิ่มการใช้สารเคมีกับการปลูกพืชผัก ทั้งนี้คนในชุมชนไม่ได้คำนึงผลร้ายของสารเคมี ประกอบกับวัตถุประสงค์ของกลุ่มประปาเพื่อการเกษตรเองก็มีวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดว่า เพื่อการเพิ่มรายได้ในครัวเรือน และกลุ่มเองก็ไม่มีกฎระเบียบในการตรวจสอบ ซึ่งต่างจากคนต่างทำ ไม่มีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อส่วนรวม ซึ่งอาจจะเป็นสาเหตุให้ชุมชนคิดหารายได้ มากกว่าการคำนึงถึงสุขภาพ อย่างไรก็ตามจากกระบวนการวิจัยไปถึงขั้นตอนการเก็บข้อมูลนั้น ทำให้ทีมวิจัยที่เป็นสมาชิกของกลุ่มประปาเพื่อการเกษตรเกิดความตระหนักว่าหากไม่มีการปรับเปลี่ยนชื่อโครงการและวัตถุประสงค์แล้วจะทำให้เกิดการใช้สารเคมีในการผลิตพืชผักมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน อีกทั้งสอดคล้องกับทฤษฎีแนวคิดของการสื่อสารเพื่อพัฒนาที่กล่าวถึงการสื่อสารนับเป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นเครื่องมือในการรวมตัวกันของคนในชุมชน เป็นองค์กรประชาชน หรือประชาคมที่เน้นการมีส่วนร่วมในการตระหนักถึงปัญหา (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2546) นอกจากนี้ การสื่อสารยังนับเป็นฟันเฟืองสำคัญในการทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบและมีเป้าหมายร่วมกัน รวมทั้งจะเห็นได้ว่าการทำงานของชุมชนเป็นงานที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันและมีลักษณะการทำงานแบบมีส่วนร่วมดังที่ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุม การใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม

การจัดสรรที่ดินสาธารณะแล้วนั้น จึงได้มีองค์การของภาครัฐในท้องถิ่น เข้ามาส่งเสริมทางอ้อมให้เกิดความตระหนักในการใช้สารเคมีกับการปลูกผักมากขึ้น เช่น การอบรมการทำปุ๋ยพืชสด การทำน้ำส้มควันไม้ เพื่อใช้ไล่ศัตรูพืชในแปลงผัก หากแต่ชาวบ้านที่เข้าอบรมจะเป็นนักเรียนที่ลงเรียนระบบการศึกษาตามอรัญชัย ซึ่งไม่ใช่ชาวบ้านทุกคนที่เข้าไปอบรมได้ การที่การศึกษานอกโรงเรียนเข้ามาทำการอบรม ก็ทำให้เกิดการกระตุ้นให้กับชาวบ้านส่วนหนึ่งเกิดความตระหนัก อีกทั้งได้ยิน ได้ฟังจากการบอกกล่าวซึ่งกันและกัน และอาสาสมัครสาธารณสุข จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านเริ่มมีการตื่นตัว โดยเฉพาะทีมวิจัยคนหนึ่งทีกล่าวว่า “นอกจากได้ยินและได้ฟังเพื่อนบ้านเล่าสู่กันฟังแล้ว ยังรู้สึกกังวลต่อสุขภาพของตนเองจากสารเคมีใน

พืชผักแล้วนั้น เนื่องจากตนเองติดเชื่อเอชไอวี ยิ่งเพิ่มความใส่ใจในการดูแลรักษาตนเองเป็นอย่างดี” ฉะนั้น สอดคล้องกับการได้หัวข้อการทำวิจัยครั้งนี้ ซึ่งมีใจจากตัวของผู้วิจัยภายนอก แต่เป็นไปตามความต้องการของชาวบ้าน ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงตนเอง นอกจากนั้นแล้วงานวิจัยท้องถิ่นยังเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนดังที่ Cohen and Uphoff (1980) และเจมส์คีย์ ปิ่นทอง (2527) ได้กล่าวไว้ว่าการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องเริ่มตั้งแต่การเริ่มในการวิเคราะห์หาปัญหาร่วมกัน

จากการประชุมกลุ่มในการกินข้อมูลให้กับชุมชนนั้น ทำให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่าชุมชนได้นำเลือกรูปแบบการผลิตพืชผักปลอดสารพิษแบบอินทรีย์และชีวภาพ และพร้อมที่จะสร้างตลาดริมทางเพื่อนำสินค้าทางการเกษตรปลอดสารพิษออกจำหน่าย ทำให้เห็นว่าเป็นการสร้างแนวคิดเพื่อก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนซึ่งเป็นแนวคิดต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ในการพัฒนาระบบตลาดเพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงผู้ผลิตกับตลาดปลายทาง หรือระหว่างกลุ่มผู้ผลิตกับผู้บริโภค

ความเชื่อกับการเกษตร

การนำความเชื่อต่างๆ ที่ได้ดำเนินมาตั้งแต่บรรพบุรุษก็ยังมี การสืบทอดและต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ นั่นคือพิธีการเลี้ยงข้อง หรือเซียงข้อง เป็นที่พึ่งและที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน ถือเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ จะใช้ก็ต่อเมื่อหมดทางแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ตามกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นพิธีการทำนายว่าจะมีฝนตกในช่วงใด เพื่อที่จะทำการเกษตรได้ให้ผลผลิตที่ดีขึ้น ฉะนั้นชุมชนบ้านดอนคู้ยังมีความเชื่อในเรื่องนี้ เนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก และที่เป็นสาเหตุสำคัญคือฝนไม่ตกตามฤดูกาล ดังนั้นพิธีนี้มีความสำคัญต่อคนในชุมชนบ้านดอนคู้ ทำให้คนในชุมชนไม่กล้าทำความผิด เพราะเชื่อว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ชุมชนไม่กล้าทำผิด เพราะสามารถที่จะหาคนทำผิดได้ อีกทั้งเป็นพิธีกรรมที่ช่วยให้ชุมชนอยู่ในความไม่ประมาท เนื่องจากหากมีการเสี่ยงทายในทางไม่ดี ทำให้ชุมชนต้องหาวิธีการแก้ไข และหาทางป้องกันและแก้ไข อีกทั้งเป็นที่พึ่งให้กับผู้มีความทุกข์ เพราะชุมชนมีความเชื่อว่าเสี่ยงข้องช่วยให้ผ่อนคลายความชั่วร้าย หรือช่วยปราบปรามสิ่งไม่ดีงามได้ เพื่อให้ชุมชนมีความสุข และทำให้เกิดความสามัคคี ความเที่ยงธรรมในชุมชน ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน จะเห็นได้ชัดจากการที่ชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของ และไม่มีใครทำผิดในชุมชน อันเป็นผลทำให้ชุมชนมีความสุข จากการที่ชุมชนยังมีการนำความเชื่อทางการเกษตรมาใช้นั้นแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่รู้จักนำเอาความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนออกมาใช้ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พื้นฟู

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (uinthai .

<http://www.uinthai.com/index.php?lay=show&ac=article&Ntype=119>)

2. แนวทางในการสร้างการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การผลิตพืชผักปลอดสารพิษของชุมชนบ้านดอนคู่

จากกระบวนการวิธีการทำงานในการวิจัยท้องถิ่นในครั้งนี้ พบว่า วิธีการในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนนั้น มีลักษณะเป็นการเรียนรู้แบบการศึกษาของผู้ใหญ่ (Adult learning) ซึ่งจะเห็นได้จากการที่กลุ่มผู้เข้าร่วมการทำวิจัยนั้น ไม่ต้องการใช้เวลานาน หรือไม่อยากเข้าห้องเรียน แต่ต้องเรียนจากสถานการณ์ที่เป็นจริง ตามหลักการทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ 6 ประการคือ (Knowles, 1980 ; Wech-o-sotsakda, Chanthana, 2008) 1) ก่อนที่จะเริ่มเรียนรู้ผู้ใหญ่ต้องรู้เหตุผลว่าตนจะทำอะไร เช่นเดียวกับการเริ่มที่จะทำงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้ร่วมวิจัยและทีมวิจัย ให้ความร่วมมือ เพราะว่าทราบความต้องการการเรียนรู้ของตนเอง โดยเฉพาะเรื่องการหาโจทย์ หรือปัญหาในการทำการวิจัยในครั้งนี้ เป็นเรื่องที่ชุมชนเกิดความตระหนักในเรื่องสุขภาพ จึงต้องหาวิธีการแก้ไขและป้องกัน ซึ่งป็นไปตามความต้องการของชุมชนนั่นเอง 2) รู้จักรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง จะเห็นได้จากการเรียนรู้ของกลุ่มวิจัยนี้ หากรู้สึกไม่พึงพอใจ หรือจะต่อต้าน จะลดความร่วมมือในสิ่งที่ขัดกับความต้องการ ดังจะเห็นได้จากผู้นำชุมชน เนื่องจากทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะที่ผู้นำชุมชนให้คำแนะนำ จากนั้นผู้นำผู้นั้นต่อต้านไม่เข้าประชุมใดๆกับทีมวิจัย เป็นเวลาประมาณ 3-4 เดือนแรก แต่หลังจากนั้นก็กลับเข้ามาหลังจากที่ได้เข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำวิจัย 3) ประสบการณ์ที่ผ่านมานั้นช่วยให้รู้จักแบ่งปันประสบการณ์ที่ตนมีกับผู้อื่นๆ จากการที่ทีมวิจัยได้มีการประชุมกลุ่มจะเห็นว่า ผู้เข้าร่วมมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อีกทั้งรู้จักการที่จะเรียนรู้จากผู้อื่น เมื่อมีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ ในการดูงานที่ตลาดสีเขียว ทำให้เกิดความรู้และบวกกับประสบการณ์ที่ตนมีอยู่นั้น ได้ให้เกิดแนวคิดในการสร้างกลุ่มการปลูกผักภายในชุมชนบ้านดอนคู่ 4) จะยอมเรียนรู้เมื่อรู้ว่าตนเองได้ประโยชน์ จากการไปศึกษาดูงานและการอบรมให้กับผู้เข้าร่วมแต่ละครั้ง ทำให้มีผู้เข้าร่วมมากมาย ทั้งเพราะผู้เข้าร่วมนั้นเห็นว่าน่าจะนำไปสู่การแก้ปัญหาในการปลูกผักปลอดสารเคมี ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ตนได้ปฏิบัติการอยู่แล้ว 5) การเรียนรู้จะต้องเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากการทำการวิจัยครั้งนี้ นักวิชาการไม่ได้ตั้งหัวข้อวิจัยเอง แต่เป็นการหาปัญหาที่เกิดจากชุมชน และชุมชนก็เป็นผู้เลือกปัญหาในการศึกษาเอง 6) สร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นครั้งนี้ ได้นำวิธีการสร้างแรงจูงใจให้กับทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการ ด้วยการนำวิทยากรจากที่อื่นที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้สารเคมีมาเล่าเรื่องที่ผ่านมา ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดแนวคิดและเห็นว่าตนเองจะได้ประโยชน์จากการเรียนรู้ จึงป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยและทีมวิจัยทำงานร่วมมือกันได้

กระบวนการสร้างการเรียนรู้ของโครงการวิจัยในครั้งนี้

1. การนำวิทยากรภายนอกมาเล่าสู่กันฟัง โดยวิทยากรเป็นผู้มีประสบการณ์ในการปลูกผักปลอดสารพิษ อีกทั้งเป็นทีมวิจัย และสมาชิกของกลุ่มตลาดสีเขียว ได้สร้างแรงกระตุ้นให้กับกลุ่มผู้วิจัยและอยากไปศึกษาดูงาน ฉะนั้นจะเห็นว่าการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นการเรียนรู้แบบการเรียนรู้แบบการเรียนลัด โดยไม่ต้องนั่งเรียนในห้องเรียน แต่เรียนรู้จากสถานการณ์ที่เป็นจริง ภายใต้อาชีพของการดำเนินชีวิต และไม่ต้องใช้เวลาเรียนเป็นเวลานาน อีกทั้งเป็นแนวคิดในกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน พัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันกับประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขร่วมกับการใช้วิทยากรที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามการปฏิบัติงาน (Erwin, 1976 : 138)

2. การศึกษาดูงาน ทำให้ผู้เข้าร่วม ทีมวิจัย และผู้สนใจในชุมชน ได้เห็นจริงกับตาตัวเอง ทั้งการศึกษาดูงานที่บ้านหนองกุงเต่า ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง และบ้านผือ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ยังเป็นการสร้างแรงกระตุ้น แรงจูงใจ และเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนตนเอง เพื่อให้เข้าใจในสภาพของดินในชุมชน และการเรียนรู้การปลูกผัก ตลอดทั้งการทำปุ๋ยพืชสด และทำสารไล่แมลงจากสะเดา แม้ว่าจะมีผู้คนบางกลุ่ม ได้เคยเข้าอบรมแล้วก็ตาม ก็ยังมีเสียงเรียกร้องว่าขอให้จัดมีการอบรม การเตรียมแปลงผัก การทำปุ๋ยพืชสด เป็นต้น

3. การอบรม ได้จัดขึ้นในชุมชน โดยการเชิญวิทยากรจากบ้านหนองกุงเต่า มาสาธิตในการเตรียมแปลงปลูกผัก การทำปุ๋ยพืชสด มีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ทั้งผู้เข้าร่วมวิจัย ทีมวิจัย และผู้คนในชุมชน ซึ่งแต่ละคนจะมีการจัดเตรียมวัสดุในการทำปุ๋ยพืชสดมาด้วยตนเอง ทำให้เห็นว่าชุมชนมีความร่วมมือในการทำงาน และแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน อันเป็นวัฒนธรรมที่ดีของคนในภาคอีสานจากการอบรมนี้เองทำให้เกิดแรงที่จะเรียนรู้ซึ่งเรียกว่า การเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing) โดยผู้เข้าร่วมในครั้งนี้เกิดแรงผลักดัน อยากที่จะลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี การเรียนรู้จากการกระทำ เป็นกิจกรรมที่ได้จากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และสร้างเป็นองค์ความรู้ของตนเอง โดยคาบเกี่ยวกับขั้นตอนที่ได้ผ่านการอบรมมา ซึ่งจะนำไปสู่การซึมซับและปรับความแตกต่าง ผสมผสานกันไป

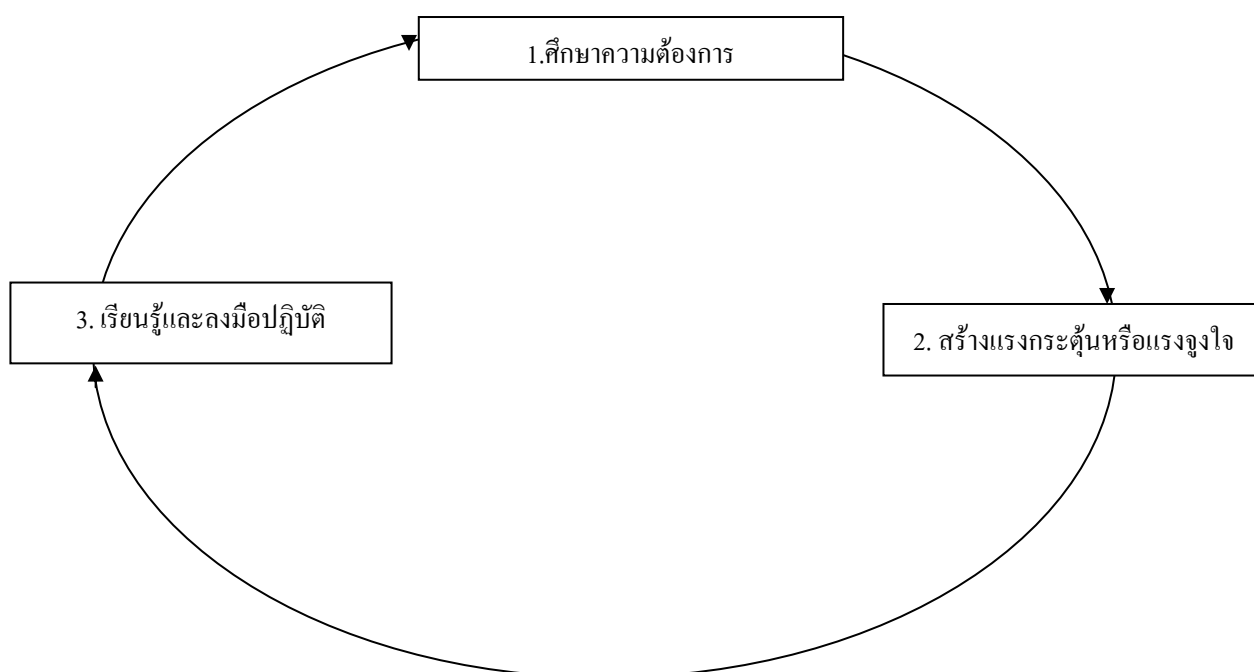
4. การลงมือปฏิบัติ ในการทำแปลงผักเพื่อที่จะทดลองหลังจากที่ได้มีการอบรมแล้ว เนื่องจากการทดลองเป็นช่วงเดือนธันวาคม – มกราคม ซึ่งเป็นช่วงของการขาดฝน แต่โดยทั่วไปแล้วนั้น ช่วงการทดลองนี้เป็นช่วงที่ปลูกผักได้ดี แต่เป็นระยะเวลาในการทดลองที่ไม่ดี ทำให้ผลการทดลองไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะขาดน้ำ หนองน้ำที่เคยมีน้ำก็แห้งขอด ประกอบกับแมลงศัตรูพืชทำลายกล้าผัก อย่างไรก็ตามก็มีหลายครัวเรือน ที่สามารถหาพืชผักชนิดอื่นมาปลูกแทน เช่น มะละกอ ที่เป็นพืชไม่ต้องดูแล

รักษามากนัก ขณะเดียวกันทีมวิจัยก็เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการจดบันทึกการทดลองว่ามีอะไรเกิดขึ้นระหว่างการทดลอง

หลังจากการทดลองตามขั้นตอนต่างๆ แล้วนั้น ทีมวิจัยได้มาสรุปแนวคิดว่าจะได้มีการฟื้นฟูในการนำพันธุ์พืชผักพื้นบ้าน มาปลูก จากการทดลองที่ผ่านมา เห็นได้ว่าประมาณ 10 ครัวเรือน มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการปลูกผักโดยไม่ใช้สารเคมี และพยายามที่จะหาวัสดุต่างๆ ในชุมชนเพื่อมาทำปุ๋ยพืชสด อันเป็นแนวคิดในการพัฒนาให้เกิดรูปแบบการทำการเกษตรอินทรีย์ที่ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศทางการเกษตร ส่งผลและมุ่งหวังที่จะสร้างความมั่นคงในการทำการเกษตรสำหรับเกษตรกรตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรมอีกทางหนึ่ง

นอกจากนั้นแล้ว จากการประชุมสะท้อนข้อมูล ทำให้ชุมชนเห็นว่าชุมชนตนเองมีพืชผักธรรมชาติหลายประเภท จึงอยากให้ชุมชนของตนเองมีเอกลักษณ์เป็นของชุมชน ในที่ประชุมจัดเวทีสาธารณะครั้งสุดท้ายนั้น จากการสังเกต ของทีมวิจัยได้เสนอว่า ในพื้นที่จัดสรรให้ มีดินย่านางเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แม้ว่าบางครั้งก็มีการถางออกไป ก็ยังขึ้นเองตามธรรมชาติ ดังนั้นชุมชนจึงนำเสนอว่าน่าจะควรเสนอให้ใบย่านาง เป็นผักพื้นบ้านของชุมชนคอนคู้ และรูปแบบการทำการปลูกผักปลอดสารพิษเป็นการเกษตรแบบอินทรีย์ชีวภาพ

ฉะนั้นรูปแบบของการเปลี่ยนแนวคิดที่เห็นจากการทำงานวิจัยครั้งนี้ คือ กระบวนการเรียนรู้รูปของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ มีลักษณะเป็นแบบเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. รู้ความต้องการของผู้เรียนเป็นอย่างดีก่อนว่า สิ่งผู้เรียนต้องการเรียนรู้อะไร หากจะให้ เป็นผลดีต่อการเรียนรู้ก็ควรที่จะจัดให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนมากที่สุด
2. สร้างแรงกระตุ้น หรือแรงจูงใจให้ใกล้เคียงกับสิ่งที่เกิดจริงในชีวิต ด้วยวิธีการที่ง่าย และใกล้เคียงประสบการณ์ของผู้เรียน
3. ลงมือปฏิบัติ เป็นเรื่องที่สำคัญมาก โดยเฉพาะผู้ที่อ่านไม่ค่อยได้ และเขียนไม่ค่อยคล่องนัก การปฏิบัติจะเป็นการทำให้ผู้เรียนจำได้ดีกว่า การนั่งเรียนในห้องเรียน หรือการบรรยายอย่างเดียว

บทเรียนกับการได้กระบวนการเรียนรู้

ชุมชนโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ซึ่งต้องมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่นเป็นหัวหน้าครัวเรือนที่ต้องรับผิดชอบในการหาเงิน เป็นต้น ดังนั้นบทเรียนที่ได้จากการทำการวิจัยครั้งนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า 1) ผู้ใหญ่นิยมในการเรียนรู้จากสถานการณ์ที่เป็นจริง เช่นการไปศึกษาดูงานที่บ้านหนองผือ และบ้านหนองกุงเต่า 2) ไม่ใช้เวลาเรียนที่ยาวนานมากนัก เช่นจะเห็นว่าตอนแรกของการเริ่มโครงการมีชุมชนมาเข้าร่วมอย่างมากมาย แล้วจะหายไปเมื่อเกิดความรู้สึกว่าโครงการทำงานช้า และไม่เห็นผล จนกระทั่งมีชุมชนไม่ค่อยมาประชุมด้วย เมื่อใกล้ปิดโครงการวิจัย ซึ่งทีมวิจัยได้ทดลองใช้วิธีการปลูกผักโดยใช้ความรู้ที่ได้ไปศึกษาดูงานมาทำแล้วประสบผลสำเร็จ ทีมวิจัยที่ไม่ค่อยมาประชุมกลับเข้ามาอีกครั้ง และให้เหตุผลว่าเห็นทีมวิจัยประสบผลสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมช่วยให้สามารถระดมเอาพลังทางสังคมมาใช้งานได้ คือ การที่บุคคลผ่านกระบวนการกระตุ้นความรู้สึกถึงระดับการผลักดันให้เกิด “การลงมือกระทำ” (กาญจนา แก้วเทพ, 2548) 3) ต้องสร้างแรงจูงใจอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดแนวทางและแนวคิดให้กับชุมชนให้เกิดการเรียนรู้

การเปลี่ยนแปลงของนักวิชาการและผู้เข้าร่วมทีมวิจัย

กระบวนการสร้างการเรียนรู้ในการวิจัยครั้งนี้ ที่ผู้เข้าร่วมและทีมวิจัย ตลอดจนทั้งนักวิชาการได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกับนักวิชา และผู้เข้าร่วมวิจัย ดังนี้คือ

ผู้เข้าร่วมและทีมวิจัย

ส่วนใหญ่แล้วการทำงานวิจัยส่วนใหญ่มักจะเป็นมุมมองที่คิดจากนักวิจัยที่เป็นคนนอกจากชุมชนมากกว่าคนในชุมชน ในตอนเริ่มแรกนั้นผู้เข้าร่วมวิจัยและทีมวิจัยมักจะคิดว่าการวิจัยคืออะไร และเป็นการทำงานที่นานมากเกินกว่าที่จะรอได้ และไม่ว่านักวิชาการต้องการอะไร อีกทั้งผู้เข้าร่วมวิจัยก็คิดว่าไม่แน่ใจว่าจะช่วยอะไรได้ และไม่แน่ใจว่าจะทำได้ ฉะนั้นการทำงานในช่วงแรกเริ่มนั้น ผู้วิจัยในทีมก็ยังไม่ชัดเจน

จนกระทั่งเวลาผ่านไปประมาณ 3 เดือน ผู้วิจัยในทีมจึงได้เข้าใจว่าคืออะไร ซึ่งเป็นช่วงที่ต้องยากลำบากทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการ และผู้เข้าร่วมวิจัย เนื่องจาก

1 ผู้เข้าร่วมวิจัยไม่มีความรู้เรื่องการทำงานวิจัยมาก่อน และไม่รู้เรื่องว่าจะเริ่มต้นอย่างไร ทำให้นักวิชาการต้องศึกษาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้เข้าร่วมวิจัย ต้องศึกษาทั้งนิสัยใจคอ และต้องคอยที่จะมองดูว่าใครจะเป็นผู้นำหลักในโครงการให้ขับเคลื่อนในชุมชนได้ นักวิชาการต้องเข้ามาคลุกคลี เพื่อให้ความสนิทกับชุมชน ทั้งกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัย ทีมวิจัยและคนในชุมชน เพื่อให้ทีมวิจัยเชื่อมั่นในตัวนักวิชาการ

2 สร้างความศรัทธาให้กันและกัน โดยไม่มีผู้ใดได้รู้ตัว จากการปฏิบัติกรด้วยวิธีการประชุมกลุ่ม ทีมวิจัย จำนวนหลายครั้ง ก่อนลงมือปฏิบัติการตามที่ได้เขียนดำเนินการไว้ในแผนการดำเนินการนั้น เป็นกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างเชื่อมั่นในการทำงานร่วมกัน แม้ว่าโครงการวิจัยในครั้งนี้ จะมีการเปลี่ยนแปลงทีมวิจัยประมาณ 2 ครั้ง แต่ก็ทำให้การขับเคลื่อนการทำงานไปได้ดี ในช่วงระยะแรก ที่มีทีมเยาวชนเข้าร่วม แต่หลังจากที่มีการเก็บข้อมูลไปเรียบร้อยแล้ว ทีมเยาวชนก็ได้ขอลาออก เนื่องจากการที่ติดภาระกิจของตนเอง ที่ต้องไปทำงานนอกชุมชน และไม่มีเวลาให้กับโครงการ จากนั้นก็มีประชาชนกลุ่มผู้ที่สนใจมาขอสมัครเข้าร่วมทำงานด้วย และขอเป็นทีมวิจัยด้วย ขณะเดียวกันนักวิชาการต้องเข้าชุมชนเพื่อทำให้เป็นเสมือนลูกหลาน หรือคนในชุมชนเองด้วยเช่นกัน หากนักวิชาการไม่ลงชุมชนด้วยตนเองแล้ว ความศรัทธาของคนในชุมชนจะทำให้เกิดช่องว่างในการทำงาน ชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ

3 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับผู้เข้าร่วมวิจัย และทีมวิจัย หลังจากที่มีการประชุมการทำแบบสอบถาม เนื่องจากนักวิชาการต้องการทราบความต้องการของชุมชน เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดสารเคมี และต้องการสืบเสาะประวัติการปลูกผักในชุมชน นักวิชาการได้เข้ามาในชุมชน และมีการพูดคุยกับทีมวิจัยและคนในชุมชน อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัย คนในชุมชนเชื่อถือ และนักวิชาการก็เห็นความเปลี่ยนแปลงของทีมวิจัย ผู้เข้าร่วมวิจัยเช่นกัน เพราะทีมวิจัยต่างทำหน้าที่ของตนเอง บางคนอาจจะทำงานในหน้าที่ที่รับมือบหมายได้ไม่คืนึก แต่ก็จะนั่งร่วมประชุม หรือทำหน้าที่อื่นๆตามที่ตนเองสามารถทำได้ เพื่อให้งานเสร็จลุล่วง

3.1 รู้จักการจดบันทึก ผู้เข้าร่วมวิจัยหลายคนที่มีรู้จักบันทึก แต่ก่อนไม่สามารถที่จะเขียน อ่านได้ คล่องแคล่ว แต่ปัจจุบันนี้หลังจากที่เข้ากลุ่มการทำวิจัยแล้ว ทำให้เกิดความคล่องตัวในด้านการเขียนและการอ่าน อีกทั้งเรียนรู้ที่จะค้นหาข้อมูลเพื่อมาสนับสนุนความคิดของตนเอง เมื่อแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม

3.2 รู้จักต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหาก มีแม่ หรือ พ่อมาร่วมโครงการ เมื่อกลับบ้านก็จะมีการเล่าสู่กันฟัง และหากแม่ หรือพ่อต้องการข้อมูลเพิ่มเติม ก็อาจจะให้ลูกเป็นผู้หาข้อมูลเพิ่มเติม ให้ เป็นลักษณะการเรียนรู้ภายในครอบครัว ที่เปรียบเสมือนว่า ครอบครัวคือ โรงเรียนแห่งแรกของเด็ก อีกทั้งเป็นการเรียนรู้แบบพึ่งพากันของคนในครัวเรือน

3.3 กล้าแสดงออก ทั้งด้านความคิดเห็น ก่อนการเข้าร่วมการวิจัย ไม่กล้าแสดงออก กลัวว่าหากพูดไปแล้วจะผิด และมีคนตำหนิ แต่หลังจากได้มีการฝึกฝนเข้ากลุ่มในการประชุมกลุ่มกับทีมวิจัยด้วยกัน และต่างกลุ่ม ทำให้ทีมวิจัยกล้าแสดงความคิดเห็น และพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนกลุ่มอื่นๆ

3.4 มีความเข้าใจในการทำวิจัยมากกว่าเดิม ทั้งนี้จะเห็นได้จากการที่เมื่อเกิดปัญหา ก็จะมีการประชุมระดมสมองเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้น ด้วยการใช้กระบวนการวิจัย เป็นต้น

3.5 มีจิตอาสา ในการช่วยแก้ปัญหาชุมชน มากกว่าแต่เดิม เพราะเดิมนั้นเป็นผู้ที่คอยรับฟัง และคอยดูว่าจะมีใครทำก่อน แล้วจึงไปช่วยเหลือ แต่ปัจจุบันมักจะอาสาในการเข้าไปช่วยชุมชน ก่อนที่ชุมชนจะขอร้องมา

นักวิชาการ

1. เปลี่ยนทัศนคติ ที่เคยใช้ทฤษฎี วิชาการอย่างมากมาย ก็ต้องลดความเป็นวิชาการลงมา เพื่อปรับให้เข้ากับทีมวิจัยที่ทำงานร่วมด้วย มิฉะนั้นแล้วผู้ร่วมวิจัยไม่สามารถตามทันความคิดของนักวิชาการ และหากไม่อย่างนั้นแล้วก็จะทำให้นักวิชาการทำงานร่วมกับคนในชุมชนไม่ได้ อีกทั้งไม่เร่งผลการวิจัยในการทำงาน เพราะต้องการเห็นผลการวิจัยอย่างรวดเร็ว การทำงานกับชุมชน ไม่ใช่การทำงานวิจัยในห้องทดลอง ที่จะได้ผลตามที่ตั้งเป้าไว้ อีกทั้งนักวิชาการ ทำงานกับคนเพื่อที่พัฒนาคนในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนเป็นผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ ต่างจากในหนังสือตำรา ที่นักวิชาการได้อ่านและเรียนมา

2. ต้องรู้จักประยุกต์ ขบวนการวิธีการ เพื่อให้เข้ากับทีมวิจัย นั้นหมายความว่า นักวิชาการต้องเป็นผู้ที่ยืดหยุ่นให้เป็น เช่น การนัดหมาย วันเวลา ที่จะให้ชาวบ้านมาตรงเวลา ตามที่ต้องการคงไม่ได้ ฉะนั้นควรต้องทำความเข้าใจกับผู้คนที่ร่วมโครงการ และทีมวิจัยด้วยกัน

3. สามารถใช้โครงการวิจัยนี้ปรับเข้ากับการเรียนการสอน ให้กับนิสิตในมหาวิทยาลัย ได้ สัมผัสกับการเรียนรู้จากสถานการณ์ที่เป็นจริง และนิสิตสามารถเรียนรู้กับชุมชน เห็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้นิสิตได้ซึมซับมากกว่าการได้เรียนรู้ในห้องเรียนอย่างเดียว

4. มีทักษะการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เข้าใจกระบวนการทำงานพัฒนาชุมชน ซึ่งสามารถนำไปบูรณาการ ในการทำงานของตนเอง และปรับเปลี่ยนให้เข้ากับการเรียนการสอนในระดับมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ นักวิชาการเป็นผู้เรียนด้านสารสนเทศ แต่เมื่อทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องรู้จักบูรณาการสาขาวิชาต่างๆมาใช้ในการทำงานวิจัยท้องถิ่น

การทำงานวิจัยท้องถิ่นนั้น นักวิชาการต้องเป็นผู้ที่ 1) เปิดใจกว้างยอมรับฟังความคิดของผู้อื่นในการวิพากษ์และวิจารณ์ 2) ต้องทำตัวให้กลมกลืนเปรียบเสมือนคนในชุมชน แม้ว่าจะเป็นการยากลำบากในช่วงเริ่มแรก 3) ลดความเป็นนักวิชาการลง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกับชุมชน เพื่อไม่ให้เป็นช่องว่างระหว่างชุมชนกับนักวิชาการ 4) ต้องรู้จักสังเกต และบันทึกเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในการประชุมกลุ่มภาคสนามและสถานการณ์อื่นๆ 5) เป็นคนที่ยืดหยุ่นกับการทำงาน โดยเฉพาะกับผู้ที่ไม่มีโอกาสทางการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากผู้คนเหล่านั้นมีความรู้เพียงแต่ไม่สามารถที่จะถ่ายทอดแบบวิชาการ

ยังสามารถใช้รูปแบบกระบวนการวิจัยท้องถิ่นไปปรับใช้ได้ดังนี้คือ

1. นำพื้นที่การวิจัยปรับเป็นห้องเรียนให้กับนิสิต นักศึกษา เพื่อเข้าศึกษากับสถานการณ์จริง และมีส่วนร่วมกับชุมชน
2. รู้จักบูรณาการวิชาต่างๆมาใช้ในการทำงานวิจัยท้องถิ่น เพราะชุมชนนั้นการเกิดปัญหาต่างๆขึ้น จะต้องมองในภาพองค์รวม ฉะนั้นการบูรณาการวิชา จึงเป็นส่วนสำคัญในการทำงานวิจัยท้องถิ่น
3. รู้จักประยุกต์งานวิจัยท้องถิ่น และประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในการเขียนงานวิชาการ

ปัญหาอุปสรรคในการทำงาน

การออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

เนื่องจากผู้เข้าร่วมวิจัย ไม่เคยทำงานวิจัยมาก่อนทำให้ยากต่อผู้ร่วมวิจัย ที่จะคิดและทำแบบสอบถาม แม้ว่าจะได้วิทยากรจากเครือข่ายตลาดสีเขียว และหน่วยงานสกว.ภาค มาช่วยเหลือในการทำ ความเข้าใจในเบื้องต้นแล้วก็ตาม ดังนั้นนักวิชาการจึงใช้วิธีการระดมสมองของทีมวิจัยว่า หากต้องการทราบเรื่องราวเรื่องใด เรื่องหนึ่งก็ให้ตั้งคำถาม ซึ่งหัวหน้าโครงการ ได้ให้การบ้านกับทีมวิจัยเพื่อไปทำการบ้าน ให้ตั้งคำถามเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดสารพิษ มาคนละ 3 คำถาม ซึ่งขั้นตอนนี้ก็มีประมาณ 3 คนที่เริ่มเข้าใจ และสามารถที่จะช่วยในการทำงานได้

การเก็บข้อมูล

เมื่อได้แบบสอบถามเรียบร้อยแล้วก็ได้ไปทำการทดลองใช้กับกลุ่มที่มีความใกล้เคียงกัน ที่บ้านดอนมัน ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ผลการทดลองก็มีการแก้ไข คำในการตั้งคำถาม แต่เมื่อไปเก็บข้อมูล ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามไม่เข้าใจ โดยเฉพาะคำที่เป็น กิโลกรัม ฉะนั้นทีมวิจัยของใช้คำว่ากำแทน แล้วกะประมาณ ว่า 1 กำ เท่ากับ 1 กิโลกรัม ประกอบกับแบบสอบถามมีมากเกินไป ซึ่งควรจะแบ่งการเก็บแบบสอบถาม เป็น 2 ครั้ง เพื่อไม่ให้ทั้งผู้ตอบ และผู้สับสน นอกจากนั้นแล้วทฤษฎีการเก็บข้อมูลนั้นต้องทำครั้งเดียวเพราะไม่อย่าให้ผู้ตอบข้อมูลหลายครั้ง หากแต่ว่าผู้ที่ไม่คุ้นเคยในการการวิจัย

มาก่อนไม่สามารถที่จะเก็บข้อมูลที่มีปริมาณมากๆได้ในครั้งเดียว ฉะนั้นจึงต้องมีวิธีการที่รัดกุมในการเก็บข้อมูลเพราะถือว่าป็นข้อมูลปฐมภูมิ หากเก็บข้อมูลไม่ดีจะส่งผลต่อการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเช่นกัน

การเก็บข้อมูลที่มีปริมาณมากๆควรมีการแยกเก็บข้อมูลมากกว่าหนึ่งครั้ง แม้ว่าอาจจะทำให้ผู้ตอบคำถามรำคาญ และไม่อยากตอบก็ตาม ซึ่งผู้เก็บแบบสอบถามอาจจำเป็นต้องทิ้งระยะเวลาห่างจากครั้งแรกพอสมควร แล้วจึงค่อยดำเนินเก็บข้อมูลครั้งที่สอง

การดำเนินการ

ด้วยทีมวิจัยไม่มีประสบการณ์ในการทำการวิจัยมาก่อน ทำให้ไม่มีทักษะในการจัดบันทึกในตอนเริ่มแรกของโครงการ ทำให้จำไม่ได้ว่าตนเองต้องทำอะไรอย่างไร และไม่เข้าใจขั้นตอนการทำงานที่วางแผนเอาไว้ เพราะขาดทักษะการอ่าน แต่พอโครงการผ่านไปประมาณ 3 เดือน ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมรู้สึกว่าจะต้องจัดบันทึกในหน้าที่ที่ตนจะรับผิดชอบ และจดในสิ่งที่ตนเองสนใจเพื่อป้องกันการลืม

การทดลอง

ตามที่วางแผนในการทดลองหลังจากที่ได้มีการสะท้อนข้อมูลแล้วนั้น เนื่องจากการเก็บข้อมูลให้คนในชุมชน และทีมวิจัยเป็นผู้เก็บ เพราะต้องการชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ฉะนั้นการเก็บข้อมูลใช้เวลา ประมาณ 4 เดือน ซึ่งเกินกว่าที่กำหนดไว้ 1 เดือน จึงทำให้การทดลองล่าช้าไป อย่างไรก็ตามก็ยังอยู่ในช่วงของการปลูกผักได้ คือประมาณเดือนธันวาคม มกราคม แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศร้อนอบอ้าว และแล้งมาก น้ำขุ่น ทำให้การทดลองการปลูกผักไม่ประสบผลสำเร็จ

แนวทางในการสร้างภาคีกับองค์กรในท้องถิ่น

แนวทางในการสร้างภาคี เนื่องจากการทำการวิจัยครั้งนี้ จะเห็นได้ว่ามีหน่วยงานภาครัฐ เข้ามามีส่วนร่วมหลายหน่วยงาน และต่อก็ได้มีการขอลอดตัวออกไป เนื่องจากไม่มีเวลามาประชุม และอายุมากที่จะมีแต่ชื่อ ฉะนั้นจึงเลือกเฉพาะ โรงเรียนบ้านคอนคู เทศบาลตำบลคันธารราษฎร์ สำนักงานการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอกันทรวิชัย ซึ่งทั้ง 3 หน่วยงานนี้ ยังทำหน้าที่เพื่อที่ช่วยเหลือด้านการศึกษา และงบประมาณ เพื่อที่จะทำให้เกิดผลให้ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัย

1. ควรมีการศึกษาวิจัยการปลูกผักปลอดสารพิษด้วยวิธีการเรียนรู้ในแบบอื่นๆ
2. ควรมีการประเมินผลติดตามกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านคอนคู้

บรรณานุกรม

- กองเกษตรสารสนเทศ. "การสื่อสาร : ขั้นตอนสำคัญของการพัฒนาองค์กร." การประชุมการจัดการความรู้: ชุมชนนักปฏิบัติ (CoP) Retrieved ธันวาคม 25, 2552, from www.moac.go.th/knowledgebase/uploadfile/moacnews%20CoP-1.doc
- กาญจนา แก้วเทพ (2548). ก้าวต่อไปของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เกรียงไกร ไชยเมืองดี (2548). เคล็ดลับจำเก่ง กรุงเทพฯ ;, หน้าฝน ; Boulder, Colo. : NetLibrary, .
- จกกลณี ชุตินาเทรินทร์ (2542). การฝึกอบรมเชิงพัฒนา. กรุงเทพฯ, พี.เอ.ลีฟวิ่ง.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2524). การระดมประชาชนเพื่อพัฒนาชนบทในการบริหารงานพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ, โอเดียนสโตร์.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527.). กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. . ท. หงส์วิวัฒน์. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ศักดิ์โสภาคการพิมพ์.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2544). การสื่อสารด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม. เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการ 25 ปี นิเทศศาสตร์พัฒนาการบทบาทและทิศทางต่อสังคมไทย 2546 - 40 ปี หยั่งรากฝากใบนิเทศศาสตร์กับสังคมไทย นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2548. กรุงเทพฯ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527). "นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. ท. หงส์วิวัฒน์. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์ศักดิ์โสภาคการพิมพ์.
- ภัสวลี นิติเกษตรสุนทร (2540). การสื่อสาร. นนทบุรี, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

มงคล ด้านธานินทร์ (2541). เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเชิงระบบ : หลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ, ซีเอ็ดดูเคชั่น.

วิรัช อภิรัตน์กุล (2546). การประชาสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: , จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วีระกิตติ์ หาญปริพรรณ์ และคณะ. (2551). " การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานยุติธรรมชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนคลองจรเข้ร้อย ตำบลเกาะไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา." Retrieved 26 กันยายน, 2553, from <http://www.moj.go.th/th/cms/detail.php?id=2786>.

สมควร กวียะ (2545). การสื่อสารมวลชน : บทบาทหน้าที่ สิทธิ เสรีภาพ ความรับผิดชอบ. กรุงเทพฯ, อักษรราฟ้าพัฒนา.

สมคิด พรหมจ้อย และคณะ (2546). เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้ ความอยู่รอดของชุมชนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ พิมพ์ดี.

สมลักษณ์ ไชยเสริฐ, พ. ต. อ. ห. (2549). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในคณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจสถานีตำรวจนครบาล. กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

สรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม (2544). เศรษฐกิจพอเพียง พื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ เพชรรุ่งการพิมพ์.

สรสิทธิ์ วัชรโรทยาน (2550ก). แนวคิดเกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ กับการเป็นเกษตรยั่งยืน. มติชน: 9.

สรสิทธิ์ วัชรโรทยาน. (2550ข). "แนวคิดเกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ กับการเป็นเกษตรยั่งยืน " Retrieved ธันวาคม 24, 2552, from http://www.ssnm.agr.ku.ac.th/main/Ac_News/Natural%20agriculture.htm.

สหกรณ์กรีนเนท. "แนวทางเกษตรอินทรีย์." Retrieved ธันวาคม 25, 2552, from <http://www.greenet.or.th/producer/t4100.htm>.

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2547). จิตวิทยาเพื่อการฝึกอบรมผู้ใหญ่. กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสรี พงศ์พิศ (2546). ฐานคิด จากแผนแม่บทสหวิชาชีพชุมชน. กรุงเทพฯ, เจริญวิทย์การพิมพ์.

เสรี พงศ์พิศ (2548). วิธีคิด วิธีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพฯ, เจริญวิทย์การพิมพ์.

อดิศร วงศ์คงเดช (ม.ป.ป.). การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. ขอนแก่น, ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

"Unithai ร่วมใจลดโลกร้อน: เศรษฐกิจชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน." Retrieved ธันวาคม 25, 2552, from <http://www.uintha.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=538667751&Ntype=119>.

Cohen, J. M. and N. T. Uphoff. (1980). "Participation's Place in Rural Development : seeking clarity through specificity world development." 8

Erwin, W. (1976). Participation management : concept, theory and implementation. Atlanta,, Georgia State University.

Knowles, M. (1980). The Modern Practice of Adult education: From Pedagogy to Andragogy. Chicago, Follett.

Reeders, W. W. (1963.). Some Aspects of the Information Social Participation of Farm Families in New York State. New York, Cornell University.

Wechosotsakda, C. (2008). ICT in Community-Based Lifelong Learning Center: Model for Northeast Thailand. Public Policy. Auckland, Auckland University of Technology (AUT).
Ph.D.

ประวัติหัวหน้าโครงการ

ชื่อ อาจารย์ ดร. ฉันทนา เวชโอสถศักดิ์

วุฒิการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ปริญญาตรี	ศศบ.	บรรณารักษศาสตร์	ม.รามคำแหง
ปริญญาโท	ศศม.	บรรณารักษศาสตร์และ สารนิเทศศาสตร์	มศว.ประสานมิตร
ปริญญาเอก	Ph.D.	Public Policy	Auckland University of Technology, NZ

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์

ที่ทำงาน สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ตำบล ขามเรียง อำเภอ กันทรวิชัย จังหวัด มหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44150

อีเมล: peddy.w@gmail.com or chanthana.w@msu.ac.th

ประสบการณ์ทำงาน

- 1) 1987-1997 บรรณารักษ์ ห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- 2) 1997 – ปัจจุบัน เป็นอาจารย์ ประจำสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- 3) 2000 Awarded UMAT scholarship of UMAT supported by Ministry of University Affair to participate in information technology and library application training at the University of California, USA
- 4) 2001 Awarded MUA scholarship to be a consultant for Library and information science curriculum at National University of Laos
- 5) 2004 ได้รับทุน สกอ. ไปศึกษาต่อปริญญาเอก ด้าน นโยบายสาธารณะ ณ ประเทศนิวซีแลนด์
- 6) 2009 เป็นผู้เชี่ยวชาญประเมินหลักสูตรทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยคันทู (Cantho University) ณ ประเทศเวียดนาม

ชื่อ – สกุล ฤทัย นิ่มน้อย

ตำแหน่ง อาจารย์

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ปริญญาตรี	ศศบ.	บรรณารักษศาสตร์ฯ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ปริญญาโท	ศศม.	บรรณารักษศาสตร์ฯ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ประวัติการทำงาน

วัน/เดือน/ปี	ตำแหน่ง
2543 - 2544	เจ้าหน้าที่ธุรการ (โรงเรียนขอนแก่นวิเทศศึกษา จ.ขอนแก่น)
2545 - 2549	บรรณารักษ์ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จ.กรุงเทพฯ)
2549 – ปัจจุบัน	อาจารย์ (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จ.มหาสารคาม)

ประสบการณ์ในการทำงาน

พ.ศ.	รายการ
2544	ฤทัย นิ่มน้อย. การศึกษาเว็บไซต์ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. ขอนแก่น : สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
2549	สุดารัตน์ รัตนราช, เพ็ญสุภา แก้วพิทยาภรณ์ และฤทัย นิ่มน้อย. การดำเนินการเกี่ยวกับปัญหาหนังสือค้างในฝ่ายวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
2550	เอกสารประกอบการสอน วิชา ภาษาไทยสำหรับงานสารสนเทศ
2552	ฤทัย นิ่มน้อย. ข้อผิดพลาดในการเขียนภาษาไทยของนิสิตชั้นปีที่ 1 สาขาสารสนเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีการศึกษา 2551. มหาสารคาม : คณะวิทยาการสารสนเทศ.

ชื่อ-สกุลนายปฏิญาณ อวดวงษา

.ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ โรงเรียน

สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 (ส.พ.ฐ)

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ปริญญาตรี	กศม.	บริหารการศึกษา	ม. ราชภัฏมหาสารคาม

ประวัติการทำงาน

วัน/เดือน/ปี	ตำแหน่ง
8 มี.ค.2525	ครู 2 ร.ร.บ้านนาบง จ.กาฬสินธุ์
30 เม.ย. 2530	อ.1 ร.ร.บ้านลานกระบือ จ.สุโขทัย
31 ธ.ค. 2544	รอง ผอ. ร.ร.หลักเมืองมหาสารคาม
30 ก.ย. 2545	ผอ.ร.ร.บ้านหัวขัว อ.โกสุมพิสัย จ.มหาสารคาม
1 พ.ย.2546- ปัจจุบัน	ผอ.ร.ร.บ้านดอนคู่อ. กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

ชื่อ-สกุลนายวิรัตน์ เหล่าพิเดช

ตำแหน่ง ครู วิทยฐานะครูชำนาญการพิเศษ

.สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 (ส.พ.ฐ)

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ปริญญาตรี		เทคโนโลยีทางการศึกษา	วิทยาลัยครูมหาสารคาม

ประวัติการทำงาน

วัน/เดือน/ปี	ตำแหน่ง
9 พฤษภาคม 2527	ครู 2 ร.ร.บ้านโนนราษี อ.โกสุมพิสัย จ.มหาสารคาม
1 ตุลาคม 2550	ครูวิทยฐานะครูชำนาญการพิเศษร.ร.บ้านเขว้าใหญ่ อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม
4 กุมภาพันธ์ 2552 – ปัจจุบัน	ครูวิทยฐานะครูชำนาญการพิเศษร.ร.บ้านคอนคู่อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

ชื่อ-สกุลนางรัตนา นิตยารส

ตำแหน่ง ครูประจำกลุ่ม

สังกัด กศน. กันทรวิชัย สรช.กันธาร์

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ป.6	-	-	ร.ร.บ้านดอนตู
ม. 3			ร.ร.กันทรวิชัย
ปวท.		คอมพิวเตอร์ธุรกิจ	ร.ร.คณาส์วัดเทคโนโลยี
ปริญญาตรี		คอมพิวเตอร์ศึกษา	สถาบันราชภัฏมหาสารคาม

ประวัติการทำงาน

วัน/เดือน/ปี	ตำแหน่ง
2547	อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
2548 – 2550	ครูอัตราจ้าง ร.ร.บ้านดอนตู
2551 – ปัจจุบัน	ครูประจำกลุ่ม สรช.กันธาร์

ชื่อ-สกุล นางกาญจนา เกษมทรัพย์

ตำแหน่ง ครูวิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ

สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 (สพฐ.)

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ปริญญาตรี	-	คณิตศาสตร์	วิทยาลัยครูมหาสารคาม

ประวัติการทำงาน

วัน/เดือน/ปี	ตำแหน่ง
16 มีนาคม 2522	ครู 2 ร.ร.บ้านม่วง อ.บรบือ จ.มหาสารคาม
27 กุมภาพันธ์ 2552 - ปัจจุบัน	ครู วิทยะฐานะครูชำนาญพิเศษ

ชื่อ-สกุล นางนาวี สีขวา

.ตำแหน่ง -

สังกัด -

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ประถมศึกษาปีที่ 6	-	-	โรงเรียนบ้านดอนคู

.ชื่อ-สกุล นางเต้า บุญหล้า

.ตำแหน่ง -

.สังกัด -

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ประถมศึกษาปีที่ 4	-	-	-

ชื่อ-สกุล สมดี พิลหา

ตำแหน่ง -

สังกัด -

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ประถมศึกษาปีที่ 6	-	-	-

ชื่อ-สกุล นายวาด เหล่าไชย

.ตำแหน่ง -

สังกัด -

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
มัธยมศึกษาปีที่ 3	-	-	-

ชื่อ-สกุล นางดี คำดี

ตำแหน่ง -

สังกัด -

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ประถมศึกษาปีที่ 4	-	-	-

ชื่อ-สกุล นางแสงจันทร์ ชนะกุล

ตำแหน่ง -

สังกัด -

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ประถมศึกษาปีที่ 4	-	-	-

ชื่อ-สกุล อนุชา สารพันธ์

ตำแหน่ง -

สังกัด -

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
-	-	-	-

ชื่อ-สกุล นางลัดดา เขษมสุราษฎร์

ตำแหน่ง ครูวิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ

สังกัด -

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ประถมศึกษา	-	-	โรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยา
มัธยมศึกษาตอนต้น			โรงเรียนพดุงนารี
มัธยมศึกษาตอนปลาย			โรงเรียนพิทยาคม
ปริญญาตรี		ภาษาไทย	วิทยาลัยครูมหาสารคาม

ประวัติการทำงาน

วัน/เดือน/ปี	ตำแหน่ง
11 ก.ค. 2532	อ. 1 ร.ร.บ้านสะแกเครือ สปก.ภูพาน จ.ขอนแก่น
1 ต.ค. 2525	อ. 1 ร.ร.บ้านคอนคู๋ สปก.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม
1 ต.ค. 2537	อ.2 ร.ร. บ้านคอนคู๋ อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม
1 เมษายน 2552	ครูวิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.บ้านคอนคู๋

ชื่อ-สกุล นายชุมพล วันหลาบคำ

.ตำแหน่ง ครูอัตราจ้าง

สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ปริญญาตรี		เทคโนโลยี (คอมพิวเตอร์)	ม.ราชภัฏมหาสารคาม

ชื่อ-สกุล นายอาจ ทับลา

ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน

สังกัด กรมการปกครอง

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
มัธยมศึกษาตอนต้น	-	-	-

ประวัติการทำงาน

วัน/เดือน/ปี	ตำแหน่ง
18 สิงหาคม 2533	ผู้ใหญ่บ้าน

นายทรงเดช พรภุณา

เกิดวันที่ 6 กันยายน 2510 อายุ 43 ปี

ที่อยู่ 96 ม. 9 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
มัธยมศึกษาตอนปลาย	-	-	-

ประวัติการทำงาน

วัน/เดือน/ปี	ตำแหน่ง
-	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
-	เหรัญญิกกองทุนหมู่บ้าน
-	คณะกรรมการกลุ่มโคขุนและปลุกหญ้า
-	คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์
-	ประธานกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ
-	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
-	เหรัญญิกกองทุนหมู่บ้าน
-	คณะกรรมการกลุ่มโคขุนและปลุกหญ้า

นางบุญน้อม แก้วจินดา

เกิดวันที่ 20 ตุลาคม 2502 อายุ 41 ปี

ที่อยู่ 27 ม. 9 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ประถมศึกษาปีที่ 4	-	-	-

ประวัติการทำงาน

วัน/เดือน/ปี	ตำแหน่ง
-	คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
-	คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์
-	คณะกรรมการกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ
-	คณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนบ้านคอนคู (ฝ่ายสินเชื่)
-	ทีมวิจัย โครงการการสร้างกระบวนการเรียนรู้ปลูกผักปลอดสารพิษ

ประสบการณ์ในการทำงาน

- เลี้ยงไหมและ ทอผ้าไหม
- การทำเกษตรอินทรีย์

นางทองม้วน อ่อนโพธา

เกิดวันที่ 19 พฤษภาคม 2510 อายุ 43 ปี

ที่อยู่ 74 ม. 9 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
ประถมศึกษาปีที่ 6	-	-	-

ประวัติการทำงาน

วัน/เดือน/ปี	ตำแหน่ง
-	คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
-	เหรียญกฐนกลุ่มออมทรัพย์
-	คณะกรรมการกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ
-	คณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนบ้านดอนตู (ฝ่ายการเงิน)
-	อาสาสมัครชุมชน
	ทีมวิจัย โครงการการสร้างกระบวนการเรียนรู้ปลูกผักปลอดสารพิษ

ประสบการณ์ในการทำงาน

1. คณะกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้ง
2. การทำปุ๋ยชีวภาพ
3. ตัดเย็บเสื้อผ้า

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ภาพกิจกรรมในการจัดประชุมกลุ่ม

การประชุมกลุ่มสร้างเครื่องมือ

การประชุมกลุ่มจัดทำแบบสอบถาม

การประชุมกลุ่มจัดทำแบบสอบถาม

การศึกษาดูงานที่บ้านหนองผือ

การศึกษาดูงานที่บ้านหนองฝือ

การศึกษาดูงานที่บ้านหนองฝือ

จัดบันทึกการดูงานที่บ้านหนองผือ

การศึกษาดูงานที่บ้านหนองกุงเต่า

จัดบันทึกการศึกษาดูงานที่บ้านหนองกงเต่า

ชมสาธิตการทำนํ้านํวที่บ้านหนองกงเต่า

การประชุมวิเคราะห์ข้อมูล

การประชุมวิเคราะห์ข้อมูล

การประชุมวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดอบรมการปลูกผักปลอดสารพิษ

การบรรยายการปลูกผักปลอดสารพิษ วิทยากรจากบ้านหนองกุงเต่า

การเตรียมการทำปุ๋ยพืชสด

การลงมือปฏิบัติการทำแปลงผัก

การลงมือปฏิบัติการทำแปลงผัก

การลงมือปฏิบัติการทำแปลงผัก

การลงมือปฏิบัติการทำปุ๋ยพืชสด

การเทกากน้ำตาลเพื่อทำปุ๋ยพืชสด

ถอดบทเรียนหลังจากที่ได้ลงมือปฏิบัติ

ถอดบทเรียนหลังภาคปฏิบัติ

ถอดบทเรียนหลังภาคปฏิบัติ

ถอดบทเรียนร่วมกับสกว.ภาค

ถอดบทเรียนร่วมกับสกว.ภาค

ถอดบทเรียนร่วมกับสกว. โหนด

การประชุมการสร้างภาคี

ภาคผนวก ข

แบบสอบถาม : ผู้ปลูกผักบ้านคอนคู้

ชุดที่.....

แบบสอบถาม : ผู้ปลูกผักบ้านดอนตู
โครงการวิจัยการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการผลิตพืชผักปลอดภัย
ของชุมชนบ้านดอนตู ต.คันธารราษฎร์ อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

1. ข้อมูลพื้นฐานผู้ตอบแบบสอบถาม

(นาย/นาง/นางสาว).....นามสกุล.....

สถานภาพในครอบครัวของผู้ตอบ

- ☐ 1. หัวหน้าครัวเรือน ☐ 2. คู่ครองของหัวหน้าครัวเรือน
- ☐ 3. บุตร/ธิดา ☐ 4. พ่อ แม่ ของหัวหน้า/คู่ครอง
- ☐ 5. ผู้อาศัยที่เป็นญาติ
- ☐ 6. ผู้อาศัยอื่นที่ไม่ใช่ญาติ เช่น คนงานในบ้าน พี่เลี้ยง
- ☐ 7. อื่นๆ ระบุ.....

อายุ.....ปี อาชีพ..... อาชีพสำรอง.....การศึกษา.....

ที่อยู่ เลขที่.....หมู่ที่.....หมู่บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัดมหาสารคาม

2. ข้อมูลด้านประชากรในครัวเรือน

1. จำนวนสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน ☐ คน แยกเป็นหญิง ☐ คน ชาย ☐ คน 2. จำนวนผู้อาศัยที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน ☐ คน แยกเป็นหญิง ☐ คน ชาย ☐ คน (ตรวจสอบจากทะเบียนบ้าน) 3. จำนวนผู้อาศัยอยู่ในบ้านจริง ☐ คน แยกเป็นหญิง ☐ คน ชาย ☐ คน (ต้องอาศัยอยู่ไม่น้อยกว่า 6 เดือน) (นับตามชื่อผู้ที่อยู่ในทะเบียนบ้าน กรณีตัวอยู่แต่ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้านให้เพิ่มชื่อต่อท้าย)							
ที่	ชื่อ-สกุล	เพศ	อายุ	วัน/ เดือน/ ปีเกิด	ศาสนา	สถานภาพ ใน ครอบครัว	สถานภาพ สมรส
1		☐			☐	☐	☐
2		☐			☐	☐	☐
3		☐			☐	☐	☐
4		☐			☐	☐	☐
5		☐			☐	☐	☐
6		☐			☐	☐	☐

7		☐	☐	☐	☐	☐	☐
8		☐	☐	☐	☐	☐	☐
9		☐	☐	☐	☐	☐	☐
10		☐	☐	☐	☐	☐	☐

***หมายเหตุ** จากตารางข้างบน ข้อมูลแต่ละตัวแปร ให้ระบุโดยนำตัวเลขหน้าตัวเลือกที่กำหนดให้ไปใส่ในช่อง ☐

ตัวแปร	ตัวเลือก
เพศ	1. ชาย 2. หญิง
สถานภาพในครอบครัว	1. หัวหน้าครัวเรือน 2. คู่ครองของหัวหน้าครัวเรือน 3. บุตร/ธิดา 4. พ่อ แม่ ของหัวหน้า/คู่ครอง 5. ผู้อาศัยที่เป็นญาติ 6. ผู้อาศัยอื่นที่ไม่ใช่ญาติ เช่น คนงานในบ้าน 7. อื่นๆ ระบุ.....
สถานภาพสมรส	1. โสด 2. มีคู่ครองแล้วยังอยู่ด้วยกัน 3. มีคู่ครองแล้วแต่แยกกันอยู่ 4. ม่าย 5. หย่าร้าง 6. อื่นๆ ระบุ
ศาสนา	1. พุทธ 2. คริสต์ 3. อิสลาม 4. อื่นๆ ระบุ

ข้อมูลพืชผักพื้นบ้านที่ขึ้นตามธรรมชาติ

ชื่อพืชผัก	แหล่งที่เกิด (ในป่า ริมคลอง ในที่นา หนองน้ำ ฯลฯ)	ฤดูของการเก็บเกี่ยว	ปริมาณ / กก./ปี	เคยนำไปจำหน่ายหรือไม่		แหล่งจำหน่าย	รายได้/ครั้ง/ วัน/ เดือน/ปี
				เคย	ไม่เคย		
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.							
11.							
12.							
13.							
14.							
15.							
16.							
17.							

ข้อมูลการปลูกผัก

ในอดีต ประมาณ พ.ศ.2450- 2529

รูปแบบการปลูก (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() กลุ่ม

() พื้นที่สมาชิก พื้นที่การปลูก.....(แปลง/ไร่)

() พื้นที่สาธารณะ พื้นที่การปลูก.....(แปลง/ไร่)

() อื่น ๆ

() รายครอบครัว

() ภายในบริเวณบ้าน พื้นที่การปลูก.....(แปลง/ไร่)

() ในไร่นา พื้นที่การปลูก.....(แปลง/ไร่)

ท่านปลูกอะไรบ้าง

() ข้าว.....ไร่ แปลง ปลูกอะไรบ้าง () นาปี () นาปรัง

() ผัก.....ไร่ แปลง ปลูกอะไรบ้าง

☐ พริก ☐ มะเขือ ☐ แตงกวา ☐ กะหล่ำปลี ☐ บวบ☐ ฟักเขียว ☐ ถั่วฝักยาว ☐ ผักกาดขาว ☐ ต้นหอม ☐ ผักกวางตุ้ง☐ ☐ ☐ ☐ ☐☐ ☐ ☐ ☐ ☐☐ ☐ ☐ ☐ ☐

รายการ (พืช ที่ปลูก)	ช่วงที่ ปลูก	พันธุ์ที่ปลูก		พื้นที่ การ ผลิต	ระบบการผลิต							โรค/ ศัตรูพืช ที่พบ	ชื่อสารเคมี ที่ใช้/และ ราคา	ปริมาณที่ ใช้ (กก.)	ระยะเวลา ที่ใช้	ใช้เพื่อ
					ใช้เคมี			ใช้ควบคุม			ไม่ใช้ เลย					
		ชื่อ	เก็บเอง		ปุ๋ย (กก.)	ยา	ฮอร์โมน	ปุ๋ย (กก.)	ยา	ฮอร์โมน						
1.																
2.																
3.																
4.																
5.																
6.																
7.																

ระบบการปลูกพืช คำชี้แจง (จงทำเครื่องหมาย / ลงในช่องที่เป็นคำตอบ และลงรายละเอียดในช่องว่าง)

การปลูกพืช

เทคนิคที่นำมาใช้ในการปลูกพืช (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) โดยให้ระบุถึงแหล่งที่มา และผลการนำมาใช้

เทคนิค	ใช้วัสดุอะไรบ้าง	แหล่งที่มาของการเรียนรู้ ¹	ผลการนำมาใช้ ²	ปัญหา	พืชที่ใช้
ปุ๋ยชีวภาพ					
					
					
					
					
					
					
น้ำหมักชีวภาพ					
					
					
					
					
					
					

¹ แหล่งที่มา หมายถึง ชื่อ : ชื่อจากที่ใด, ราคา/ ปลูกเองหรือรวมกลุ่มปลูก : ปลูกที่ไหน, ใช้อะไร, ได้ความรู้มาจากไหน, ได้มาจากไหน/ ชื่อมา/ ภายในชุมชน/ ในครัวเรือน

² ผลการนำมาใช้ ให้อธิบายถึง การนำมาใช้กับพืชที่ปลูก (ปลูกอะไร, ผลผลิตเป็นอย่างไร) ปัญหาอุปสรรคในการใช้เทคนิคนั้น ๆ คืออะไร

ฤดูกาลใดที่ท่านได้ผลผลิตมาจำหน่ายที่ตลาดมากที่สุด

- () ฤดูหนาว
() ฤดูร้อน
() ฤดูฝน

แรงงานในครัวเรือนของท่านมีทั้งหมด.....คน

เป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรมทั้งหมด.....คน

เป็นแรงงานนอกภาคเกษตรกรรมทั้งหมด.....คน

ท่านได้มีการจ้างแรงงานภายนอกครัวเรือนหรือไม่

- () มีการจ้างแรงงาน ใช้ประมาณในการจ้างงาน.....บาท
() ไม่มีการจ้าง เพราะ.....

ท่านคิดว่าการทำกิจกรรมด้านการเกษตรกรรมมีผลอย่างไรต่อท่าน

.....

.....

.....

ท่านรู้สึกอย่างไรที่ท่านได้ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม

- () รู้สึกพอใจ เพราะ.....
-
-
- () รู้สึกไม่พอใจ เพราะ.....
-
-

ท่านได้นำระบบความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องในกิจกรรมเกษตรของท่านหรือไม่

- () ไม่มี เพราะ.....
- () มี อะไรบ้าง.....

ท่านเคยได้รับการฝึกอบรม/ สัมมนา/ เรียนเทคนิคด้านการผลิตภาคเกษตรกรรมหรือไม่

() เคย ปี.....

- เรื่อง 1.
2.
3.
4.

() ไม่เคย

หน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมและให้การสนับสนุนการปลูกพืชผักมีหรือไม่

() มี

- ชื่อหน่วยงาน 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....

() ไม่มี

รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตในตลาดเดือนละ.....บาท

ท่านมีกระบวนการวางแผนการปลูกในแปลงของท่านอย่างไร

.....

.....

.....

ท่านปลูกพืชอะไรบ้าง

- 1.....เหตุผลที่ปลูก.....
- สถานที่จำหน่าย.....
- 2.....เหตุผลที่ปลูก.....
- สถานที่จำหน่าย.....
- 3.....เหตุผลที่ปลูก.....
- สถานที่จำหน่าย.....
- 4.....เหตุผลที่ปลูก.....
- สถานที่จำหน่าย.....
- 5.....เหตุผลที่ปลูก.....
- สถานที่จำหน่าย.....

6.....เหตุผลที่ปลูก.....

สถานที่จำหน่าย.....

7.....เหตุผลที่ปลูก.....

สถานที่จำหน่าย.....

รายได้จากการมาจำหน่ายผลผลิตที่ตลาดท่านคิดว่าท่านคุ้มกับต้นทุนการผลิตหรือไม่

() คุ้มกับต้นทุน รายได้/ครั้ง.....บาท

() ไม่คุ้มกับต้นทุน รายได้/ครั้ง.....บาท

ค่าใช้จ่ายแต่ละครั้งในการเดินทางมาจำหน่ายผลผลิตที่ตลาด.....บาท/เดือน

ท่านนำผลผลิตของท่านที่ได้มา ไปจำหน่ายที่ไหนบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1.

2.

3.

4.

โรคที่พบภายในหมู่บ้าน

1.สาเหตุ.....

2.สาเหตุ.....

3.สาเหตุ.....

4.สาเหตุ.....

5.สาเหตุ.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆ.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้สอบถาม

()

วันที่.....เดือน.....ปี.....